

ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ

Τρύφωνος Τσομπάνη
Αναπληρωτού Καθηγητού Α.Π.Θ.

ΤΑ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ ΛΑΓΚΑΔΑ

Θεσσαλονίκη 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγικός προλογισμός	
1. Ο Λαγκαδάς στην ιστορία και το χρόνο	
2. Λατρεία και λαογραφία	
3. Παράδοση και παραδόσεις	
4. Λατρευτικά και λαογραφικά προσόμοια (Σεπτέμβριος - Αύγουστος)	
α. Χριστούγεννα και έθιμα του τόπου	
β. Αποκριές και καθαρά Δευτέρα στο Λαγκαδά	
γ. Μνήμες Μαΐου από τον Λαγκαδά	
δ. Πάσχα στο Λαγκαδά	
ε. Ψυχοσάββατα	
5. Προγαμήλιες και γαμήλιες τελετές	
α. Γέννηση και βαπτισματικές τελετές	
6. Ταφικά έθιμα	
7. Η Λαγκαδιανή φορεσιά	
8. Τα αναστενάρια	
9. Η καθημερινότητα στο Λαγκαδά	
10. Τα τραγούδια του Λαγκαδά	
11. Βιβλιογραφία	
12. Φωτογραφικό παράρτημα	

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα θέματα λατρείας και λαογραφίας αναπόφευκτα συνδέονται μέσα στον χρόνο αλλά κυρίως με τον λειτουργικό χρόνο της εκκλησίας. Η κάθε μέρα, η κάθε γιορτή, η κάθε εποχή, έχουν άμεση αναφορά στη λατρεία της εκκλησίας αλλά και προέκταση στη τοπική λαογραφία ενός τόπου. Ζώντας σε έναν τόπο όπως ο Λαγκαδάς της Θεσσαλονίκης, είδα πως πολλές φορές τα έθιμα της κοινότητας και τα έθιμα της εκκλησίας συμβάδιζαν και κάθε φορά η χριστιανική θεώρηση ενός εθίμου έδινε άλλη εικόνα και άλλη νοηματοδότηση στα τοπικά έθιμα της ιδιαίτερας πατρίδας μου.

Η ενασχόλησή μου με την τοπική λαογραφία ξεκίνησε από πολύ νωρίς, απλά καταγράφοντας ή αναζητώντας τις ρίζες και τα τελετουργικά δρώμενα των εθίμων του Λαγκαδά. Παράλληλα η εμπλοκή μου στην ίδρυση πολιτιστικών φορέων που ασχολούνταν με την παράδοση, μου έδωσε την δυνατότητα από τα φοιτητικά μου χρόνια να ασχοληθώ περισσότερο με ό,τι απασχολούσε την παράδοση και την τοπική ιστορία. Όμως δυστυχώς οι βιβλιογραφικές αναφορές για τον Λαγκαδά ήταν ελάχιστες και αυτές περιοριζόνταν σε δύο-τρία δημοσιεύματα για την ιστορία και τη λαογραφία της πόλης μας. Το πρώτο βιβλίο που αποτελεί πηγή για τον Λαγκαδά ήταν το βιβλίο του δάσκαλου Νίκου Κοσμά, που υπηρέτησε στην επαρχία μας και στο Λαγκαδά, ως δάσκαλος και επιθεωρητής Δημοτικής εκπαίδευσης, αλλά κυρίως η αναστροφή του στη Θεσσαλονίκη με τον τότε καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ Στίλπωνα Κυριακίδη και με μέλη της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, που τον προέτρεψαν να δώσει νόημα στη διδασκαλική του πορεία στην πτωχή επαρχία μας, τον ώθησαν να δημοσιεύσει μια σειρά άρθρων στην τοπική εφημερίδα Η ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΓΚΑΔΑ, που είχαν σχέση με την ιστορία και τα λαογραφικά έθιμα της πόλης. Αργότερα αυτή η αρθρογραφία εκδόθηκε ως βιβλίο στα 1968 από την Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και κέρδισε μάλιστα και βραβείο της ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ.

Την ίδια περίοδο στην πόλη του Λαγκαδά υπηρετεί ως διευθυντής στο Α΄ Δημοτικό Σχολείο ο Νίκος Χατζηβασιλείου (1963) που έχοντας το ίδιο μεράκι ετοιμάζει ένα βιβλίο με ιστορικές, λαογραφικές και άλλες καταγραφές για τον Λαγκαδά, το οποίο όμως δεν έτυχε να εκδοθεί ποτέ, και παρέμεινε σε δακτυλογραφημένη μορφή σε κάποιες ξεχασμένες βιβλιοθήκες

Ένα ακόμα βιβλίο του Λαγκαδιανού Απόλλωνα Παπαγεωργίου για την «Αρχαία Μυγδονία», αναφερόταν γενικά σε όλη την Μυγδονική περιφέρεια και είχε κάποιες σελίδες αφιερωμένες και στο Λαγκαδά. Όμως όλων αυτών προηγήθηκε, και θα έλεγα πως ήταν εμπνευστής και των τριών συγγραφέων, ήταν ο διδάκτωρ φιλολογίας Ηλίας Γεωργιάδης, μια πραγματικά φωτισμένη προσωπικότητα του Λαγκαδά, ο οποίος γεννήθηκε στο Λαγκαδά στα 1870, σπούδασε στην Αθήνα, με συμφοιτητές τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη και τον Μωραϊτίδη, και με τον ερχομό του στη γενέτειρά του ίδρυσε με την βοήθεια του Ελευθερίου Βενιζέλου το Γυμνάσιο Λαγκαδά. Ο Γεωργιάδης τότε είχε αρχίσει να δημοσιεύσει κάποια άρθρα στο περιοδικό ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ (1910) και έθεσε τις πρώτες βάσεις για την ιστορική καταγραφή στιγμών του τόπου μας.

Αυτά λοιπόν ήταν τα πρώτα κείμενα και οι πρώτες βιβλιογραφικές αναφορές για την πόλη του Λαγκαδά. Εν τω μεταξύ το δικό μου ενδιαφέρον για την ιστορία και τη λαογραφία του τόπου μου αύξανε καθώς συνεχώς ερευνούσα και εύρισκα στοιχεία για τη λαογραφία και τον πολιτισμό. Έτσι το 2004 δημοσίευσα ένα μικρό βιβλίο που αφορούσε στην Πολιτιστική δραστηριότητα του Λαγκαδά από το 1892 μέχρι το 2002. Δύο χρόνια μετά το 2006 δημοσίευσα ένα ακόμα βιβλίο που είχε ως θέμα τις «Μορφές της ιστορίας του Λαγκαδά», ενώ στη συνέχεια δημοσίευσα μια μελέτη για την αρχιτεκτονική της πόλης και τα παραδοσιακά της σπίτια, αλλά και ένα ακόμη βιβλίο για την ιστορία της Λουτροπόλεως Λαγκαδά και ιδιαίτερα για τον χώρο των Λουτρών και τα βυζαντινά κτίσματά τους. Συγχρόνως είχα εκδώσει και ένα CD-ROM, με όλη την ιστορική πορεία και τα έθιμα του τόπου μας.

Παράλληλα όμως είχα αρχίζει να συγκεντρώνω αρκετό λαογραφικό υλικό, όπως υφαντά, εργαλεία, αργαλειούς, γεωργικά εργαλεία, οικιακά σκεύη και άλλα στοιχεία που συμπλήρωναν την καθημερινή πραγματικότητα της πόλης μας, καθώς και ένα πλούσιο φωτογραφικό υλικό που ξε-

κινούσε από το 1869 και εξής. Το 2020 με την εκδημία του Νίκου Κοσμά (σε ηλικία 102 ετών) είχα τη χαρά να μου κληροδοτήσει το αρχείο της τοπικής εφημερίδας του Νίκου Μουλά, που κάλυπτε μια εποχή από το 1955 μέχρι και το 1976. Πρέπει δε να πω ότι η εφημερίδα αυτή είναι πραγματικός θησαυρός για κάθε έναν που θέλει να ασχοληθεί με την ιστορία, τη λαογραφία, αλλά και την κοινωνιολογία του Λαγκαδά.

Το 2010 με την εκλογή στη Μητρόπολη Λαγκαδά του αείμνηστου Ιωάννη Τασιά, παραχώρησα όλη την συλλογή των αντικειμένων που είχα συγκεντρώσει και με τη βοήθεια φίλων και συμπατριωτών, συγκεντρώσαμε και αρκετό ακόμα υλικό ώστε να οργανώσουμε και να εμπλουτίσουμε το ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΛΑΓΚΑΔΑ, το οποίο έχω την τιμή να διευθύνω, και με αυτόν τον τρόπο προβάλλουμε την ιστορία αλλά και τη λαογραφία του Λαγκαδά, με παράλληλες δράσεις και εκδηλώσεις.

Στο βιβλίο αυτό λοιπόν στηρίζομαι σε ό,τι βρήκα ως καταγραφή και κληρονομιά από τους δύο παλαιότερους συγγραφείς και με εφελτήριο την δική τους έρευνα συγκέντρωσα ή πλούτισα ή και διόρθωσα θέματα που διέλαθαν της προσοχής του Κοσμά και του Χατζηβασιλείου, οι οποίοι δεν ήταν εκ καταγωγής Λαγκαδιανοί, επομένως κάποια θέματα χρειαζόταν μια κάποια διόρθωση, κυρίως στην καταγραφή των δημοτικών τραγουδιών, τα οποία είχα καταγράψει και εγώ με τη βοήθεια και την ερμηνεία των τραγουδιών από την μητέρα μου Στυλιανή Τσομπάνη, η οποία και ήξερε τα τραγούδια και τα τραγουδούσε, καθώς τα άκουγε συχνά στα χρόνια της σε γάμους και πανηγύρια, αλλά γιατί και αυτοί που ερμήνευσαν τα τραγούδια στον Νίκο Κοσμά και τα κατέγραψε σε μομπίνα των παλαιών μαγνητοφώνων ήταν συγγενείς της, όπως ο Γεώργιος Καρπούζης και η Μαρίκα Σπανοπούλου. (οι μομπίνες με τα τραγούδια αυτά βρίσκονται στο αρχείο μου, χαρισμένες από τον Νίκο Κοσμά). Έτσι αυτή η καταγραφή και παρουσίαση των λαογραφικών και τελετουργικών δρωμένων του Λαγκαδά είναι και αποτέλεσμα βιώματος των περισσότερων στοιχείων που αναφέρονται στην παρούσα μελέτη.

Σε κάθε κεφάλαιο υπάρχει μια ενδεικτική βιβλιογραφία και μόνο αυτή που αναφέρεται στον Λαγκαδά, καθώς δεν πρόκειται για μια συγκριτική μελέτη η οποία αναζητά λαογραφικά παράλληλα σε άλλες περιοχές, αλλά καταγράφει μόνο ο,τι αφορά στην πόλη του Λαγκαδά και κυρίως στηρίζεται στην προσωπική έρευνα και καταγραφή, αλλά και εμπειρική γνώση των δεδομένων.

Θεωρώ ότι μετά από 110 χρόνια από το δημοσίευμα του Ηλία Γεωργιάδη και 55 χρόνια από το βιβλίο του Νίκου Κοσμά, χρειάζεται να αναρρίπηση της μνήμης και μια επικαιροποίηση της τοπικής μας ιστορίας, για να δώσει μια ανάσα γνώσης στους νέους της πόλης μας.

Τρύφων Τσομπάνης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΛΑΓΚΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΧΡΟΝΟ

Ο Λαγκαδάς βρίσκεται στα βόρεια της Θεσσαλονίκης και είναι πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας, καταλαμβάνει δε το κέντρο μιας περιοχής που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από γεωλογικής, οικιστικής και ιστορικής άποψης. Η ιστορία του χάνεται στο βάθος των αιώνων, η μορφολογία του εδάφους συνηγορεί ότι μέχρι το 2000 π.Χ. η περιοχή καλύπτονταν από τα νερά της λίμνης Κορώνειας και με την πάροδο των χρόνων και των γεωλογικών ανακατατάξεων, μετατράπηκε σε έναν πλούσιο λιμναίο οικισμό, που περιστοιχίζονταν από ένα ευφορότατο κάμπο.

Στην περίοδο της Ρωμαϊκρατίας ο Λαγκαδάς έλκει το ενδιαφέρον αυτοκρατόρων οι οποίοι αναδεικνύουν τις θερμοπηγές του Λαγκαδά και τον καθιστούν θερμαλιστικό κέντρο της περιοχής. Μαρτυρίες αναφέρουν την ολοκλήρωση των λουτρικών εγκαταστάσεων μεταξύ 6^{ου} και 9^{ου} αιώνα, ενώ τον 10^ο αιώνα ο Λαγκαδάς αναφέρεται ως ένα από τα 13 χωριά που αποτελούν την Επισκοπή Λητής και Ρεντίνης. Αργότερα θα βρούμε το όνομά του σε κείμενα του 12-13^{ου} αιώνα, του Ι. Σταυράκιου, που αναφέρονται στην πολιορκία της Θεσσαλονίκης από τους Βουλγάρους, ενώ ο Μέγας Λογοθέτης του Βυζαντίου, Γεώργιος Ακροπολίτης εγκαταβιώνει στο Λαγκαδά, όταν ήλθε σε σύγκρουση με τον αυτοκράτορα Θ. Λάσκαρη. Απαντάται ακόμα σε αγιορειτικά χειρόγραφα και έγγραφα της εποχής του ζηλωτικού κινήματος στη Θεσσαλονίκη, καθώς και όταν Κατακουζηνός χρησιμοποιεί την πόλη ως έδρα του στρατού του, όταν πορευόταν προς τη Θεσσαλονίκη.

Το 1430 ο Μουράτ Β΄ καταλαμβάνει τον Λαγκαδά και τον χρησιμοποιεί ως ορμητήριό του εναντίον της Θεσσαλονίκης. Στην περίοδο της τουρκοκρατίας ο Λαγκαδάς και η περιοχή θα γνωρίσουν την σκλαβιά κάτω από σκληρές συνθήκες, με αρπαγές, με καταστροφές, με φωτιά και με μαρτύριο.

Η περιοχή θα δώσει, στα 1751, μια μορφή που με το μαρτύριό της θα καταγραφεί στο αγιολόγιο της εκκλησίας ως η αγία και μεγαλομάρτυς

Κυράννα η Οσσαία. Τα λείψανά της βρέθηκαν το 2011 μετά από 260 χρόνια στην Όσσα, όπου οι συμπατριώτες της τα φύλαξαν με σεβασμό και μυστικότητα για δύομισι αιώνες. Στον ίδιο χώρο βρέθηκαν και τα λείψανα της άλλης νεομάρτυρος της επαρχίας μας, της Αγίας Ακυλίνας από το Ζαγκλιβέρι, τα οποία σήμερα φυλάσσονται στο ναό των Αρχαγγέλων στη Όσσα και στο Ζαγκλιβέρι.

Ο Μακεδονικός αγώνας γράφει σελίδες δόξης με αίμα παλικαριών, ανδρών και γυναικών, που πλουτίζουν την ιστορική κληρονομιά της περιοχής και στις 27 Οκτωβρίου του 1912, ο Λαγκαδάς και η περιοχή του γνωρίζουν την ελευθερία από τον βαρύ τουρκικό ζυγό. Η Γερμανική κατοχή το ίδιο σκληρή κι απάνθρωπη, θα προσθέσει στην ιστορία της πόλης εκατόμβες θυμάτων της ναζιστικής θηριωδίας, και στις 27 Οκτωβρίου του 1944 κατά αγαθή συγκυρία απελευθερώνεται η πόλη του Λαγκαδά από τα ναζιστικά στρατεύματα κατοχής.

Η είσοδος της πόλεως στα 1920.

Η πόλη του Λαγκαδά φιλοξενεί στα χώματά της ντόπιους, και πρόσφυγες από τον Πόντο, τη Θράκη και την Μικρά Ασία. Αναμφίβολα η πρώτη συνύπαρξη ντόπιων και προσφύγων ήταν δύσκολη για όλους, όμως με τον καιρό ξεπεράστηκαν τα προβλήματα και το άξιο προσοχής είναι ότι στα 1936 δήμαρχος Λαγκαδά εκλέγεται ο Ιωάννης Παντίρης πρόσφυγας από την Καλλιόπολη της Ανατολικής Θράκης. Η καταγωγή των κατοίκων,

ακόμα και οι πολιτικές τους πεποιθήσεις πολλές φορές ονοματοδοτούσαν και τις γειτονιές τους. Έτσι στην περιοχή των Λουτρών που χτίστηκε ο συνοικισμός των προσφύγων από τη Ρωσία, ονομάστηκε σκωπτικά «Τα κάκκινα σπιτάκια», ο συνοικισμός Παπακυριαζή, εξαιτίας των πολιτικών φρονημάτων κάποιων κατοίκων ονομάστηκε «Στάλιγκραντ», ο οικισμός των ανθρώπων που είχαν λαχανόκηπους ονομάστηκε «Μαναβιά» η δε αρχαιότερη συνοικία της πόλης που ξεκινούσε από το Α΄ Δημοτικό και πέρα ονομάστηκε «Μικρά Ελβετία», γιατί είχε σχεδόν τα περισσότερα καταστήματα, σχολείο, και Μητρόπολη.

Η κεντρική λεωφόρος, η οδός Μεγάλου Αλεξάνδρου.

ΜΝΗΜΕΙΑ

Ο Λαγκαδάς ευρισκόμενος κοντά στη Θεσσαλονίκη και σε πόλεις που ήταν σε ακμή για πολλά χρόνια, Αρχαία Λητή, Άσσηρος, Βάϊρος ή Φάλαρος, Ρεντίνα, Αλίνδοια, Αρέθουσα, Απολλωνία, Κισσός, Ανθεμούς, Θέρμη, Όσσα, Σοχός, όλες πόλεις με ακμαίο πολιτισμό στα χρόνια του Μυγδονικού βασιλείου, παρουσιάζει ενδιαφέροντα αρχαιολογικά ευρήματα, που κοσμούν σήμερα το αρχαιολογικό μουσείο της Θεσσαλονίκης. Τα περίφημα ευρήματα του Δερβενίου, της Ασσήρου, του Λέοντα της Μυγδονίας που βρέθηκε στον Ευαγγελισμό στις 25-10-1978, τα τελευταίως ανευρεθέντα στην περιοχή μεταξύ Γερακαρούς και Βασιλουδίου, που φυλάσσονται για

συντήρηση στο μουσείο της Αθήνας, περικεφαλαίες και προσωπεία ολόχρυσα, περικεφαλαίες και χρυσά σπαθιά, μαρτυρούν μια περιοχή πλούσια σε πολιτισμό και ιστορία. Οι μακεδονικοί τάφοι των Λαγυνών, οι τούμπες Περιβολακίου και Καβαλαρίου, τα βυζαντινά κτίσματα της Απολλωνίας και του πύργου του Αγίου Βασιλείου στην παραλίμνια περιοχή της Κορώνειας, αποτελούν ισχυρά τεκμήρια της ιστορικής πορείας του λαού. Στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο αυτή η πολιτισμική πορεία συμπληρώνεται με τα μνημεία βυζαντινού πολιτισμού, που ενσωματώνονται στην ντόπια ιστορία. Οι ενοριακοί ναοί των Λαγυνών, του Καβαλαρίου, της Λητής, της Ασσήρου, του Δρυμού, του Μελισσοχωρίου, της Ξυλουπόλεως, του Βερτίσκου, της Χωρούδας, της Όσσας, του Σοχού, του Κολχικού, του Προφήτη, αποτελούν σήμερα μνημεία της μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής της περιόδου της Τουρκοκρατίας, αλλά και ταμεία εικονολογικού-καλλιτεχνικού ενδιαφέροντος. Θαυμάσιες εικόνες των εργαστηρίων της Κουλακιάς, καταπληκτικά ξυλόγλυπτα τέμπλα, αργυρά σκεύη και άμφια, παλαίτυπα βιβλία του 17^{ου} και 19^{ου} αιώνα, χειρόγραφα και σπαράγματα, μαρτυρούν για τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους της περιοχής μας. Στο εκκλησιαστικό μουσείο της Μητροπόλεως Λαγκαδά Λητής και Ρεντίνης μπορεί κανείς να δει σήμερα εκτεθειμένο ένα μέρος αυτής της πλούσιας κληρονομιάς. Ακόμη μπορεί κανείς στον ίδιο χώρο να δει μια ενδιαφέρουσα και πλούσια βιβλιοθήκη, καθώς και μια μικρή πινακοθήκη με έργα Λαγκαδιανών ζωγράφων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το Λαογραφικό Μουσείο Λαγκαδά, που ιδρύθηκε τον Ιούλιο του 2012 από την Ιερά Μητρόπολη Λαγκαδά και που έρχεται να καλύψει το κενό στην διάσωση και προβολή της ντόπιας λαϊκής κληρονομιάς.

Το Λαογραφικό Μουσείο της Ιεράς Μητροπόλεως Λαγκαδά.

Στην ευρύτερη περιφέρεια του Δήμου Λαγκαδά, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αρχαιολογικό μουσείο της αρχαίας Καλίνδοιας με πολύ ενδιαφέροντα ευρήματα από τις ανασκαφές στην περιοχή. Επίσης το ιστορικό μουσείο των Βαλκανικών πολέμων στο Λαχανά, που είναι η ιστορική έδρα του Δήμου, έχει τη δυνατότητα να εξάψει την ιστορική μνήμη των επισκεπτών.

Οι Παραδοσιακοί οικισμοί της Χωρούδας, του Βερτίσκου, του Σοχού, των Πετροκεράσων, τα αγροκτήματα στην περιοχή του Λευκοχωρίου και της Ξυλοπόλεως, μπορούν να δώσουν διέξοδο σε πολλαπλά ενδιαφέροντα που έχουν σχέση με την ιππασία ή την πεζοπορία στο δάσος, οι παραποτάμιες διαδρομές στη Μάρω, έξω από τον Λαγκαδά, στα ποτάμια Κολχικού, Ευαγγελισμού, Αναλήψεως, καθώς και στις νερομάνες του Βερτίσκου, θα αυξήσουν την αγάπη για τη φυσική ζωή.

Ο Ναός αγίου Αθανασίου Χωρούδας.

Οι εραστές της καλής κουζίνας, μπορούν επίσης να απολαύσουν τα ντόπια κρέατα και την ντόπια κουζίνα σε πολλά μέρη της ευρύτερης περιοχής. Ταβέρνες θα βρείτε στο Λαγκαδά, στη Χρυσαιγή, στις Πέντε Βρύσσες, στην Όσσα, στο Σοχό, στα Πετροκέρασα, στον Ασκό, και πολύ καλές γεύσεις σε όλα τα κατεσπαρμένα στα χωριά ταβερνάκια, για το ψάρι σας όμως καλό θα είναι να κατευθυνθείτε προς τον Άγιο Βασίλειο, το παλιότερο ψαροχώρι της περιοχής.

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ - ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Σε τακτά χρονικά διαστήματα και κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες έχει ο επισκέπτης της περιοχής την ευκαιρία να απολαύσει κάθε είδους πολιτισμική δραστηριότητα. Τα πανηγύρια των χωριών, θρησκευτικά και λαογραφικά έθιμα συμπλέκονται με τρόπο καταπληκτικό και προσφέρουν στον επισκέπτη, ντόπιο και ξένο, όχι μόνο θέαμα, αλλά και ιστορία και ζωή. Τα Αναστενάρια στο Λαγκαδά (21-23 Μαΐου), έθιμο αρχαίο της προχριστιανικής Θράκης και Διονυσιακής λατρείας, μεταφέρθηκε στην περιοχή από τους πρόσφυγες μετά το 1922. Οι κουδουνωφόροι του Σοχού, επίσης κατάλοιπο της αρχέγονης Διονυσιακής λατρείας, που ταξιδεύουν στην προχριστιανική αρχαιότητα, συνδέονται σήμερα με την γιορτή της

Αποκριάς. Η πανήγυρις της Αγίας Παρασκευής (26 Ιουλίου) και της Παναγίας τον δεκαπενταύγουστο, πάντα συνοδεύονται από εκδηλώσεις θρησκευτικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Επίσης η γιορτή του αγίου Νέστορος, συμπολιούχου του Λαγκαδά, τιμάται ιδιαίτερα με θρησκευτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις, γιατί συνδέεται με τα ελευθέρια του Λαγκαδά. Αλλά και κάθε χωριό με τους πολιτιστικούς φορείς, πρωτοστατεί στην παρουσίαση των ντόπιων εθίμων και δρωμένων, τραγουδιών, χορών και απανθισμάτων της ντόπιας λαλιάς. Όλη η επαρχία ένα απέραντο πανηγύρι, με τα ΜΥΓΔΟΝΙΑ να αποτελούν την κεντρική εκδήλωση στην πρωτεύουσα του Δήμου και τα Δημοτικά διαμερίσματα.

Τοιχογραφικός διάκοσμος του αγίου Αθανασίου Χωρούδας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΛΑΤΡΕΙΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Τα ζητήματα λατρείας και λαογραφίας συχνά αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας και μελέτης, όχι μόνο από ανθρώπους που θεραπεύουν τη λειτουργική θεολογία αλλά και τη λαογραφία, δεδομένου ότι και οι δύο επιστήμες έχουν ως αντικείμενο μελέτης τις παραδοθείσες αρχές, ενέργειες, πράξεις, τελετουργίες και εκδηλώσεις του ψυχικού, πνευματικού και κοινωνικού βίου του λαού. Και πρέπει να πούμε ότι και οι δύο έννοιες Λατρεία και Λαογραφία και ετυμολογικά συγγενεύουν, αφού το περιεχόμενο τους έχει ως βάση τη λατρεύουσα λαϊκή ψυχή.

Αυτή η έρευνα γύρω από τα ήθη και τα έθιμα ενός λαού βάζει τις βάσεις για την ανάγκη συζήτησης να ξεχωρίσουμε κατ'αρχήν τις έννοιες ήθος και έθιμο, αφού το μεν ήθος είναι μια κατάσταση χρέους, πνευματικότητας ή και κουλτούρας αν θέλετε ενός λαού, ενώ το έθιμο μια επαναλαμβανόμενη παραδεδομένη συνήθεια ή τελετουργία. Δυστυχώς πολλοί σήμερα όταν μιλούν για «ήθη και έθιμα» τις θεωρούν ως ταυτόσημες έννοιες και πως η μια επικαλύπτει την άλλη με ένα πέπλο καθοσιώσεως, ακόμα κι αν το «έθιμο» δεν έχει «ήθος». Κάτω από αυτό το πρίσμα πολλοί που ασχολούνται με την παράδοση σήμερα και προσπαθούν να διασώσουν μέσα από εκδηλώσεις δρώμενα και τελούμενα, αδιαφορούν αν το έθιμο προσβάλλει το ήθος του λαού ή έστω κι ενός ανθρώπου.

Τα ήθη και τα έθιμα όπως μας τα παρέδωσαν οι Πατέρες μας χαρακτηρίζονταν από την αλληλοπεριχώρηση και καλό είναι να τονιστεί ότι έθιμα υπάρχουν πολλά, αλλά όταν απουσιάζει το ήθος είναι αήθη έθιμα. Τελετουργικές πράξεις για παράδειγμα που συνδέονται με βωμολοχίες και δρώμενα από τα οποία λείπει ο αυτοσεβασμός, τότε δεν μπορούμε να επιχαίρουμε ότι διατηρούν την παράδοση, γιατί καλό μεν είναι να διατηρήσουμε την παράδοση, αλλά καλύτερο θα ήταν να στοχαστούμε ποια παράδοση είναι αυτή που χρειάζεται να διατηρηθεί και να προβληθεί ως συνεκτικός κρίκος μιας τοπικής κοινωνίας.

Ο ελληνισμός περνώντας μέσα από την μακραίωνη ιστορική του πορεία από πολλές φάσεις, είναι ευνόητο ότι γνώρισε και αφομοίωσε εκατοντάδες παραδόσεις άλλων λαών, που δεν μπορούν άκριτα να συγκαταριθμηθούν στη δική του παράδοση, επομένως χρειάζεται σοφή προσέγγιση στο να διαλέξουμε τι θα κρατήσουμε και τι θα αποβάλουμε. Ακόμα και η δική του ιστορική διαδρομή από την ειδωλολατρία στον Χριστιανισμό άφησε ανοιχτά αρκετά θέματα προς διερεύνηση και ξεκαθάρισμα στο τι κρατάμε και τι αφήνουμε στη λήθη. Ό,τι έκαναν οι πρόγονοί μας δεν ήταν όλα για αντιγραφή και για διατήρηση, πολύ δε περισσότερο για ένταξή τους στο εθιμικό μας δίκαιο ή στην σύγχρονη παραδοσιακή μας πρακτική. « Η σκιά παρήλθεν, ιδού γέγονε καινά τα πάντα»! (Κορ. Β', 17).

Έργο λοιπόν της λαογραφικής και λειτουργικής έρευνας είναι να μελετήσει τα έθιμα εκείνα που διακονίζονται ακόμα και τώρα, και βέβαια να υπογραμμίσει την ιστορική τους σημασία και τους συμβολισμούς που φέρουν μαζί τους ως τελετουργούμενα, γιατί η μετάβαση από την αρχαιότητα και την εθνική θρησκεία στην νέα πίστη και στην Εκκλησία του Χριστού, δεν ήταν πάντοτε χωρίς προβλήματα, κυρίως ποιμαντικά και όχι μόνο.

Αναμφίβολα πάντοτε οι Πατέρες κινήθηκαν με αγάπη και κατανόηση στη δυσκολία των ανθρώπων, που προέρχονταν από άλλο θρησκευτικό περιβάλλον, να εγκαταλείψουν δηλαδή εν μια νυκτί ένα βαρύ παρελθόν με αρκετές δεισιδαιμονίες, αλλά βλέπουμε πως πρώτος ο Απόστολος Παύλος έρχεται μπροστά στο άγαλμα ενός αγνώστου θεού και με πόση διάκριση προσπαθεί να δώσει νόημα σ' αυτήν την αναζήτηση του «αγνώστου» μεν αλλά τιμωμένου Θεού, χωρίς να γκρεμίσει είδωλα, αλλά χτίζοντας πάνω στην ελπίδα και την προσμονή των ανθρώπων. Οι πρώτες αντιδράσεις ήταν φυσικό επακόλουθο, αλλά η Εκκλησία έριξε τελικά άγκυρα ελπίδας στην Αθήνα και κέρδισε η Αλήθεια και η Ζωή!

Όταν έχεις απέναντί σου ανθρώπους που αναζητούν ή παλεύουν για την αλήθεια, χρειάζεται ειδική ποιμαντική μέριμνα για να κερδίσεις την προσοχή τους στην αρχή, το ενδιαφέρον τους μετά, και την εμπιστοσύνη τους κατόπιν. Η εμπιστοσύνη οδηγεί στην πίστη και η πίστη στην αγάπη του λαού και του Θεού.

Δεν είναι όλες οι λαϊκές θρησκευτικές εκδηλώσεις κακές ή δεισιδαιμονικές, ή ειδωλολατρικές ή μαγεία. Όλα αυτά μπορεί να είναι η συμπύκνω-

ση και η συνισταμένη της βαθιάς άγνοιας. Συχνά οι άνθρωποι φάχνουν να κρατηθούν από κάτι που εκπέμπει ιερότητα, όμως λόγω αυτής της άγνοιας δεν ξέρουν τι είναι ιερό και τι όχι. Τι συμβαδίζει με τη νέα ζωή τους και τι με το αρχαίο παρελθόν, το οποίο δεν μπορείς να το επικαλείσαι πάντα για να πας μπροστά. Οι αναμνήσεις του ιστορικού παρελθόντος και η επικαιροποίησή τους, μπορεί να συνιστούν γνώση της ιστορίας, αλλά δεν συμβάλουν πάντα στο καλό. Ναι, μπορεί οι αρχαίοι πρόγονοι μας να είχαν δική τους αντιμετώπιση των ζητημάτων πχ της ανατροφής τέκνων, ή της διαχείρισης των προβλημάτων των ανάπηρων παιδιών (Καιάδας) ή των δούλων, αλλά αυτό δεν συνιστά παράδοση επιλέξιμη για κανέναν. Στη νέα πίστη και πραγματικότητα «οὐκ ἔνι ἄρσεν ἢ θύλη, οὐκ ἔστιν δοῦλος ἢ ἐλεύθερος», «ἢ ακολουθεῖς, ἢ μένεις πίσω» (Γαλ. Γ', 28).

Σε κάθε θρησκεία υπάρχει ένα πλαίσιο λαϊκής λατρείας, ομοίως και στην χριστιανική εκκλησία, που δεν είναι θρησκεία, αλλά σώζουσα πίστη, όχι σώζουσα λατρεία, γιατί η λατρεία από μόνη της δεν σώζει, αν δεν έχει την αναφορά της στην ύπαρξη του ενός και μοναδικού θεού, στον οποίο ο πιστός λάτρης ανάγεται μόνο μέσα από την αναζήτηση της αγάπης, της δικαιοσύνης και της αγιότητας. Όταν υπάρχουν αυτές οι προϋποθέσεις η πίστη και η λατρεία δεν ειδωλοποιούνται αλλά σώζουν. Επομένως η ορθόδοξη λατρεία δεν αυτονομείται ως θεσμός, με μια τελετουργική προσέγγιση της πίστης, αλλά εκφράζεται και νομιμοποιείται μόνο μέσα στο μέτρο που εκφράζει το δόγμα και το ήθος της Εκκλησίας.

Ο φόβος για την έκπτωση από αυτήν την πραγματικότητα είναι εν πολλοίς και ο λόγος που συχνά αντιπαραβάλλονται και αντιμάχονται «οι παραδόσεις» και «οι παραδόσεις» μεταξύ τους. Φανταστείτε το πρώτο σοκ της εκκλησία του Δ' αιώνας όπου αναγνωρίζεται η ανεξιθρησκεία, όπου τουλάχιστον τρεις λατρευτικές παραδόσεις πρέπει να αντιμετωπιστούν ποιμαντικά, γι' αυτό ο άγιος Χρυσόστομος γράφει ότι στη νέα πίστη «τα πάντα έγιναν καινούργια, και λέγεται Καινή η Διαθήκη από τον χρόνο και από την φύση των όσων έγιναν στο κόσμο, γιατί όλα ανακαινίσθηκαν και πρώτος ο άνθρωπος, για τον οποίο δόθηκε ο νέος νόμος, νέες εντολές, καινούργια χάρη με το βάπτισμα, καινούργιος λοιπόν άνθρωπος και νέα επαγγελία. Δεν ισχύουν πλέον εκείνα τα σαρκικά που είχαν να κάνουν με θυσίες προβάτων και αίμα και κνίσα και κοπριές ζώων, αλλά ξεπρόβαλε λογική και ενάρετος λατρεία» (PG 56, 313).

Αυτή η φράση του Χρυσοστόμου περί ενάρετης λατρείας είναι ακριβώς η δικλείδα ασφαλείας στον ορισμό της παράδοσης σήμερα.

Αυτό που σίγουρα δυσκόλεψε την εκκλησία στο ιεραποστολικό της έργο ήταν το γεγονός ότι είχε να κάνει με διαφορετικές ομάδες και ποιότητες ανθρώπων, καθότι αλλιώς ενεργούσε ο άνθρωπος της πόλης και αλλιώς του χωριού. Ο άνθρωπος του χωριού και της υπαίθρου, το βλέπουμε και στον αρχαίο ελληνικό και ρωμαϊκό κόσμο, ήταν πιο πιστός σε μια παράδοση που δεν εξαρτιόταν μόνο από την πίστη σε ένα δωδεκάθεο, αλλά είχε και δεκάδες άλλες μικρές θεότητες που τις χρειαζόταν ως αρωγούς στις καθημερινές δυσκολίες στο χωράφι, στη θάλασσα, στο βουνό, στις καταιγίδες και σε οτιδήποτε δυσκόλευε τη ζωή του. Αυτή η λαϊκή θρησκευτικότητα, παραδόξως, έδειξε μεγάλη αντοχή στο χρόνο και στην νέα χριστιανική πλέον πραγματικότητα.

Παρατηρούμε τελετουργικές πράξεις γαμήλιες, νεκρώσιμες κλπ να αντιστέκονται στη νέα πνευματικότητα και να επιβιώνουν ακόμα και σήμερα, γιατί προφανώς συγκινούν τους ανθρώπους. Η χαρά, η λύπη, η άνοιξη, ο χειμώνας, η γονιμότητα της γης, πάντα είχαν μια ιδιαίτερη θέση στη λαϊκή παράδοση, και βλέπουμε πως και η εκκλησία, δεν ακυρώνει αυτή την απλοϊκή πίστη, αλλά της δίνει ένα πιο ιδιαίτερο και πνευματικότερο περιεχόμενο. Σε πηγές ιαματικές που ζούσαν οι νύμφες και οι νεράϊδες, χτίζονται προσκυνήματα και χώροι αγιασμάτων, στις κορφές των βουνών που λατρεύονταν ο υέτιος Δίας, χτίστηκαν εξωκλήσια του προφήτη Ηλία, στις 25 Δεκεμβρίου που γιορτάζονταν ο ανίκητος ήλιος του χειμερινού ηλιοστασίου, τοποθετείται η γιορτή του νοητού ήλιου της δικαιοσύνης. Γιορτές για την ευνοϊκότερη βλάστηση, το μάζεμα των ανθέων και των καρπών, ο στολισμός των κεφαλών με λουλούδια κατά την άνοιξη, η παγανιστική φωτιά που καίει το κακό, ο άγιος Ιωάννης που γίνεται αη-Γιάννης γιατί «γιάνει» τον κόσμο, ή λουμπαδιάρης, γιατί στη μνήμη του ανάβουν φωτιές για να ξορκίσουν το κακό και τα ζιζάνια της γης, ακόμα και σήμερα επιβιώνουν, κρατώντας έναν θρησκευτικό και λαογραφικό χαρακτήρα, καθώς οι άνθρωποι προκειμένου να διατηρήσουν το έθιμο, του προσέδωσαν και εκκλησιαστικότητα.

Τα αναστενάρια που είναι ένα καθαρά θρακικό Διονυσιακό έθιμο, κάτλοιπο των οργιαστικών Διονυσιακών εορτών, εισάγουν την παρουσία εικόνων και συνδέονται με γιορτές αγίων, προκειμένου να επιβιώσουν στο

χρόνο, ξεχνώντας ότι έθος και ήθος στον πολιτισμένο κόσμο πρέπει να συμβαδίζουν.

Ο άνθρωπος γενικότερα σε όλα τα μήκη και πλάτη της γης καλλιέργησε μια λαϊκή πίστη που τη θεωρούσε βασική για τη ζωή του, την επιβίωσή του, αλλά και την αναφορά του σε κάτι έξω από αυτόν. Σε όλους τους λαούς υπάρχουν κοινοί τρόποι γιορτασμού ή αντιμετώπισης θεμάτων καθημερινότητας και θα έλεγε κανείς πως ένας πανανθρώπινος κανόνας ρυθμίζει τις σχέσεις ανθρώπου και φύσης, ανθρώπου και ζωής, για πολλούς αιώνες πριν από την έλευση του Χριστού στο κόσμο.

Σε οποιοδήποτε στάδιο της ζωής του το ανθρώπινο ον και σε οποιοδήποτε στάδιο πολιτισμού κι αν βρίσκονταν, δεν ήταν μόνο ένα ον μόνο λογικό, αλλά είχε και αισθητήρια όργανα, είχε νευρικό σύστημα, είχε το συμπαθητικό σύστημα, τη συνείδηση, τα συναισθήματα, τον ψυχικό του κόσμο, που όλα αυτά κανόνιζαν και τη λειτουργία της ζωής του, που παράλληλα με τον ορθό λόγο ρύθμιζαν τη ζωή με κανόνες και νόμους. Αυτός ο τρόπος, υπάρχει «εν σπέρματι» σε όλη την ανθρώπινη κοινωνία και παράλληλα με τη λογική πορεύεται στη ζωή.

Ακόμα κι αν κάτι μας φαίνεται παράλογο, καλό είναι να αναζητήσουμε τον λόγο και τη ρίζα του προκειμένου να έχουμε σαφή εικόνα για να μπορέσουμε με διάκριση να δώσουμε νέο νόημα και νέα αξία. Αυτό βέβαια δεν μπορεί να γίνει σε όλες τις περιπτώσεις, αλλά ελπίζοντας πως η καλή θέληση, η ευθύνη και η λογική δεν έλειψαν από τον κόσμο, σίγουρα μπορεί να αναζητηθεί μια λύση αποδεκτή.

Από εκκλησιαστικής πλευράς αξία έχει να σεβαστούμε τις παραδόσεις και τις πρακτικές που σέβονται την πίστη και το ανθρώπινο πρόσωπο, και κυρίως να κρατήσουμε ως γνώμονα ζωής την πρόταση του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου για τον τρόπο γιορτασμού και χαράς που λέει: «Μη πανηγυρικῶς, ἀλλά θεϊκῶς, μή κοσμικῶς ἀλλ' ὑπερκοσμίως...» (Λόγος 38, 4, εις τα Θεοφάνεια, ΒΕΠΕΣ, 60, σ. 59).

Είναι αλήθεια ότι σήμερα όταν θέλουμε να αναφερθούμε στη λαογραφία, τα ήθη και τα έθιμα ενός τόπου, δεν γίνεται παρά να ανατρέξουμε στην καθημερινότητα του λειτουργικού χρόνου και θα διαπιστώσουμε ότι τα πάντα έχουν, όχι απλά, ένα ιστορικό παρελθόν, αλλά και ένα πνευματικό παρελθόν, που συνδυάστηκε με τις αναζητήσεις, τις αγωνίες και την τάση για χαρά και μετοχή στη γιορτή. Η εκκλησία πάντοτε ήταν φιλάν-

θρωπη και ένας από τους κανόνες ζωής που δίνει στους ανθρώπους είναι και το: «χαίρεται πάντοτε». Ο ημερήσιος λειτουργικός κύκλος συνδέθηκε με την εθνική αλλά και την πανανθρώπινη παράδοση και πορεύονται στην ιστορία φυλάγοντας τις «Θερμοπύλες» της μνήμης, του ήθους και του έθους του λαού μας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ «ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ»

Η σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα συχνά ασχολείται με το θέμα της παράδοσης και ο λαός μας, λαός πανάρχαιος, με μια μεγάλη και βαριά κληρονομιά, δεν παύει να αισθάνεται την ανάγκη να μιλήσει για την παράδοση και να εκφραστεί μέσα από εμπειρίες, τρόπους και λόγους που συντηρούν μια μνήμη και έναν πολιτισμό πανάρχαιο. Βέβαια το προνόμιο αυτό του Έλληνα να επιβιώνει ανάμεσα σε «βίους παράλληλους» ή να αναζητά την ισορροπία του ανάμεσα σε μια πολύπλευρη και γιατί όχι και αντιφατική παράδοση, είναι κάπως δύσκολο σήμερα να ξεχωρίσει το τι είναι τελικά η ελληνική παράδοση.

Ο Γιώργος Σεφέρης γράφει στις «δοκιμές» του ότι «σε κάθε ανθρώπινο πρόβλημα, δεν είναι εύκολο να ξεχωρίσεις το ζωντανό από το θνησιμαίο. Οι δρόμοι της ζωής και του θανάτου είναι μπερδεμένοι και σκοτεινοί, για αυτό χρειαζόμαστε ολόκληρη την προσήλωσή μας, για να ξεδιαλύνουμε το πρόβλημα της παράδοσης». Καμιά ταυτότητα ενός λαού δεν παραμένει μία και αμετάβλητη.

Στην περίπτωση του λαού μας είναι δύσκολο ακόμα και οι ανθρωπολόγοι και κοινωνιολόγοι να υποστηρίξουν μια κοινή πορεία παράδοσης στον αρχαίο Αθηναίο, Σπαρτιάτη, Μακεδόνα ή Θρακιώτη, βυζαντινό ή Έλληνα της τουρκοκρατίας, ακόμα και του σημερινού Έλληνα. Πώς να συνταιριάσουν άραγε η παγανιστική αρχαιότητα με την πόλη-κράτος, και το ορθόδοξο Βυζάντιο που το ανθρώπινο υπάρχει αντάμα με το θείο, ο Έλληνας της σκλαβιάς και ο νεοέλληνας με μια νέα φτιαχτή εθνική υπόσταση κατά τις εντολές έξωθεν παραγόντων! Αυτή η αντιφατικότητα είναι η βάση της σύγχυσης για το τι θεωρούμε σήμερα παράδοση.

Ήδη από την εποχή της ρωμαιοκρατίας ο ιστορικός Πολύβιος γράφει πως ό,τι γίνεται στη Ρώμη, βρίσκει άμεσα τον αντίκτυπό του στην Ανατολή. Θα ήταν μάταιο ίσως σήμερα, αν όχι αφελές, να υποστηρίξουμε την ύπαρξη ενός καθαρά αυτόνομου εθνικού πολιτισμού. Όταν ο Όμηρος

αναφέρει πως ο πρώτος ταξιδευτής, ο Οδυσσεάς «πολλῶν ἀνθρώπων οἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω», δηλαδή γνώρισε πολύ κόσμο και έμαθε για τη ζωή και τα πιστεύω τους, φανταστείτε το ανήσυχο ελληνικό δαιμόνιο που όργωσε θάλασσες, που έχτισε αποικίες και δημιούργησε πόλεις και πολιτισμούς, πόσα από αυτά αφομοίωσε.

Όμως κάποτε θα πρέπει επιτέλους να ξεκαθαρίσουμε τι είναι για μας ΣΗΜΕΡΑ Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ και πόσο μπορούμε να αντέξουμε την αλήθεια και το μήνυμα που κομίζει, γιατί αν θεωρούμε πως παράδοση μπορεί να είναι το γεγονός ότι φορέσαμε μια παραδοσιακή φορεσιά της γιαγιάς μας και χορέψαμε ένα χορό, χωρίς να συγκλονιζόμαστε από την μνήμη και την εμπειρία που έχει αυτή η κίνησή μας, τότε απέχουμε πολύ από την πραγματικότητα του πολιτισμού. Ή αν κάναμε έναν σύλλογο για τη διάσωση της παραδόσεώς μας και συνδέουμε την δραστηριότητά του με ξένες και αλλότριες παραδόσεις, ή συγγέουμε την δική μας κληρονομιά με την Γιαπωνέζικη ή την Κινέζικη και Αμερικάνικη τέχνη και πολιτισμό, τότε τρώμε τις σάρκες μας μόνοι μας και σκάβουμε τον τάφο του πολιτισμού μας.

Οι σοφοί της εποχής μας, θεωρούν ότι «η παράδοση είναι ενοποιητικό στοιχείο του πολιτισμού μας, που συνδέει τοπικά και χρονικά μακρυσμένους ανθρώπους, καλλιεργεί κοινωνία προσώπων, στηρίζεται στη μνήμη που εκδηλώνεται μέσα στον χρόνο και τον ενοποιεί, διαφοροποιείται στον χώρο, αλλά δεν διχάζει την κοινωνία. Ο ατομισμός και η ιδιοτέλεια βλέπουν τη συλλογική παράδοση» (Γ. Μαντζαρίδης). Από πού όμως μπορεί να ξεκινά η παράδοση; Παράδοση στην αρχαιότητα της Σπάρτης ήταν να ρίχνουν τα άρρωστα παιδιά στον Καιάδα, ή να επιτρέπουν την κλοπή αρκεί να μη σε συλλάβουν. Παράδοση ήταν το κάθε Βακχικό οργιαστικό έθιμο, ή ακόμα και η ανθρωποθυσία!

Κατά κόρον μιλάμε για την «αναβίωση της παράδοσης» εξ αφορομής του τριωδίου, της αποκριάς ή άλλως του καρναβαλιού, γιατί άλλο πράγμα είναι το τριώδιο, άλλο η αποκριά κι άλλο το καρναβάλι.

Οι δύο πρώτες είναι έννοιες με καθαρά εκκλησιαστικό περιεχόμενο και νόημα, δεδομένου ότι το Τριώδιο είναι ένα εκκλησιαστικό υμνολογικό βιβλίο, και το άνοιγμα του τριωδίου σημαίνει ότι στις εκκλησίες ψάλλουν από αυτό το βιβλίο. Η αποκριά, σημαίνει αποχή από το κρέας λόγω της ερχομένης σαρακοστής και ... καρναβάλι, έφτασε να σημαίνει πως παράλληλα με μια σειρά θρησκευτικών εκδηλώσεων της ορθόδοξης εκκλησίας,

αναβιώνει το αρχαίο Διονυσιακό και Βακχικό έθιμο, αρχαιοτάτων χρόνων, που κατά την ανθρωπολόγο Μιράντα Τερζοπούλου και τον Λαογράφο Αικατερινίδη είναι «προεαρινές τελετουργίες με μαγική προέλευση, με μεταμφιέσεις και αντιμετάθεση ρόλων, με μιμοδραματικές παραστάσεις, καθαρήριες φωτιές, συμπόσια με γερά φαγοπότια και μεθύσια, οργιαστικούς χορούς, αισχρολογία, χρήση γονιμικών ομοιωμάτων, αναπαραστάσεις γενετήσιας πράξης, παράλληλα με νεκρολατρικές εκδηλώσεις» στο πλαίσιο δε αυτού «του αντεστραμμένου συστήματος αξιών νομιμοποιείται η ελευθεροστομία, η βωμολοχία, η παραβίαση των ισχυρών ταμπού, η βεβήλωση της ιερότητας, η διατυμπάνιση της σεξουαλικής επιθυμίας» (Μ. Τερζοπούλου).

Βεβαίως όλα αυτά θα μπορούσαν να γίνουν απόλυτα κατανοητά γιατί κατά την σύγχρονη ψυχολογία «ο άνθρωπος συχνά θέλει να φανεί αυτός που δεν είναι, ακόμη και ενώπιον του εαυτού του». Το πανάρχαιο αυτό πανανθρώπινο έθιμο «είναι φαινόμενο βαθύτατου και αγχώδους

αιτήματος της ψυχής του ανθρώπου, να λυτρωθεί από την καθημερινή του υποκρισία με μια έκφραση ανωνύμου διονυσιακής νέας υποκρισίας. Είναι τραγική μορφή ο καρνάβαλος, ζητά να λυτρωθεί από την υποκρισία, υποκρινόμενος. Ζητά να καταλύσει όλες τις προσωπίδες που φορά καθημερινά, με μια νέα την πιο απίθανη. Το βαθύτατο αίτημά του είναι να μεταμορφωθεί, αλλά δεν το καταφέρνει με την προβιά ή την προσωπίδα και την ιδιόμορφη συμπεριφορά» (Μελίτων Χαλκηδόνας).

Η κεντρική πλατεία Λαγκαδά, 1974.

Αν αυτά τα στοιχεία αποτελούν για κάποιους παράδοση, για άλλους δεν είναι, γιατί η επιστήμη της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας διαβεβαιώνουν ότι παρόμοια έθιμα με διονυσιακό και βακχικό περιεχόμενο συναντάμε σε πλειάδα αναπτυγμένων αλλά και υπανάπτυκτων λαών. Άρα τα τελετουργικά δάνεια είναι κοινά και εμφανή και δεν μπορούν να στηρίξουν την άποψη του εθνικού εθίμου. Όταν μάλιστα σε μας η παράδοση έχει να κάνει με το ήθος και το έθος τότε μάλλον υπάρχει κάποιο πρόβλημα ως προς την γενική αποδοχή. Στην πατρίδα μας η παράδοση ενώνει, δεν διχάζει, κι αυτό είναι ένα ακόμα στοιχείο προβληματισμού. Βέβαια η ελευθερία του καθενός να πορεύεται και να μασκαρεύεται όπως

θέλει, είναι δικαίωμα πλέον, αλλά και δικαίωμα άλλων είναι να αμφισβητούν τη σοβαρότητα των όποιων επιχειρημάτων και των όποιων άλλων παραδόσεων που θέλουν να επιβιώνουν με δημόσιο χρήμα σε καιρούς ανθρωπιστικής κρίσης.

Όταν έχεις έναν υψίστης σημασίας και αξίας πολιτισμό, έναν ιλιγγιώδη πλούτο πολιτισμικών δρωμένων σε κάθε έκφραση της ζωής σου και μια παράδοση που τροφοδότησε γενιές και γενιές σε καιρούς δύσκολους για το γένος, γιατί δίδασκε ήθος και ενότητα, δεν μπορείς να καυχέσαι γιατί κάνεις ό,τι κάνουν οι Γερμανοί και οι Κογκολέζοι τις ίδιες ημέρες του χρόνου με παρόμοια αισθητική και λογική. Αφήνουμε την σίγουρη τροφή του γένους και τρέφουμε τα παιδιά μας με τα ξυλοκέρατα ενός αμφίβολου πολιτισμού. Στην ελληνική παράδοση αξία έχει ο πολιτισμός γιατί ακριβώς σέβεται την αξία του ανθρώπινου προσώπου και την εμπειρία του.

Η αγορά του Λαγκαδά, 1917.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ

Το εορτολόγιο στη λαϊκή παράδοση του Λαγκαδά

Ο λειτουργικός χρόνος διανθισμένος πάντοτε με γιορτές διαφόρων αγίων, δεν αποτελούσε μόνο αφορμή για λειτουργική ζωή αλλά και κατά πώς λέει η παράδοση, είναι και σταθμοί ζωής, ανάπαυλας σωματικής και πνευματικής, κυρίως δε στόχος του εορτολογίου είναι η τιμή, η μνήμη αλλά και η μίμηση του αγίου της ημέρας.

Στην ελληνορθόδοξη παράδοση όλα αυτά τα γεγονότα συμπλέκονται με έναν όμορφο τρόπο και νοσηματοδοτούν με μια διαφορετική αντίληψη τον τρόπο του γιορτασμού και βάζουν κάποια όρια που σηματοδοτούν και τη σχέση λαού και εκκλησίας.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Έθιμα και λατρεία

Η εορτή της υψώσεως του Τιμίου Σταυρού στις 14 Σεπτεμβρίου, θα λέγαμε ανοίγει χριστιανικό εορτολόγιο, αφού ο Σεπτέμβριος θεωρείται ο πρώτος μήνας του εκκλησιαστικού έτους. Είναι αλήθεια ότι την πρώτη του Σεπτεμβρίου κάθε χρόνο, που θεωρείται η αρχή της Ινδίκτου, η εκκλησία όριζε το ημερήσιο λειτουργικό της πρόγραμμα, ξεκινώντας από τον αγιασμό της 1^{ης} του μηνός ο οποίος όμως με τον καιρό καθιερώθηκε ως ο μηνιαίος αγιασμός των οικιών των χριστιανών. Στην αρχή ο ιερέας περιέρχονται όλη την ενορία προκειμένου να αγιάσει τα σπιτικά των ενοριτών του, αλλά και για να λάβει το σχετικό φιλοδώρημα, αφού παλαιότερα οι ιερείς δεν μισθοδοτούνταν και επομένως ο λαός της ενορίας είχε την υποχρέωση να στηρίζει οικονομικά την εφημέριό του. Με την πάροδο του χρόνου το έθιμο αυτά εγκαταλείφθηκε και γιατί οι ιερείς εντάχθηκαν πλέον στο μισθολόγιο του κράτους, αλλά και γιατί σιγά-σιγά άρχισε να ψύχεται η αγά-

πη για τις τελετουργικές παραδόσεις της εκκλησίας, αλλά κυρίως γιατί ο κόσμος είχε μπει σε άλλους ρυθμούς ζωής και από μια αγροτική κοινωνία μετατράπηκε σε μια κοινωνία πλέον βιομηχανοποιημένη, με αποτέλεσμα ο κόσμος να μην βρίσκεται στο σπίτι περιμένοντας τον αγιασμό του μήνα, κάτι που έγινε ακόμα πιο εμφανές όταν και η γυναίκα βγήκε στην αγορά εργασίας, όχι μόνο ως αγρότισσα αλλά και ως βιομηχανική εργάτρια.

Η 14^η όμως Σεπτεμβρίου παρά όλα αυτά δεν έχασε την αίγλη της σαν μια μεγάλη γιορτή, που μάλιστα κατά την εκκλησιαστική παράδοση φέρει τα ίσα της Μεγάλης Παρασκευής. Έτσι οι γυναίκες από τον εσπερινό ακόμα της γιορτής, έκοβαν κλωνάρια βασιλικού και τα πήγαιναν στο ναό προκειμένου να στολιστεί ο τίμιος Σταυρός, που θα υψώνονταν στη θεία λειτουργία της κυριώνυμης ημέρας. Ο ιερέας είχε το έργο του στολισμού του ειδικού δίσκου, πάνω στον οποίο τοποθετούσε τον τίμιο Σταυρό και τον έθετε επί της αγίας Τραπέζης. Μετά την δοξολογία και την ψαλμώδηση του τρισαγίου ύμνου γίνεται η έξοδος του Τιμίου Σταυρού ο οποίος είναι ευτρεπισμένος με κλαδιά βασιλικού και αναμμένα κεριά, όπου και γίνεται η κατά την τάξη ύψωση του σταυρού. Οι καμπάνες χτυπούν πένθιμα υπογραμμίζοντας ακόμα περισσότερο την σχέση της ημέρας με την Μεγάλη Παρασκευή, αφού η τάξη της εκκλησίας προβλέπει και αυστηρή αλάδωτη νηστεία, την οποία οι άνθρωποι κρατούσαν με περισσή ευλάβεια. Είναι αυτονόητο ότι όσοι έφεραν το όνομα Σταύρος ή Σταυρούλα κατά τις επισκέψεις των φίλων τους για τις γιορταστικές ευχές φρόντιζαν να κερνούν νηστίσιμα κεράσματα για να μη χαλάσουν τη νηστεία της μεγάλης ημέρας.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Ο Οκτώβριος ήταν ο μήνας που συνήθως απασχολούσε τους ανθρώπους της τελευταίες του ημέρες. Δηλαδή η όλη γιορταστική ατμόσφαιρα στο Λαγκαδά ξεκινούσε από τις 25 Οκτωβρίου που ήταν η παραμονή της εορτής του αγίου Δημητρίου. Ο άγιος Δημήτριος, υπήρξε για την πόλη του Λαγκαδά ιδιαίτερα λαοφιλής άγιος εξ αιτίας του γεγονότος ότι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού έφερε το όνομα του αγίου, αλλά και γιατί η Θεσσαλονίκη ήταν η πρωτεύουσα της επαρχίας Λαγκαδά και κάθε ιστορική και θρησκευτική μνήμη επηρέαζε άμεσα την πόλη του Λαγκαδά. Πολλές φορές οι ανάγκες των ανθρώπων έφταναν στον ναό του αγίου Μεγαλομάρτυρα ως ικεσία, ως προσευχή, ως τάμα, ως παράκληση για υγεία και οτιδήποτε

άλλο απασχολούσε τους πιστούς. Έτσι την παραμονή του αγίου Δημητρίου αρκετοί κατέφευγαν στη χάρη του για να ανάψουν ένα κερί, ή όσοι δεν μπορούσαν να ταξιδέψουν στην Θεσσαλονίκη αρκούσαν να πάνε σε διπλανά χωριά, κυρίως στη Χρυσαιγή, που ήταν σε μικρή απόσταση και μπορούσαν να πάνε πεζοί, όπου υπήρχε ναός του αγίου για να αποθέσουν το πρόβλημα και να ανάψουν το κερί τους.

Την κυριώνυμη ημέρα λειτουργούσαν και οι δύο ενορίες της πόλης, για να δώσουν την ευκαιρία στους εορτάζοντες να λειτουργηθούν.

Παρέλαση 1956.

Την επομένη του αγίου Δημητρίου, στις 27 Οκτωβρίου, η εορτή του αγίου Νέστορος, μαθητή αγαπημένου του αγίου Δημητρίου, η πόλη επίσης γιόρταζε δεδομένου ότι η πόλη του Λαγκαδά την ημέρα της 27^{ης} Οκτωβρίου και κατά το 1912 αλλά και κατά το 1944 απελευθερώθηκε από τον Τούρκο και Γερμανό κατακτητή, έτσι κατά ένα τρόπο θεωρούνταν ο προστάτης άγιος του Λαγκαδά που συνέβαλλε στην απελευθέρωσή του. Η μνήμη του τα τελευταία χρόνια γνώρισε μεγάλη άνθιση αφού καθιερώθηκε

ως επίσημη αργία και συνοδεύονταν από επίσημη δοξολογία στον Μητροπολιτικό Ναό, παρουσία του Μητροπολίτου και των αρχών της πόλεως. Την επομένη 28 Οκτωβρίου σε πανελλαδική πλέον κλίματα γιορτάζεται η γιορτή της αγίας Σκέπης, σε συνδυασμό με την ανάμνηση της εθνικής παλιγγενεσίας του έπους του 1940.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Κοσμά και Δαμιανού (1 Νοεμβρίου)

Η γιορτή των αγίων Αναργύρων ετιμάτο στο Λαγκαδά με πανηγυρικό τρόπο, εξ αιτίας του παρεκκλησίου των αγίων στην άκρη της πόλεως. Ο ναός αυτός, μικρών διαστάσεων και χωρητικότητας περίπου 50 ατόμων, χτίστηκε γύρω στα 1950 από μια ομάδα ανθρώπων που ευλαβούνται τους αγίους. Πρωτεργάτες της ανοικοδόμησης ο ιερέας π. Γεώργιος Αποστολάκης, ο γιατρός Αστέριος Σαμαράς, ο Βασίλειος Αϊβάζογλου, ο Δημήτριος Μακρής, ο Σωτήριος Μαγκριώτης, η Κασσιανή Μπίλλη, και η Δωροθέα Τζίνη. Η οικογένεια του Ηλία Πόνη, διέθεσε το οικοπέδο για την ανοικοδόμηση και έτσι με ένα κεφάλαιο των 150.000 δραχμών ολοκληρώθηκε το έργο.

Τα εγκαίνια του ναού έγιναν το 1957 και ο ναός αφιερώθηκε στους αγίους Αναργύρους, καθώς οι πλειοψηφία των κητόρων, που είχαν θρακιώτικη και Μικρασιατική καταγωγή, είχαν ιδιαίτερη ευλάβεια στους αγίους. Στον ναό υπήρχε η ιστορική εικόνα της Παναγίας, η οποία είχε μεταφερθεί από την Ανατολική Θράκη από έναν πρόσφυγα ο οποίος κατά τον ερχομό του στην Ελλάδα πέρασε από τον Λαγκαδά και σταμάτησε στο μέρος του ναού για να ξεκουραστεί, καθώς έψαχνε τόπο να ριζώσει. Αναχωρώντας έφτασε στο χωριό Χουμνικό Νιγρίτας και φύλαξε την εικόνα στο σπίτι του.

Αργότερα ο Νιγριτινός στην καταγωγή π. Γεώργιος Αποστολάκης, έπεισε τον άνθρωπο αυτό να χαρίσει την εικόνα στο νέο ναό του Λαγκαδά, καθώς ήταν ναός των προσφύγων και έτσι η εικόνα εγκαταστάθηκε στον Λαγκαδά, στην αρχή στο ναό της Παναγίας και μόλις ολοκληρώθηκαν οι εργασίες των αγίων Αναργύρων μεταφέρθηκε εκεί. Πρόκειται για μια εικόνα που θα μπορούσε να χρονολογηθεί περί το 1780-1800. Πρέπει να τονίσουμε ότι οι άγιοι Ανάργυροι θεωρούνταν οι γιατροί για κάθε ασθέ-

νεια και προσέτρεχαν στη χάρη τους όσοι κατά καιρούς ταλαιπωρούνταν από κάποιες ασθένειες, γι αυτό και υπήρχε παράδοση να αφιερώνουν στην εικόνα τους αφιερώματα, που είχαν να κάνουν με την ασθένειά τους, όπως ομοιώματα ματιών, ποδιών, χεριών, που θεωρούσαν ότι οι άγιοι βοήθησαν στην θεραπεία τους. Τους θεωρούσαν δε προστάτες τους και έψαλλαν ενώπιον της εικόνας τους το απολυτίκιό τους: «Άγιοι Ανάργυροι καί θαυματουργοί, έπισκέψασθε τάς άσθενείας, δωρεάν έλάβετε δωρεάν δότε ήμιν».

Το παρεκκλήσι των Αγίων Αναργύρων, 1950.

Αγίων Αρχαγγέλων (8 Νοεμβρίου)

Οι άγιοι Αρχάγγελοι απολάμβαναν της τιμής και της αγάπης των ανθρώπων, γιατί θεωρούνταν ως τα πνευματικά εκείνα όντα, που στάλθηκαν από τον Θεό για να είναι κοντά στους ανθρώπους και να τους παραστέκουν σε κάθε πρόβλημά τους. Ο καθένας πίστευε ότι έχει τον φύλακα άγγελό του, και βέβαια η γιορτή των Αγίων Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ, ήταν η ευκαιρία να τιμηθούν όλες οι ουράνιες αγγελικές δυνάμεις. Η παράδοση ήθελε τον αρχάγγελο Μιχαήλ να είναι ο ψυχοπομπός και έτσι η ιστορία

ήθελε να τον επικαλούνται συχνά, γιατί θεωρούσαν ότι ήταν ο τελευταίος που θα είχε μαζί τους μια ιδιαίτερη σχέση, καθώς κατέγραφε στα κατάστιχά του, καλοσύνες ή κακίες και θα ήταν μάρτυρας στη τελική κρίση τους από τον Θεό. Σε πολλές περιοχές οι γερόντισσες νήστευαν την ημέρα της γιορτής τους για να τον έχουν παραστάτη στην τελευταία στιγμή της ζωής τους και να πάρει την ψυχή τους σε καλή κατάσταση, ή να μη παιδευτούν στο τελευταίο ψυχοράγημα. Οι Θρακιώτες δεν άφηναν τα παπούτσια τους έξω από το σπίτι το βράδυ, για να μη τα δει ο αρχάγγελος και τους πάρει την ψυχή μέσα στη νύχτα. Στο Λαγκαδά υπήρχε ιδιαίτερη τιμή στη γιορτή των αρχαγγέλων γιατί μια εικόνα στο Μητροπολιτικό Ναό που ανήκε χρονολογικά περίπου στο 1870 έφερε τη μορφή της πολιούχου της πόλης της Αγίας Παρασκευής και την μορφή του Αρχαγγέλου, θεωρούσαν δε ότι η εικόνα αυτή ήταν μια απόδειξη της ιδιαίτερης σχέσης των αρχαγγέλων με την πόλη και την ενορία. Η σκέψη αυτή οδήγησε αργότερα στην ανοικοδόμηση δίπλα στον μητροπολιτικό ναό παρεκκλησίου των αγίων αρχαγγέλων που τιμάται με πανηγυρικό εσπερινό και θεία λειτουργία η μέρα της γιορτής τους.

Αγίου Νεκταρίου (9 Νοεμβρίου)

Η μνήμη του Αγίου Νεκταρίου του λαοφιλούς αγίου του 20^{ού} αιώνα, φυσικά τιμάται με κάθε τρόπο που θα φανέρωνε την ευλάβεια των ανθρώπων στον άγιο. Μια μεγάλη εικόνα στο προσκυνητάρι του μητροπολιτικού Ναού αποδεικνύει αυτή τη σχέση του λαού με τον τιμώμενο άγιο. Πέρα από τις λατρευτικές τελετές οι πιστοί έκαναν αρτοκλασίες και το απόγευμα της κυριώνυμης ημέρας ψάλλονταν ο παρακλητικός κανόνας του αγίου.

Αγίου Μηνά (11 Νοεμβρίου)

Ο Άγιος Μηνάς δεν είχε Ναό στην πόλη του Λαγκαδά, για να τιμηθεί, όμως για την περιφέρεια Θεσσαλονίκης, ήταν ο άγιος που απολάμβανε τον σεβασμό και την τιμή των χριστιανών, λόγω του γεγονότος ότι ο Ναός του Αγίου ήταν για το κρίσιμο διάστημα του Α΄ παγκοσμίου πολέμου ο Μητροπολιτικός Ναός της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκη, στην οποία υπάγονταν και ο Λαγκαδάς μέχρι το 1967, και ήταν ο Ναός όπου ψάλλθηκε η πανηγυρική δοξολογία. Επίσης θεωρείται ο άγιος που βοηθά για την

ανεύρεση χαμένων αντικειμένων, όπως και ο άγιος Φανούριος. Κατά τη γιορτή του πιστεύονταν ότι ο άγιος φανέρωνε τα χαμένα ή τα κλοπιμαία, και κυρίως βοηθούσε τους βοσκούς να βρουν τα χαμένα ζώα τους. Οι γυναίκες δεν έπιαναν ψαλίδι την μέρα της μνήμης του «για να 'ναι το στόμα του λύκου κλειστό και να μη πλησιάσει το κοπάδι τους». Ή οι γυναίκες των βοσκών έκαναν με το μαλλί του προβάτου ένα σπάγκο και έδεναν τρεις κόμπους, για να «δέσουν το κακό». Η παρετυμολογία του ονόματος Μηνάς- μηνάω, δηλαδή στέλνω μήνυμα, φανερώνω, πίστευαν ότι ο άγιος είχε αυτή τη χάρη.

Αγίου Φιλίππου (14 Νοεμβρίου)

Η 14^η Νοεμβρίου ήταν η αποκριά θα λέγαμε του χειμώνα, καθώς από την επομένη ξεκινούσε η σαρανταήμερη νηστεία των Χριστουγέννων. Ήταν η ημέρα που καταναλώνονταν όλα τα αρτύσιμα που υπήρχαν στο σπίτι, αφού η ζωή έπαιρνε πλέον μια στροφή προς την πνευματική περίοδο του αγίου Δωδεκαημέρου. Σε κάποιες περιοχές του αγίου Φιλίππου ήταν η ημέρα που όσες ήθελαν να αρραβωνιαστούν επέλεγαν αυτή τη μέρα, αφού στην περίοδο της νηστείας η παράδοση ήθελε να χαμηλώνουν τα γιορταστικά έθιμα και να κατεβαίνουν οι πανηγυρικοί τόνοι και οι γαμήλιες γιορτές.

Τα Εισόδια της Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου)

Η γιορτή των Εισοδίων της Θεοτόκου είναι μια μεγάλη Θεομητορική εορτή που τιμά η εκκλησία και ο λαός μας με ιδιαίτερη ευλάβεια. Σε κάποια χωριά λέγεται και γιορτή της Παναγίας της πολυσπορίτισσας, καθώς την ημέρα αυτή οι γυναίκες έβραζαν διάφορους σπόρους δημητριακών και όσπρια, προσθέτονταν σταφίδες, αμύγδαλα, καρύδια και πετιμέζι, τα πήγαιναν στην εκκλησία για να ευλογηθούν έτσι και τα γεννήματα της γης τους. Παλαιότερα την ημέρα αυτή οι γυναίκες πήγαιναν πανέρια με σπόρους δημητριακών στην εκκλησία για να τα διαβάσει ο παπάς ώστε να «καλοκαρπίσουν» όταν γίνει η σπορά, κι όπως ακριβώς η Παναγία μπήκε στο Ναό, έτσι και οι σπόροι να μπούνε στη γη και να καρπίσουν τον καλό καρπό. Όλα αυτά ήταν αρχαιοελληνικά έθιμα που είχαν να κάνουν με την τιμή της θεάς Δήμητρας και άλλων χθόνιων θεοτήτων που είχαν τη φροντίδα της γης και των σπορίμων.

Επίσης την ημέρα αυτή στην πατρίδα μας ορίστηκε να τιμάται ως η ημέρα των Ενόπλων δυνάμεων», αφού η Παναγία στην παράδοσή μας καθιερώθηκε ως η Υπέρμαχος στρατηγός του λαού μας. Έτσι η ημέρα κλείνει με επίσημη δοξολογία και φυσικά την παρουσία των εκπροσώπων του στρατού και της πολιτείας.

Αγίου Στυλιανού (26 Νοεμβρίου)

Ο Άγιος Στυλιανός θεωρείται ο προστάτης άγιος των βρεφών και των παιδιών γενικότερα, γι αυτό και η παράδοση θέλει στην εικόνα του ο άγιος να κρατά ένα βρέφος, το δε ειλητάριό του γράφει: «Παιδων φύλαξ γέγονα, Θεού τό δῶρον», η δε παρετυμολογία του ονόματός παραπέμπει σε «στύλο» που στυλώνει και ενισχύει. Στην περιοχή μας ο άγιος λεγόταν Στελλιανός, οι δεν φέροντες το όνομά του, συνήθως αποκαλούνταν Στέργιος, Στεργιανή, Στέλιος. Πολλές φορές οι γυναίκες που παρουσίαζαν πρόβλημα στην εγκυμοσύνη τους, έταζαν το παιδί που θα γεννιόταν στον άγιο Στυλιανό για να «στεργιώσει» το παιδί.

Την ημέρα της μνήμης του η εκκλησία γέμιζε από μητέρες και παιδιά, ακόμα και τα σχολεία είχαν εκκλησιασμό, οι δεν μητέρες έφερναν πρόσφορα - λειτουργίες, ή υψώματα όπως τα έλεγαν, γιατί ο ιερέας καθώς διάβαζε και ευλογούσε τις προσφορές τις ύψωνε μπροστά στην εικόνα του αγίου. Αυτό γινόταν για να «στηλωθούν και να στεργιώσουν» τα παιδιά.

Αγίου Ανδρέου (30 Νοεμβρίου)

Ο μήνας Νοέμβριος ήταν μήνας του χειμώνα και συχνά το όνομα του αγίου Ανδρέα παρετυμολογείτο γιατί ο άγιος συνδέονταν πάντα με την εξέλιξη του καιρού. Έτσι θα ακούγαμε πολλές φορές να λέγεται ο μήνας «αντρείας» γιατί «ανδρειώνει» το κρύο και τα σπίτια ντύνονταν με τα πιο ζεστά χαλιά και φλοκάτες τα δε τζάκια και οι σόμπες έκαιγαν ολημερίς. Άλλωστε όλοι πίστευαν ότι η τελευταία μέρα του Νοέμβρη ταυτιζόνταν με την έναρξη του χειμώνα και περίμεναν πάντα το πρώτο χιόνι την ημέρα της γιορτής του αγίου, καθώς ακολουθούσαν τα γνωστά «Νικολοβάρβαρα», όπου μετά την 30^η Νοεμβρίου ακολουθούσαν οι γιορτές της αγίας Βαρβάρας, του αγίου Νικολάου και του αγίου Σάββα και κατά την παράδοση, ο Ανδρέας ανδρειώνει το κρύο με το πρώτο χιόνι, «η Βαρβάρα, βαρ-

βαρώνει, ο Σάββας σαβανώνει και ο Νικόλας παραχώνει», δηλαδή το χιόνι πλέον ήταν στο φόρτε του χειμώνα. Οι εκκλησιές ακόμα κι αν δεν είχαν ως προστάτη τον άγιο Ανδρέα, πάντα είχαν θεία λειτουργία, γιατί ο άγιος δεν ήταν μόνο ο άγιος του χειμώνα, αλλά και ο άγιος του οποίου οι πρεσβείες ήταν χρήσιμες για ένα καλό χειμώνα, χωρίς έντονα καιρικά φαινόμενα και καταστροφές των χωραφιών. Τα χωράφια είχαν ήδη σπαρθεί και ο άγιος αναλάμβανε την υποστήριξη των αγροτών. Να πούμε επίσης ότι τον άγιο Ανδρέα ευλαβούνταν και οι ψαράδες του Λαγκαδά, γιατί δεν ξεχνούσαν ότι και ο αγ.Ανδρέας με τον Αδελφό του άγιο Πέτρο ήταν ψαράδες, επομένως τιμούσαν τη γιορτή του με κάθε τρόπο.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Ο μήνας Δεκέμβριος ήταν αυτός που κατά κύριο λόγο συνδέονταν άμεσα με τον χειμώνα, καθώς όλοι τον περιγράφουν ως μήνα που το κρύο κυριαρχεί. Τα «Νικολοβάμβαρα» ήταν θα λέγαμε ο προάγγελος αυτών των χειμερινών καταστάσεων καθώς ο Νικόλαος κατά τη λαϊκή παράδοση «παραχώνει» τους ανθρώπους μέσα στα χιόνια. Οι κατά τόπους αγιολογικές παραδόσεις μας δίνουν αρκετά στοιχεία για λατρευτικά και λαογραφικά έθιμα και οι ναοί οι αφιερωμένοι στον άγιο Σάββα, την αγία Βαρβάρα και τον άγιο Νικόλαο δίνουν ένα διαφορετικό παλμό στις τοπικές κοινωνίες όπου τιμώνται οι άγιοι.

Η γιορτή της μνήμης της αγίας Βαρβάρας συνδέονταν στην περιοχή του Λαγκαδά κυρίως με τις γιορταστικές εκδηλώσεις του στρατού, καθώς η αγία θεωρούνταν προστάτης του Στρατού Ξηράς και δη του Πυροβολικού. Τα στρατόπεδα της πόλης και της Μοίρας Πυραιύλων, έξω από τον Λαγκαδά, είχαν την τιμητική τους καθώς ήταν σημαιοστολισμένα για μέρες, και την ημέρα της εορτής τελούνταν θεία λειτουργία στο παρεκκλήσιο του Στρατοπέδου, στην οποία παρίσταντο όχι μόνο ο Επίσκοπος αλλά και οι αρχές της Πόλης. Οι νοικοκυρές από τον εσπερινό της εορτής ετοίμαζαν την βαρβάρα, δηλαδή το ρόφημα εκείνο που αποτελούνταν από σιτάρι βρασμένο, με σταφίδες και καρύδια, και άλλα δημητριακά και καρπούς, ως ευχαριστιακή αντίδοση στην αγία, γιατί βοήθησε και πάλι οι σοδιές των δημητριακών να είναι καλές και πλούσιες. Η βαρβάρα μοιράζονταν στα σπίτια ως ευλογία και κάποιες νοικοκυρές πήγαιναν και στην εκκλησία για να ευλογηθεί από τον ιερέα.

Ο άγιος Νικόλαος είναι βέβαια προστάτης των ναυτικών και των θαλασσινών, αλλά η τιμή της μνήμης του δεν έλειπε κι από τις περιοχές του κάμπου, πολύ περισσότερο από την παραλίμνια περιοχή του Λαγκαδά, που οι ψαράδες είχαν πάντα την ανάγκη της προστασίας του αγίου των θαλασσών και των λιμνών φυσικά. Όσοι είχαν βάρκες την ημέρα αυτή πήγαιναν στην εκκλησία και ζητούσαν αγιασμό για να ραντίσουν τις βάρκες ή και τις ψαροκαλύβες τους.

Ακολουθούσε η γιορτή της αγίας Άννας (9 Δεκεμβρίου) μια γιορτή που συνέβαλε στις οικογενειακές συγκεντρώσεις για να τιμηθούν οι φέρουσες το όνομα της αγίας, και στη συνέχεια ο άγιος Σπυρίδωνας (12 Δεκεμβρίου) άγιος αγαπητός λόγω της χαρακτηριστικής ταπείνωσης και της φιλάνθρωπίας του, αλλά στον Λαγκαδά λάμβανε μια μεγαλύτερη προβολή λόγω των ονομαστηρίων του μητροπολίτου Σπυρίδωνος που τα τελευταία 42 χρόνια ποίμανε την επαρχία Λαγκαδά (1967-2009). Τα σχολεία με αντιπροσωπίες έδιναν το παρόν στην πανηγυρική λειτουργία, για να ευχηθούν στον ποιμενάρχη τους και ο λαός με μαζικότητα μετείχε στην εορτή για να δώσει τις ευχές του. Στα σχολεία απαραιτήτως απολάμβαναν όλα τα παιδιά το κέρασμα του Δεσπότη και η χαρά έδινε και έπαιρνε την ημέρα αυτή. Επίσης υπήρχε παράδοση ότι την ημέρα του αγίου Σπυρίδωνος γιόρταζαν οι αρχυροχρυσόχοι, οπότε όσα καταστήματα ασχολούνταν με το αντικείμενο ήταν κλειστά και εκκλησιάζονταν οικογενειακώς.

Η μνήμη του αγίου Ελευθερίου (15 Δεκεμβρίου) θεωρούνταν η μέρα που οι εγκυμονούσες έπρεπε να ανάψουν το κερί τους στην εικόνα του

αγίου για τις «λευτερώσει με ένα πόνο». Η λογική ότι η εγκυμονούσα ήταν σε ένα στάδιο προσωπικής «δουλείας», είναι φυσικό να αποζητούσαν την λευτεριά τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και κυρίως με τις πρεσβείες του αγίου Ελευθερίου.

Ο άγιος Μόδεστος (16 Δεκεμβρίου) στην πατρίδα μας θεωρούνταν ο προστάτης άγιος των ζώων. Έτσι στην περιοχή του Λαγκαδά, όπου η κτηνοτροφία ήταν σε πολύ ανθηρή κατάσταση, εννοείται ότι οι κτηνοτρόφοι απέδιδαν την δέουσα τιμή στον άγιο των υποστατικών τους. Ο εκκλησιασμός θεωρούνταν απαραίτητος, οι δεν γυναίκες των κτηνοτρόφων ζύμωναν άρτους και τους πήγαιναν στο ναό για να διαβαστούν. Μαζί με τον αγιασμό που έπαιρναν από τον ναό, πριν μπούνε στο σπίτι τους πήγαιναν πρώτα στον στάβλο και έριχναν στην τροφή των ζώων πρόσφορο και στο νερό λίγο αγιασμό, για να αγιαστούν κι αυτά και να λάβουν την ευλογία του αγίου Μοδέστου. Αλλού πάλι έριχναν στην τροφή από τα κόλλυβα του αγίου που διάβαζε ο παπάς.

Η μνήμη της Αγίας Αναστασίας (21 Δεκεμβρίου) της Φαρμακολύτριας, απολάμβανε ιδιαίτερης τιμής γιατί οι πιστοί την θεωρούσαν ως θεραπεύτρια και ιαματική, στην τουρκοκρατία την τιμούσαν ακόμα και ευλαβείς μουσουλμάνες που έπαιρναν αγιασμό για να ραντίσουν τα παιδιά τους. Το όνομα της αγίας έφεραν αρκετές κοπέλες και γυναίκες και μέσα στο προεόρτιο κλίμα των Χριστουγέννων τα σπίτια άνοιγαν για τις γιορτές τους και άλλαζε η γιορταστική ατμόσφαιρα προς το χριστουγεννιάτικο πνεύμα.

α. Χριστούγεννα και έθιμα του τόπου

Την προπαραμονή των Χριστουγέννων, 23 Δεκεμβρίου, η γειτονιά άλλαζε όψη, καθώς στα σπίτια παρατηρούσες μια διαρκή κίνηση και φωνές. Ήταν οι μέρες που έσφαζαν τα χοιρινά και η όλη διαδικασία είχε ένα εντυπωσιακό για τα παιδιά τελετουργικό καθώς περίμεναν να δουν τη στιγμή της σφαγής του γουρουνιού και με αγωνία περίμεναν να τους δώσει ο σφάχτης την φούσκα του ζώου που την κάνανε μπάλα και παίζανε για λίγο βέβαια, μέχρι να σκάσει. Τα χοιροσφάγια συνδέονταν συνήθως με γλέντι και οινοποσία, αλλά βέβαια οι πιο εγκρατείς φρόντιζαν να μην αρτυθούν καθώς η νηστεία δεν είχε λήξει ακόμα. Πάντως το κρασί και τα τουρσιά, οι ψημένες πατάτες και καμιά λιπαριά παστή, ήταν αρκετά για να στηρί-

ξουν το γλέντι. Σε κάποιες γειτονιές γυρνούσαν και γυρολόγοι μουσικοί οι οποίοι έδιναν και μουσικό περιεχόμενο στο κλίμα. Συνήθως ήταν περιφερόμενοι μουσικοί από την Τζουμαγιά και έπαιζαν ζουρνάδες, δηλαδή δύο κλαρίνα και ένα νταούλι. Οι σκοποί τους ήταν κατά βάσιν μακεδονικοί χοροί και τραγούδια.

Οι αναφορές και οι διηγήσεις από τους γεροντότερους είναι χαρακτηριστικές. Την παραμονή των Χριστουγέννων τα πάντα έπαιρναν μιαν άλλη όψη. Από τα χαράματα χτυπούσε η καμπάνα για τις μεγάλες ώρες τον όρθρο και τη λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου. Η μάνα διηγείται ο κυρ-Βασίλης Κώστας, μας ξυπνούσε νωρίς για να πάμε να ακούσουμε τα ωραία τροπάρια της ημέρας, η γιαγιά έλεγε πως έχει ωραία γράμματα τέτοιες μέρες στην εκκλησιά, άσχετα αν δεν τα καταλάβαινε, και κυρίως άρεσε το δοξαστικό της ενάτης ώρας, όπου ο ψάλτης στο κέντρο του ναού, μπροστά στην εικόνα της γέννησης έψαλλε το «σήμερον γεννᾶται ἐκ παρθένου ... καί τό προσκυνοῦμεν σου τήν γέννα Χριστέ... δείξον ἡμῖν καί τά θεία σου Θεοφάνεια...». Τι ωραίες στιγμές! Ο παπα-Κύριλλος στα λευκά του άμφια, με τη βροντώδη ωραία φωνή του κι οι ψάλτες να ψάλλουν τις καταβασίες «Χριστός γεννάται δοξάσατε» με όλη τη δύναμη της ψυχής τους και δίπλα τους να ισοκρατούν στο αναλόγιο, ο μπαρμπα-Ηλίας Ηλιάδης, παλιός και έμπειρος δάσκαλος της ψαλτικής τέχνης κι ο μπαρμπα-Ηλίας ο Δόνγκας, άλλο αηδόνι του αναλογίου, να πάλλονται από ζήλο και μεράκι, ενώ ο δάσκαλος κυρ-Τζελίδης να διαβάζει αργά καθαρά και με νόημα τις προφητείες και τα αναγνώσματα. Και εμείς με μάτια αγουροξυπνημένα, τρέχαμε να βαστάξουμε τα εξαπτέρυγα, μη και μας πάρει άλλος τη σειρά και μείνουμε άντυτοι χριστουγεννιάτικα και βέβαια χάναμε και το μπαξίσι που έδιναν πάντα οι επίτροποι χρονιάρες μέρες.

Με το που σχόλαγε η εκκλησία τρέχαμε σπίτι να ετοιμαστούμε για τα κάλαντα. Κανονίζαμε την παρέα, παίρναμε το κουτί που τόσο κόπο ετοιμάζαμε και ξεκινούσαμε μέσα στο χιονιά το τραγούδι:

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα πρώτη γιορτή του χρόνου,
για βγάτε διέτε μάθετε, πως ο Χριστός γεννιέται,
γεννιέται κι ανατρέφεται με μέλι και με γάλα.
Το μέλι τρώνε οι άρχοντες, το γάλα οι αφεντάδες
και το μελισσοβότανο το λούζονται οι κυράδες.

Άλλοι τραγουδούσαν τα γνωστά κάλαντα της Μακεδονίας:

Καλήν εσπέραν άρχοντες κι αν είναι ορισμός σας
 Χριστού τη θεία γέννηση να πως στ' αρχοντικό σας
 Χριστός γεννάται σήμερα εν Βηθλεέμ τη πόλη
 Οι ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η φύσις όλη.
 Εν τω σπηλαίω τίκτεται, εν φάτνη των αλόγων
 Ο βασιλεύς των ουρανών και ποιητής των όλων.
 Σ' αυτό το σπίτι πούρθαμε πέτρα να μη ραγίσει
 Κι ο νοικοκύρης του σπιτιού, χίλια χρόνια να ζήσει.

Πρώτα λέει ο Χ. Φ. περνούσαμε από τους συγγενείς, που τους είχαμε σίγουρους, μετά στους γειτόνους που μας περίμεναν πάντα και ύστερα ξεμακραίναμε από τη γειτονιά σε άλλα σπίτια. Η μάνα πάντα φώναζε: Πάρτε μαζί σας και καμιά σακούλα για τα φρούτα. Αν και δυσανασχετούσαμε τελικά παίρναμε πάντα σακούλα, γιατί ήταν η μόνη που γέμιζε πάντα με φρούτα γλυκά και καλούδια, ενώ το κουτί μάζευε λίγα μισόφραγκα, δεκάρες που ήταν τότε στη κυκλοφορία, καμιά δραχμή από κάποιον στενό συγγενή, και βέβαια όταν τραγουδούσαμε το βράδι, έριχναν κάποιοι μέσα στο ταμείο ό,τι παλιό νόμισμα είχαν από την κατοχή ή ακόμα και μεταλλικά κουμπιά.

Στους δρόμους χαρές και τραγούδια από σπίτι σε σπίτι, παρέες με φαναράκια ή φακούς, και αλληλοενημέρωση για το ποιος δίνει πιο πολλά και ποιος πιο λίγα.

Έτσι ξέραμε λίγο-πολύ ότι να πάμε στο τάδε σπίτι έχει λεφτά, στον δείνα έχει φρούτα και μήλα στάρκεν, στον άλλο φιρίκια, ή αν πηγαίναμε στην κυρα-Βαγγελούδα του Αμερικάνου, θα παίρναμε καρύδια φουντούκια και ξυλοκέρατα. Στο τέλος γινόταν ο διαχωρισμός της σοδειάς, τόσα μήλα, τόσα πορτοκάλια, δέκα μανταρίνια, δεκαπέντε κάστανα, φουντούκια, καρύδια κ.λπ.

Ο κ. Βασίλης Κώστας και ο λαογράφος Νίκος Κοσμάς διηγούνται: Η σόμπα μπουμπούνιζε στο σπίτι και τα μπουριά είχαν κοκκινίσει από τη δυνατή φωτιά. Εκείνα τα χρόνια μαζί με τα ξύλα καίγαμε και πετροκάρβουνα-κωκ. Σχεδόν κάθε βδομάδα γεμίζαμε ένα καροτσάκι από τον κυρ-Τάκη τον Δεμερτζή και συμπληρώναμε τα καύσιμα της σόμπας. Στο κέντρο του δωματίου το παραμονιάτικο νηστίσιμο τραπέζι, με φασόλια νερόβραστα, ψωμί φρέσκο ζυμωτό,ελιές, χαλβά, φρούτα, ξηρούς καρπούς, νιφαλό, δηλαδή νηστίσιμο σαραγλί, ένα κρεμμύδι, ένα σκόρδο και λίγα κέρματα για το καλό. Η μάνα ετοιμάζε το ιδιότυπο θυμιατό, μια κεραμίδα κι ένα κάρβουνο από τη σόμπα με λίγο θυμιάμα και ο νοικοκύρης του σπιτιού μας μάζευε γύρω από το τραπέζι για να θυμιαستούμε «Άιντε, γυρουσίν' καλουσίν' μπιρικέτ' κι τ' αη-Βασιλιού με υγεία» έλεγε καθώς μας θύμιαζε και μεις σταυροκοπιόμασταν και με το χέρι τραβούσαμε τον καπνό του θυμιατού προς το μέρος μας, λέγοντας «και του χρόνου με υγεία»

Μετά το φαγητό το τραπέζι δεν μαζεύονταν, το άφηναν έτσι για το καλό και το μάζευαν την άλλη μέρα μετά την λειτουργία. Σε κάποια σπίτια κόβανε και το χριστόψωμο, κάτι αντίστοιχο με τη βασιλόπιτα της πρωτοχρονιάς, μόνο που σ' αυτό δεν βάζανε νόμισμα, αλλά κάποιο καρπό, όπως φασόλι ή αμύγδαλο.

Ανήμερα τα Χριστούγεννα η καμπάνα χτυπούσε πολύ πρωί, κατά τις πέντε η ώρα τα ξημερώματα, κι έβλεπες τις οικογένειες 3-3, 4-4, 5-5 να

πορεύονται προς την εκκλησία. Μετά την πανηγυρική χριστουγεννιάτικη λειτουργία, επιστρέφανε στο σπίτι για το πιο χορταστικό πρωϊνό, με κουλούρια σαραγλιά, μπακλαβάδες, χοιρινή τηγανιά, τσιγαρίδες, γλυκό κρασί κι ότι άλλο μπορούσες να ονειρευτείς. Το μεσημεριανό τραπέζι ήταν σχεδόν συνέχεια του πρωϊνού, γιατί κατά το συνήθειο, μετά την εκκλησία περνούσαν συγγενείς και φίλοι για τα χρόνια πολλά, οπότε η παρέα μεγάλωνε. Το γεύμα περιελάμβανε συνήθως γαλοπούλα, κόκορα, ή «αρνίθα γιομοστή» (κότα γεμιστή με ρύζι), άλλοι που εξέθρεφαν κανένα γουρουνάκι, το απολάμβαναν φυσικά ανήμερα της γιορτής, ενώ οι πιο φτωχοί αρκούσαν σε καμιά ψαρόκοτα που μάζευαν από τη λίμνη και ήταν μισοπαγωμένες από το κρύο. Τα παιδιά περνούσαν από τις γιαγιάδες και τους παππούδες για τα χρόνια πολλά και το μπαξίσι τα δε σπίτια που είχαν Χρήστους και Μανώληδες είχαν ολημερίς το τραπέζι στρωμένο.

Μετά τη Λειτουργία...

Η νύχτα έρχονταν, από τα σπίτια ακουγόταν τραγούδια και χαρές, το χιόνι συνέχιζε να πέφτει να σκεπάζει τα πάντα και να ομορφαίνει την πόλη μας, τους δρόμους, τα σοκάκια, τα ψηλά αρχοντικά και τα χαμηλά φτωχόσπιτα, να σκεπάζει ακόμα και τα όνειρά μας, αυτά τα όνειρα που ακόμα δε λέμε να ξεχάσουμε, γιατί γλυκαίνουν ακόμα τη θύμηση και την καρδιά μας.

Πρέπει να σημειώσουμε ότι το έθιμο του χριστουγεννιάτικου δέντρου ήρθε στον τόπο μας γύρω στο 1900, καθώς η τουρκοκρατία και οι δύσκο-

λες εθνικές συνθήκες δεν επέτρεπαν και πολύ τη γιορταστική ατμόσφαιρα αλλά και η φτώχεια ήταν ένας βασικός λόγος για τον χαμηλό τόνο των γιορτών. Αργότερα με την αλλαγή της κατάστασης, βλέποντας και τις άλλες πόλεις, κυρίως τη Θεσσαλονίκη, άρχισαν να στολίζονται και τα πρώτα χριστουγεννιάτικα δέντρα, τα οποία δεν ήταν βέβαια έλατα, αλλά κυρίως πουρνάρια από τα γύρω βουνά που ήταν σε αφθονία. Το στολίδι, όχι τίποτα ιδιαίτερο, μανταρίνια και φιρίκια, ακόμα και καρύδια, τυλιγμένα σε χρυσόχαρτο ή άλλα χρωματιστά χαρτιά έδιναν φως στο δέντρο, και μια μικρή φάντη ζωγραφισμένη από τα παιδιά στο σχολείο, στόλιζε το σπιτικό. Αργότερα άρχισαν να εκδίδονται κάποια δυτικοφερμένα αγγελούδια, αστέρια, και μάγοι, τα οποία κολλούσαν πάνω σε χαρτόνι και συμπλήρωναν το σκηνικό της γιορτής.

Κάλαντα στην πόλη.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Η γιορτή της Πρωτοχρονιάς αποτελούσε για όλους τους λαούς, μια νέα αρχή για τον άνθρωπο όπου γης. Οι χριστιανοί ακόμα περισσότερο έδιναν έναν ιδιαίτερο τόνο στην ημέρα αυτή καθώς ταυτίζονταν και με τη μνήμη ενός μεγάλου Πατέρα της Εκκλησίας και Καππαδόκη τον άγιο Βασίλειο, αλλά στο εκκλησιαστικό εορτολόγιο ήταν ενταγμένη και η γιορτή της Περιτομής του Κυρίου. Η εκκλησία τιμούσε την ημέρα αυτή λειτουργώντας με την Θεία Λειτουργία που ήταν ποίημα του Μεγάλου αγίου Βασιλείου, καθώς η Λειτουργία αυτή ετελείτο μόνο δέκα φορές το χρόνο. Στους ναούς τελούνταν δοξολογίες μετά τη θ. Λειτουργία και φυσικά η συμμετοχή του κόσμου ήταν δεδομένη. Τα τελευταία χρόνια επικράτησε να γίνεται και ευλόγηση και κοπή της παραδοσιακής βασιλόπιτας για τον ευρύτερο κύκλο της ενορίας.

Αρχιμηνιά κι αρχή χρονιά!

Ανήμερα Πρωτοχρονιάς. Στα παλαιότερα χρόνια νωρίς το πρωί οι γονείς ξυπνούσαν τα παιδιά αχάραγα ακόμα, για να βγούνε στη γειτονιά να κάνουν «σούρβα». Δεν ξέραμε τι σήμαινε η λέξη, άλλωστε πολλές λέξεις, ακόμα και από τα κάλαντα, δεν τις καταλαβαίναμε και δεν φροντίσαμε να τις ερμηνεύσουμε, γιατί από γενιά σε γενιά έφθαναν σε μας παρεφθαρμένες. Τελικά τι ήταν το σωστό «ζαχαροκάντιο ζυμωτή»; ή «ζαχοπλάστη ζυμωτή»; Κανένας δεν ήξερε. Έτσι γινόταν πάντα. Παίρναμε μια λέξη ή ένα έθιμο κληρονομικά και το διαιωνίζαμε με το λάθος του ή την παραφθορά του. Κατά τους λαογράφους το «σούρβα» ήταν ευτηριακό έθιμο της πρωτοχρονιάς και καθώς οι νέοι χτυπούσαν τις πόρτες των σπιτιών έπαιρναν ως φιλοδώρημα καρπούς σουρβιάς, που ήταν ένα χειμωνιάτικο φρούτο το οποίο είχε στυφή γεύση και στην αρχαιότητα θεωρούνταν ως καρπός αποτρεπτικός του κακού, αλλά μερικοί έδιναν και χρήματα. Άκουγε λοιπόν κάποιος να λένε οι νέοι:

«Σούρβα σούρβα, γιρό κουρμί
γιρό σταυρί σαν ασήμι, σαν κρανιά
κι του χρόν' ούλ' γιροί, ούλ' γιροί καλόκαρδοι.
Σούρβα σούρβα για χαρά για σταφίδις, για παρά
για καρύδις, για μπαντέμια για ένα ξυλουκέρατου»!!!

Σε άλλα μέρη δεν έλεγαν «σούρβα» αλλά «κόλιντα μπάμπω», ήταν πάντως το ίδιο τελετουργικό όπου με μακριές τοπούσκες –ξύλινα ραβδιά– χτυπούσαν τα κεραμίδια των σπιτιών φωνάζοντας μέσα στην πρωϊνή ησυχία « σούρβα-σούρβα, δώσιμ' καρύδια να μη σε σπάσω τα κεραμίδια», όπου οι νοικοκυραίοι δεν απαντούσαν, και οι νοικοκυρές έβγαιναν για να ευχαριστήσουν για το ποδαρικό που κάνανε στο σπιτικό τους, έπαιρναν τον μικρότερο και τον έβαζαν στο σπίτι για να 'ναι τυχερή και καλόβολη η νέα χρονιά, η δε γερόντισσα του σπιτιού έπιανε ένα μικρό από το χέρι, του έδινε ένα αυγό και τον πήγαινε στο κοτέτσι να το βάλει στη φωλιά, όπου θα κλωσούσε εν καιρώ η κλώσα της για να βγάλει γερά πουλιά.

Κι ύστερα τα κεράσματα, τα γέλια, οι ευχές, τα φιλιά, τα μπαξίσια με τα ξερά σύκα και τα μήλα και τα φουντούκια με τα καρύδια, να γεμίζουν τις σακούλες και τις τσέπες των καλαντιστών. Άλλες πάλι δίνανε αλάτι να ρίξουν στη φωτιά και «ως έσκανε το αλάτι έτσι να σκάνει και το κακό».

Σε άλλα σπίτια ραντίζανε με το αμίλητο νερό που έπαιρναν από βραδίσ από την αυλή της εκκλησίας.

Τα κάλαντα

Το πανάρχαιο έθιμο των καλάντων ήταν η πιο χαρούμενη δραστηριότητα των παιδιών. Οι παρέες από το πρωί της παραμονής μέχρι αργά το βράδυ περιέρχονταν όλα τα σπίτια της πόλης για να καλαντίσουν και να ευχηθούν στους σπιτονοικυραίους τους για καλοχρονιά. Το τραγούδι που επικρατούσε στην περιοχή ήταν το πλέον διαδεδομένο στην επαρχία Λαγκαδά:

Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρεία,
 βαστάει εικόνα και χαρτί χαρτί και καλαμάρι,
 το καλαμάρι έγγραφε και το χαρτί μιλούσε.
 – Βασίλη μ' πόθεν έρχεται και πόθεν κατεβαίνεις;
 – από την μάνα μ' έρχομαι και στο σχολειά πηγαίνω
 – κάτσε να φας κάτσε να πιεις κάτσε να τραγουδήσεις
 – εγώ τραγούδια δεν ξεύρω, ξέρω την αλφαβήτα
 – και σαν ηξεύρεις γράμματα, πες μας την αλφαβήτα
 – ξερό κλωνί, γλωρό ραβδί, ξερά κλωνάρια πέφτουν
 κι απάνω στα κλωνάρια τους πέρδικες κελαηδούσαν.

Κατέβηκε μια πέρδικα να βρέξει το φτερό της
Και βρέχει τον αφέντη μας τον πολυχρονεμένο.
Και του χρόνου!

Ένα ακόμα τραγούδι ακουγόνταν στους δρόμους από τα παιδιά-καλα-
ντιστές.

Αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά ψιλή μου δεντρολιβανιά
Κι αρχή, κι αρχή καλός μας χρόνος, εκκλησιά απ' τ' άγιον όρος.
Αρχή που βγήκε ο Χριστός, άγιος και πνευματικός
στη γη, στη γη να περπατήσει και να μας και να μας καλωσορίσει.
Άγιος Βασίλης έρχεται, κι όλους μας καταδέχεται
από την Καισαρεία, συ είσαι αρχόντισσα κυρία.
Βαστάει εικόνα και χαρτί, ζαχαροκάντιο ζυμωτή
χαρτί και καλαμάρι, δεσ και εμέ, δεσ κι εμέ το παλικάρι.
Το καλαμάρι έγγραφε, την μοίρα του την έλεγε
και το χαρτί ομίλει, άγιε μου καλέ Βασίλη!! Και του χρόνου με υγειά!

Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρία...

Τα φιλοδωρήματα σε λίγες μόνο περιπτώσεις συγγενών ήταν χρήματα, συνήθως μέσα στα ταγάρια τους μάζευαν φρούτα, καρύδια, ξυλοκέρατα, χουρμάδες, και βέβαια γλυκά.

Σε λίγο όταν θα χτυπούσε το ξημέρωμα η καμπάνα για τον όρθρο της γιορτής του Αγίου Βασιλείου και τη λειτουργία, αμέσως ντυνόταν στα γιορτινά για να προλάβουν να πιάσουν και τα εξαπτέρυγα στο Ιερό βήμα για το καλό της μέρας.

Από τα παιδιά αλλά και τους μεγάλους απαιτούνταν σύνεση και: «προσοχή στα λόγια και στα έργα σας, ότι στραβό κάνετε σήμερα θα το κάνετε όλη τη χρονιά και ότι καλό κάνετε θα το κάνετε όλο το νέο έτος» και για να επηρεάσει η γιαγιά έλεγε «μη μαλώσετε με κανέναν, γιατί θα μαλώνετε όλο το χρόνο, κι αν φάτε ξύλο θα το τρώτε όλη τη χρονιά». Έτσι συμμαζευόταν και πρόσεχαν τη συμπεριφορά τους.

Μόλις σχολούσε η εκκλησιά ο δρόμος οδηγούσε κατευθείαν στο σπίτι, για να κάνουνε ποδαρικό στο δικό τους σπιτικό, μη κι' έρθει κανένας γρουσουζής και ανάποδος και πάει στράφι η χρονιά. Δεν πηγαίνανε ούτε σε συγγενικά σπίτια, φοβούμενοι πως αν δεν τους πήγαινε καλά η χρονιά, μήπως τους φορτώσουν στο κακό ποδαρικό. Βέβαια πάντα υπήρχε κάποια καλή θεία που ήθελε να φιλέψει τα παιδιά γλυκά και λιχουδιές και ζητούσε να πάνε να κάνουνε ποδαρικό γιατί τους θεωρούσε καλότυχους και βλογημένους. Το μεσημέρι το τραπέζι πάντα πλούσιο με σίγουρη τη γεμιστή γαλοπούλα ή κότα –ανάλογα με τα βάλαντια– καμιά φορά και φαρόπαπια από τη λίμνη, με λίγο ριζάκι, χοιρινά και γλυκό κρασί. Η βασιλόπιτα ήταν το κέντρο του ενδιαφέροντος γιατί συνδυάζονταν με κάποιο δώρο, πέρα από το φλουρί που θα τύχαινε ο τυχερός της χρονιάς.

Η μέρα περνούσε γενικά στο σπίτι όπου οι μεγάλοι συνέχιζαν την 31 (τα χαρτιά) και οι μικροί εξασκούσαν στον παιδικό τζόγο με το «τσουφ-τέκι», δηλαδή κρύβανε στα χέρια φουντούκια που μάζευαν από τα κάλαντα και αφού τα κρύβανε πίσω στην πλάτη τους, θέλανε από τον αντίπαλο να βρει αν κρύβανε μονά ή ζυγά στον αριθμό φουντούκια. Αν το έβρισκε κέρδιζε τα φουντούκια. Αν ο καιρός ήταν καλός έβγαιναν στην αυλή και αφού άνοιγαν μια λακκουβίτσα στο χώμα, προσπαθούσαν όσα φουντούκια ή καρύδια χωρούσε η χούφτα να τα βάλουνε στη λακκούβα, όσα δεν έμπαιναν τα έχαναν και τα έπαιρνε ο αντίπαλος.

*Τα σπίτια πάντα γεμάτα στη χαρά...
Το σπίτι του Πολιτιστικού Οργανισμού Μυγδονία.*

Έτσι περνούσε η μέρα στη χαρά της γιορτής και της ξεγνοιασιάς, συνδυάζοντας τα πνευματικά με τα έθιμα. Φρόντιζαν να περάσει χαρούμενη και ειρηνική για να είναι όλο το νέο έτος ειρηνικό και χαρούμενο.

Θεοφάνεια (6 Ιανουαρίου)

«Σήμερα τα Φώτα κι οι φωτισμοί...»

Το πρωί της παραμονής των φώτων, κατά τις 6 το ξημέρωμα, οι καμπάνες χτυπούσαν από την χαραυγή, και τότε διαβάζονταν οι περίφημες ακολουθίες των μεγάλων ωρών των Θεοφανείων, ενώ ακολουθούσε μετά η πανηγυρική λειτουργία του Μεγάλου Βασιλείου κατά τη διάρκεια της οποίας κατά αρχαίο έθος, βαπτίζονταν οι κατηχούμενοι της εκκλησίας, με τα νερά του μεγάλου αγιασμού. Η βιασύνη βέβαια των ιερέων να τελειώσουν νωρίς την λειτουργία αποσκοπούσε και σε έναν άλλο λόγο, στο να προλάβουν να αγιάσουν όλη την πόλη, τα σπίτια και τα καταστήματα των ανθρώπων. Όσοι πλαισίωναν τους χορούς των ψαλτών με ιδιαίτερο ενδιαφέρον περίμεναν να ακούσουν και να ισοκρατήσουν στο περίφημο τροπάριο της ενάτης ώρας που έλεγε:

«Τὴν χεῖρα σου τὴν ἀψαμένην τὴν ἀκήρατον κορυφὴν τοῦ Δεσπότου...», και δεν ἦταν λίγες οἱ φορές που οἱ ψάλτες μάλωναν μεταξύ τους για το ποιος θα ψάλλει το περίφημο αὐτὸ δοξαστικὸ τροπάριο, που ψάλλονταν σε ὕφος αποστόλου, ὅπως το «σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου» τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς. Κατόπιν ξεκινούσε ἡ ἀγωνία, των παιδιῶν, που περιμένανε να διαλέξει ὁ παπᾶς να βγούνε μαζί του στο φῶτισμα των σπιτιῶν, κρατώντας το μπακιρένιο μπακράτσι και εξασφαλίζοντας ἓνα σίγουρο μπαξίσι, ἢ οἱ υπόλοιποι να ξεχυθῶν στους δρόμους και τις πλατεῖες ψάλλοντάς το:

«Σήμερα τα φῶτα κι οἱ φωτισμοὶ και χαρές μεγάλες στους ουρανοὺς, ἀπ' τους ουρανοὺς εκατέβαινε, σπάργανα κρατούσε κερὶά ἀναφτει, και τον ἅγιο Γιάννη παρακαλεῖ, ἅγιε Γιάννη ἀφέντη και Πρόδρομε σήκω να βαφτίσεις Θεοῦ παιδί, με τα θυμιατήρια στα δάχτυλα και με τις λαμπάδες στα χέρια σου.

Δύναμαι και σώζω και προσκυνῶ, αὐριο θα ἀνέβω στον ουρανό να παρακαλέσω τον Κύριο, να ἀπολύκει δρόσο κατὰ την γην, να καταπραΐνουν τα εἰδῶλα να κατασπαράξουν τα ζούζουλα».

Εἶχε ἰδιαιτέρο ενδιαφέρον για τα παιδιά να γνωρίζουν εκ των προτέρων σε ποιο σπίτι θα πῆγαιναν να τραγουδήσουν και συμπληρωματικὰ ποιο καλάντισμα θα επισυνάψουν για τους νοικοκυραίους. Ἀν για παράδειγμα το σπίτι εἶχε κορίτσια για παντρεῖά, τραγουδούσαν και το:

«Προξηγητάδες ἔρχονται ἀπὸ μέσα ἀπὸ την πόλη, ρωτῶν ἐδῶ ρωτῶν ἐκεῖ πού να ἔβρουν τέτοια κόρη, τέτοια καλή τέτοια ὁμορφη τέτοια και μαυρομάτα, που ἔχει το μάτι σαν καυχί, το φρύδι σαν γαϊτάνι το δόλιο το ματόκλαδο ξαγόρασμα δεν ἔχει».

Ἀν στο σπίτι υπῆρχαν παλικάρια τῆς παντρεῖάς, τότε ἀλλάζε το περιεχόμενο του τραγουδιού:

«Αὐτόν το γιο που ἔχετε να το αρραβωνιάστε, να πάρτε νύφη ἀπὸ μακριά και νύφη ἀπὸ τα ξένα. Δεν θέλω νύφη ἀπὸ μακριά και νύφη ἀπὸ τα ξένα μόν' θέλω την γειτόνισσα την παραμαυρομάτα, πὸ ἔχει το μάτι σαν καυχί το φρύδι σαν γαϊτάνι, το δόλιο το ματόκλαδο, ξαγόρασμα δεν ἔχει».

Δίνοντας έτσι στο παλικάρι την ευκαιρία να εκφράσει την δική του επιλογή. Όταν όμως τα πράγματα, παρά τον ωραίο καλαντισμό, δεν ήταν επωφελή για το ταμείο των παιδιών, τότε τα πράγματα αγρίευαν απότομα:

«Σένα σε πρέπει αφέντη μου τορβάς και δεκανίκι,
να σε γαβγίζουν τα σκυλιά και πέντε - δέκα λύκοι
και ψείρα στο μανίκι».

Και... τελείωναν άδοξα και με νεύρο.

Τα τραγούδια αυτά τραγουδούσαν μικροί - μεγάλοι με τη διαφορά ότι τα μεγαλύτερα παιδιά, πάνω από τα δεκαοκτώ έβγαιναν αργά το βράδυ για να καλαντίσουν, κρατώντας μάλιστα στα χέρια τους και τοπούσκες, χοντρά ξύλινα ραβδιά, με τα οποία κρατούσαν ρυθμικά τον ήχο χτυπώντας τα στο δάπεδο των σπιτιών. Όπου τα σπίτια είχαν ξύλινα πατώματα, άκουγες τη νοικοκυρά να λέει «ε... μπρε, βαράτε με γνώμ', μη το γκρεμίσουμε το σπίτι'». Μάλιστα σε κάποια περίοδο, μετά την κατοχή, μεγάλες παρέες ανδρών και γυναικών έβγαιναν και τραγουδούσαν τα κάλαντα αργά το βράδυ, και τα χρήματα που μάζευαν τα πρόσφεραν στην ενορία για να αγοράσουν κάποιο καντήλι ή ότι χρειαζόνταν ο ναός του χωριού ή για φιλανθρωπία. Το έθιμο διατηρείται ακόμη και σήμερα στον Λαγκαδά. Πάντως είναι χαρακτηριστικό ότι όλες οι μεγαλοκοπέλες και οι ελεύθεροι άντρες είχαν την ελπίδα ότι κάποιος θα 'ρθει να τους καλαντίσει και μπορεί να αλλάξει η τύχη τους στη νέα χρονιά.

Δεν ήταν λίγοι επίσης εκείνοι που περίμεναν τον Παπά να αγιάσει το σπίτι και τα υποστατικά τους για να φύγει το κακό και κυρίως οι καλικάντζαροι, που πίστευαν ότι τους είχαν βάλει στο μάτι και δεν μπορούσαν να δουν χαΐρι.

Την άλλη μέρα οι εκκλησιές γέμιζαν κόσμο που όλοι κρατούσαν στα χέρια ποτήρια, μαστραπάδες, μπουκάλια, για να πάρουν αγιασμό να έχουν όλο το χρόνο στο σπίτι για αγιασμό και κάθε πρόβλημα. Ήταν χαρακτηριστικό ότι στην αγιά-Παρασκευή, ετοιμάζονταν η κολυμβήθρα στην πλατεία πάνω σε εξέδρα από το βράδυ, σκεπάζονταν με νάυλον για να είναι έτοιμο το νερό το πρωί. Όμως μερικές φορές, καθώς το βράδυ έκανε πολύ παγωνιά και πάγωνε το νερό, αναγκάζονταν ο Παπάς να σπάσει τον πάγο με τον Σταυρό για να ευλογήσει τα ύδατα. Τότε πιστεύανε ότι η χρονιά θα είναι καλή και θα ψοφήσουν όλα τα «ζούζουλα», όπως τραγουδούσανε

και στα κάλαντα. Όταν ο παπάς ή ο Δεσπότης διάβαζε το Ευαγγέλιο της ημέρας, οι νέοι ετοιμάζονταν για τη δική τους συμμετοχή στη γιορτή καθώς είχαν έτοιμα στα χέρια τους τα περιστέρια που θα άφηναν ελεύθερα στον ουρανό τη στιγμή που ο παπάς θα έψαλλε το «... και τό Πνεῦμα ἐν εἶδη περιστερᾶς, ἐβεβαίου τοῦ λόγου τό ἀσφαλές...». Τότε τα άφηναν ελεύθερα και με χαρά ο καθένας παρακολουθούσε την πορεία και το πέταγμα του δικού του περιστεριού. Μερικοί έδεναν στο πόδι του περιστεριού ένα μπαλόνι για να το ξεχωρίζουν αλλά και για να το αναγκάσουν να κουραστεί γρηγορότερα και να πάει να ξαποστάσει στην εξέδρα του αγιασμού, ή στην πιο τυχερή περίπτωση, στο κεφάλι του δεσπότη ή του παπά! Αυτό θεωρούνταν ευλογία για την καλή χρονιά. Περί το 1990 γινόταν η κατάδυση του σταυρού και στη λίμνη Κορώνεια, αλλά μετά λόγω καταστροφής του οικοσυστήματος σταμάτησε το έθιμο και γίνεται κατάδυση στην πισίνα των Λουτρών Λαγκαδά με κάθε επισημότητα.

Του αγίου Προδρόμου (7 Ιανουαρίου)

Η γιορτή του αγίου Ιωάννου ερχόταν να συμπληρώσει τη χαρά του δωδεκαήμερου, καθώς οι πολλοί Γιάννηδες γιόρταζαν και άνοιγαν τα σπίτια τους για τους οικείους, τους φίλους και τους γειτόνους τους. Η παροιμία «σπίτι χωρίς Γιάννη, προκοπή δεν κάνει» ήταν δόγμα! Σε κάθε σπίτι που υπήρχε Γιάννης, θα έβλεπες στο κέντρο του σπιτιού ένα μεγάλο στρωμένο τραπέζι, μα φαγητά, ψητά, γλυκά και βέβαια καλό λαγκαδιανό κρασί από τα αμπέλια του κάμπου.

Η αγία Κυράννα

Η γιορτή της αγίας Κυράννας γιορταζόταν κυρίως στην πατρίδα της την Όσσα στην οποία έζησε μέχρι το 1751 όταν ετελειώθη μαρτυρικά. Επειδή όμως αρκετές γυναίκες έφεραν το όνομά της αλλά και αρκετοί κάτοικοι της Όσσας είχαν μεταναστεύσει στο Λαγκαδά, θεωρούσαν χρέος τους να λειτουργηθούν την ημέρα της μνήμης της και να τιμήσουν την αγία. Το ίδιο έκαναν και οι Οσσαίοι που είχαν μεταναστεύσει στη Θεσσαλονίκη και τιμούσαν τη μνήμη της στο Ναό της Αχειροποιήτου. Με την εύρεση δε των λειψάνων της Αγίας από τον αείμνηστο Μητροπολίτη Ιωάννη στα 2011 η γιορτή πήρε μεγάλη λαμπρότητα καθώς με την ευκαιρία επισκέπτονταν

την επαρχία ο Πατριάρχης, ο Αρχιεπίσκοπος και πλήθος επισκόπων και επισήμων.

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Ο Φλεβάρης στη λαογραφία του Λαγκαδά

«Ο Φλεβάρης κι αν φλεβίσει καλοκαίρι θα μυρίσει» έλεγαν οι παλιοί και να 1^η του Φλεβάρη και θαρρείς κάτι αρχίζει και αλλάζει στην ατμόσφαιρα. Βέβαια οι αισιόδοξοι παλιοί κρατούσαν και μια δεύτερη γνώμη για κάθε ενδεχόμενο και συμπλήρωναν την παλιά παροιμία με το: «μα κι αν τύχει και θυμώσει, μεσ' το χιόνι θα μας χώσει». Και δεν είχαν άδικο, γιατί πολλές φορές ο χειμώνας «έπαιζε παράταση» τον μήνα Φεβρουάριο. Συνήθως με τον Φλεβάρη ξεκινούσαν οι πρώτοι υπαινιγμοί της άνοιξης, κι αν η καλοκαιρία των αλκυονίδων τραβούσε λίγο παραπάνω, τότε έβλεπες πραγματικά να αλλάζουν τα πάντα στη φύση και στη ζωή των ανθρώπων. Η άνοιξη, ακόμα και σαν προσδοκία, δημιουργεί μια άλλη αίσθηση, σου δίνει την βεβαιότητα της αλλαγής του κλίματος, της προσμονής άλλων πραγμάτων, της απόφασης να δεις τη ζωή με μάτι διαφορετικό και ελπιδοφόρο. Πρώτη Φλεβάρη, του Αγίου Τρύφωνα, κι ο Λαγκαδάς, ένας απέραντος λαχανόκηπος, ένα τεράστιο αμπέλι, και είχε τη δική του γιορτή. Οι Λαχανοκηπουροί και οι Αμπελουργοί ντυμένοι στα καλά τους, συν γυναιξί και τέκνοις, με τις λειτουργιές στα χέρια τους και το νάμα για την εκκλησιά, πορεύονταν κάθε χρόνο, εναλλάξ σε μια από τις δυο ενορίες, για να γιορτάσουν τον προστάτη τους Άγιο. Ο πρόεδρος του συλλόγου των κηπουρών, φρόντιζε για τη αρτοκλασία το καθαρό πλεκτό σεμεδάκι για το τραπέζι της προσφοράς, τα κεράσματα για τη δεξίωση που θα ακολουθούσε στην αίθουσα του ναού και φυσικά τον λόγο που θα εκφωνούσε κάθε χρόνο ο γεν. γραμματέας του συλλόγου.

Ο αγιασμός που τελούνταν πήγαινε σε κάθε σπίτι για να ραντιστεί μ' αυτόν το σπίτι τα χωράφια, το αμπέλι. Την τελετή τιμούσε πάντα με την παρουσία του ο Δεσπότης και ο εκάστοτε Δήμαρχος με το Δημοτικό Συμβούλιο, δεδομένου ότι οι μπαξεμβαντζήδες και οι αμπελουργοί του Λαγκαδά, μπορούσαν να ελέγχουν απόλυτα τις εκλογές. Πάντα δε κάποιιοι του Συλλόγου, εκπροσωπούσαν το σινάφι τους στο Δημοτικό Συμβούλιο.

Η πρώτη μέρα του Φλεβάρη για τους αγρότες σήμαινε έναρξη δραστηριοτήτων και προγραμματισμών. Ετοιμασία της γης για τη σπορά, τα φυτέματα, κλαδέματα, η άλλη δε μεγάλη συντεχνία του Λαγκαδά, οι ψαράδες, ξεκινούσαν το καλαφάτισμα των καραβιών για τη νέα περίοδο. Στις αυλές των ψαράδων και στην αυλή των Βενιωτάδων, οι οποίοι ήταν μοναδικοί κατασκευαστές καραβιών για τη λίμνη, οι οποίοι είχαν καταγωγή από την Πρέβεζα και έκαναν κι εκεί καράβια για την Βενετιά σε άλλες εποχές, τώρα είχαν καρνάγιο κατασκευής καραβιών στο Λαγκαδά, έβραζαν τις πίσσες για το πισσάρισμα, επιμελούνταν την επισκευή των εργαλείων της βάρκας, ξεχύνονταν στα χωράφια για να βρουν τα κατάλληλα ξύλα για τις επισκευές των καραβιών, οι δε ψαράδες και οι γυναίκες μπάλωναν τα δίχτυα για να αντέξουν ακόμη μία χρονιά. Μοσχοβολούσε όλη η γειτονιά πίσσα και ρακί, γιατί δουλειά χωρίς ρακί, δεν προχωρούσε.

Η μεταφορά της βάρκας στη λίμνη.

Ο Δήμος έβγαζε τα συνεργία για το κλάδεμα των δέντρων και οι κηποτεχνικοί του Δήμου, άρχιζαν εντατικά τις εργασίες περιποίησης του Δημοτικού πάρκου, στην περιοχή του σημερινού Επαρχείου, πραγματικό στόλισμα-έργο τέχνης- όπου ήταν πάντα ο πόλος έλξης των Λαγκαδιανών οικογενειών κατά τους ανοιξιάτικους και τους καλοκαιρινούς μήνες. Οι θερινοί κινηματογράφοι ξεκινούσαν επισκευαστικές εργασίες και φρόντιζαν τα γιασεμιά και τ' αγιοκλήματα, ώστε το καλοκαίρι να είναι στο φόρτε τους οι μυρωδιές. Στα Λουτρά ξεκινούσαν επίσης οι εργασίες περιποίησης των χώρων, γιατί σε 3 μήνες θα ξεκινούσε η λουτρική περίοδος και οι επισκέπτες από νωρίς ενδιαφέρονταν να κλείσουν δωμάτια στην πόλη. Περιποίηση των πάρκων, των κήπων της πλατείας, δεδομένου ότι μεσ' τον Φλεβάρη πάντα ήταν και οι αποκριές και σίγουρα θα είχε η πόλη τους δικούς της επισκέπτες.

Όλα ωραία καθαρά, περιποιημένα, προσμένανε το καλύτερο για τη ζωή και την πόλη. Σε λίγο τα δέντρα θα μπουμπούκιαζαν για τα καλά, και οι πρώτες ομοβροντίες της άνοιξης θα έρχονταν από τις αμυγδαλιές, που πάντα βιαστικές έδιναν την δική τους ώθηση στο έμπα της άνοιξης.

Στο ταβερνάκι.

Το βράδυ τα ταβερνάκια μοσχοβολούσαν βαρελίσια ρετσίνα και μαστίχα, κρασί μυρωδάτο μοσχάτο απ' τα περβόλια, κρεμμύδι σπαστό με τη

γροθιά και ψάρια της Κορώνειας. Οι μερακλήδες που αφθονούσαν στην πόλη, θα έκλειναν τη βραδιά με τις καντάδες τους και βέβαια το τραγούδι «ετίναξε την ανθισμένη αμυγδαλιά με τα χεράκια της...» είχε την τιμητική του, γιατί περιέγραφε ακριβώς τη βιασύνη της φύσης για το έμπα της άνοιξης.

ΜΑΡΤΙΟΣ

Ο μήνας Μάρτιος είναι ο μοναδικός απ' όλους τους μήνες που βαφτίστηκε σκωπτικά με απίθανα ονόματα. Τον είπαν κακόγνωμο, γδάρτη, παλουκοκάφτη, κλαψομάρτη, κλάψα, πασαλοκάφτη, πεντάγνωμο, ανοιξιάτη, φυτευτή, και βέβαια όλα αυτά εξ αιτίας της αστάθειας του καιρού του. Άλλοτε γελούσε και άλλοτε έκλαιγε γι αυτό και κλαψομάρτης. Ο λαός για να δικαιολογήσει την αστάθειά του έβγαλε διάφορες ιστορίες. Η μια λέει πως ο Μάρτης παντρεύτηκε με μια πολύ όμορφη αλλά κουτσή γυναίκα. Όσο λοιπόν ήταν μαζί και καθόταν στο τραπέζι κι έτρωγαν κι έπιναν όλα ήταν ωραία και χαρούμενα. Όταν όμως σηκωνόταν η γυναίκα του να μαζέψει το τραπέζι και να συγυρίσει το σπίτι, τότε φαινόταν το πρόβλημά της και άρχιζε να χάνει τα κέφια του ο Μάρτης και να κατσουφιάζει. Το αποτέλεσμα ήταν βροχές, κρύα ακόμα και χιόνια.

Η άλλη ιστορία διηγείται, πως τα δώδεκα αδέρφια, οι μήνες, έφτιαξαν ένα βαρέλι με δώδεκα κάνουλες και το γέμισαν με κρασί για να πορευούνται στη ζωή τους. Όμως ο Μάρτης ήταν κοντός και γέρος και παρακάλεσε για να μη παιδεύεται, να πίνει από την κάτω χαμηλή κάνουλα το κρασί που του αναλογούσε. Και βέβαια σα γέρος που ήταν ξεκίνησε πρώτος το πιτό. Όταν κάποτε αποφάσισαν και τα αδέρφια του να πιουν, είδαν πως το βαρέλι ήταν άδειο. Μάταια έκαναν ανακρίσεις. Ο Μάρτης έλεγε πως «εγώ έπινα από τη δική μου κάνουλα, οι δικές σας είναι απείραχτες» και κάθε μέρα είχαν γκρίνια στο σπίτι. Όταν τα αδέρφια του θύμιζαν το γεγονός και ότι θα συνεχίσουν τις ανακρίσεις αυτός αντάριαζε και άρχιζε ο καιρός να γίνεται νεφελώδης μετά βροντών και καταιγίδων. Όταν τον άφηναν στην ησυχία του, όλα μέλι γάλα, καλά και αίθρια. Για τότε άλλαξε η διάθεσή του, χαμπάρι δεν τον έπαιρνες, γι' αυτό τον έλεγαν και πεντάγνωμο, γιατί μπορούσε σε μια μέρα να αλλάξει πέντε γνώμες. Οι τελευταίες μέρες του Μάρτη λεγόταν και «της Μπάμπως οι μέρες», για-

τί μια γριά που φύλαγε τα πρόβατά της, χάρηκε με την καλοκαιρία του Μάρτη, και μάλιστα ως τις 30 του μήνα ξεγέννησε και τις προβατίνες της. Ευτυχισμένη γελούσε την τελευταία μέρα του μήνα λέγοντας «φάγαμε και τον γδάρτη». Σαν τ' άκουσε ο Μάρτης θύμωσε πολύ και έκλεψε μια μέρα από τον Φλεβάρη και τον άφησε κουτσό, όμως ο θυμός της μετατράπηκε σε άγριο χιονιά και πάγωσε τα αρνιά της Μπάμπως. Όλα αυτά τα διηγούνταν οι γιαγιάδες και οι παππούδες στα εγγόνια και διέσωζαν τη λαογραφική παράδοση για χρόνια.

Πολλές φορές αν τύχαινε και χιόνιζε προς το τέλος του Μάρτη, ασυναίσθητα η παιδική αθωότητα, σκεφτόταν τα αρνιά της Μπάμπως, ήταν κι αυτό μια μορφή αλληλεγγύης που διδάσκονταν μέσα από τα απλοϊκά παραμύθια.

Την πρώτη του Μάρτη είχαν και τα χελιδονίσματα, γιατί θεωρούσαν ότι μπαίνει η άνοιξη επίσημα πλέον. Τότε λοιπόν φτιάχνανε μια χελιδόνα ένα ομοίωμα πουλιού από ξύλο ή χαρτόνι και με βοήθεια ενός σχοινού γύριζε γύρω από τον άξονά του καθώς τα παιδιά πήγαιναν στα σπίτια και λέγανε τα κάλαντα της χελιδόνας:

«Χελιδόνα έρχεται απ' τη μαύρη θάλασσα
 Θάλασσαν επέρασε, πύργον εθεμέλιωσε.
 Σήκω Μπόζα απ' τη γωνιά να μας δώης πέντε-έξι αυγά.
 Μάρτη - Μάρτη μου καλέ και Απρίλη δροσερέ
 και καλή νοικοκυρά, σήκω να μας δώης αυγά
 και του χρόνου με υγεία και καλή μας Πασχαλιά.
 Τα άνθη ανθίζουν έαρ μυρίζει.
 Και του χρόνου».

Βέβαια το τραγουδάκι αυτό το στόμα των μικρών παιδιών είχε υποστεί τέτοιες παραφθορές, που στο τέλος δεν ξέρανε τι λέγαμε. Για παράδειγμα η τελευταία έκφραση «τα άνθη ανθίζουν έαρ μυρίζει», η παιδική φωντασία, το γρήγορο καλάντισμα, το παράλλαξε με την φράση «τα' αντη ωνίσει άρ μαρίσι», που βέβαια μας φαινόταν λέξη μαγική, την οποία όμως χωρίς να την πολυκαταλαβαίνουνε την επαναλάμβαναν.

Ακόμα την πρώτη του Μάρτη βάζανε στο χέρι των παιδιών τον «Μάρτη», δηλαδή ένα βραχιολάκι, φτιαγμένο από κόκκινη και άσπρη κλωστή, την οποία έφτιαχνε η μάνα και τη φορούσαν στο χέρι, για να μη τα πιάσει ο ήλιος, αλλά και για να φέρει δώρο ο πρώτος πελαργός που θα βλέπανε στο Λαγκαδά. Αγωνία λοιπόν να δούνε πότε θα ῥθούνε οι πελαργοί, να κρύψουνε το «Μάρτη» κάτω από μια πέτρα η κεραμίδα, αφήνοντας και σε ένα χαρτάκι το δώρο που επιθυμούσαν. Βέβαια οι γονείς ξέρανε που έκρυβαν το Μάρτη και αφού διάβαζαν την επιθυμία ετοίμαζαν και το δώρο του... πελαργού.

Τα παιδιά τραγουδούσαν κι ένα ακόμα τραγούδι καθώς επισκέπτονταν συγγενικά σπίτια με τη χελιδόνα:

«Μάρτη Μάρτη μου καλέ
και Φλεβάρη δροσερέ,
και συ καλή νοικυρά,
σήκω να μας δώης αυγά,
και του χρόνου με γεια,
και καλή μας πασχαλιά».

Έτσι με το δεύτερο τραγούδι φιλοδοξούσαν να εισπράξουν καλύτερο και μεγαλύτερο φιλοδώρημα. Και βέβαια ο Μάρτης ήταν και ο μήνας

της εθνικής γιορτής και του Ευαγγελισμού όπου τα πάντα έπαιρναν έναν άλλον χαρακτήρα, θρησκευτικό και εθνικό, καθώς «της σωτηρίας ημών το κεφάλαιον» δηλαδή ο Χριστός, ήταν και ο λυτρωτής του γένους. Έτσι οι γιορτές στα σχολεία και οι παρελάσεις είχαν την τιμητική τους. Ποιήματα, τραγούδια, θεατρικά δρώμενα, αγωνία για το ποιο σχολείο θα παρελάσει καλύτερα, ήταν τα θέματα που απασχολούσαν τα παιδιά και την κοινωνία, γιατί οι μαθητές που θα περνούσαν καλύτερα στην παρέλαση απολάμβαναν την επόμενη μέρα σχολική εκδρομή. Η εικόνα του κάθε σχολείου αντικατοπτριζόταν στην παρέλαση από την φαντασία των δασκάλων να ντύνουν τα παιδιά με ομοιόμορφη στολή παρέλασης ή να τα ντύνουν με παλιές παραδοσιακές φορεσιές που έφεραν αναμνήσεις και συγκίνηση και βέβαια η παρουσία της φιλαρμονικής της πόλης πάντα εντυπωσιακή.

Η παρέλαση 1950.

Από θεατρική παράσταση της 25^{ης} Μαρτίου, 1960.

Άλλες γιορτές του Μαρτίου που έχουν λαογραφικό και εκκλησιαστικό ενδιαφέρον είναι αυτές που πέφτουν μέσα στη Μεγάλη Σαρακοστή. Αυτές είναι:

Η Κυριακή της τυροφάγου, των αγίων Θεοδώρων, η Καθαρά Δευτέρα, των Σαράντα Μαρτύρων, της Σταυροπροσκυνήσεως, και η Κυριακή των Βαΐων.

Το Σάββατο προ της Κυριακής της Τυροφάγου όλες οι νοικοκυρές έκαναν τυρόπιτες τις οποίες μοίραζαν σε συγγενείς και γειτόνους ως συγχώριο για τους πεθαμένους. Το βράδυ της Κυριακής στην εκκλησία γινόταν ο εσπερινός της συγχωρήσεως κατά τον οποίο ο Δεσπότης και οι ιερείς

ζητούσαν συγνώμη από τους πιστούς και έδιναν τη συγχώρεσή τους στο λαό. Μετά το εσπερινό το έθιμο επέβαλλε όλοι να επισκεφθούν τα σπίτια των παππούδων και των γεροντοτέρων της οικογένειας, για να ζητήσουν συγνώμη και να ευχηθούν καλή σαρακοστή. Ήταν μια πάγια εκδήλωση συνδεδεμένη με την αρχή της νηστείας. Τα παιδιά έκαναν μετάνοια στους γεροντότερους και έπαιρναν το ανάλογο φιλοδώρημα που εξαρτιόταν και από το είδος της μετάνοιας, δηλαδή αν ήταν μετάνοια με ουρά, και σήκωναν το πόδι προς τα επάνω, τότε το μπαξίσι ήταν μεγαλύτερο.

Η χάτσκα.

Την Καθαρά Δευτέρα το πρωί έπρεπε να φύγουν από το σπίτι τα αρτύσιμα και οι τυρόπιτες, αφού ξεκινούσε η νηστεία, κι έτσι περνούσαν συνήθως φτωχοί ζητιάνοι και μάζευαν τα αρτύσιμα φαγητά αυτοί. Ήταν και είδος φιλανθρωπίας και ελεημοσύνης με την έναρξη της σαρακοστής, η «αποδεκάτωση της ζωής».

Την Καθαρά Δευτέρα ξεκινούσε επίσημα πλέον η νηστεία. Στην εκκλησία διαβάζονταν οι ακολουθίες της σαρακοστιανής εβδομάδος με τις ώρες και τα απόδειπνα. Πολλοί από τους κατοίκους πήγαιναν στο μοναστήρι στις Πέντε Βρύσες για να παρακολουθήσουν τις ακολουθίες που γινόταν με το μοναστηριακό τυπικό. Έτρωγαν μόνο μετά την ακολουθία του εσπερινού και των ωρών και πριν από την ακολουθία του αποδείπνου.

Οι... όχι και τόσο θερμοί περί την πίστη, ζούσαν στο δικό τους ρυθμό, που σχετιζόνταν με τα καρναβαλικά έθιμα των αρχαίων προγόνων τους, δηλαδή δεν μετείχαν στον πένθιμο χαρακτήρα της σαρακοστής, που θεω-

ρείται προθάλαμος της Μεγάλης εβδομάδος και του Πάσχα, αλλά ασχολούνταν με μεταμφιέσεις και οينوποσίες, χορούς και γλέντια.

Άλλοι πάλι προσπαθώντας να ισορροπήσουν ανάμεσα στις δύο παραδόσεις άναβαν φωτιές έξω από τα μαγαζιά τους και έβραζαν νερόβραστη φασολάδα και κερνούσαν ελιές, χαλβά και τουρσιά, που τα συνόδευαν με παραδοσιακή μουσική και σκοπούς του τόπου.

Η παραδοσιακή φασολάδα.

Μέσα στη σαρακοστή έπεφτε και η γιορτή των αγίων Θεοδώρων κατά την οποία οι γυναίκες έκαναν ψωμιά σημιτένια, χωρίς λάδι, και τα μοίραζαν στη γειτονιά για να έχουν καλή σοδειά και να προοδεύσουν τα γεννήματα. Οι άνδρες και τα παλικάρια συγκεντρώνονταν στα αλώνια και έκαναν ιπποδρομίες μιμούμενοι τους καβαλάρηδες αγίους Θεοδώρους, για να δουν ποιος έκανε μέσα στο χειμώνα που πέρασε το καλύτερο και δυνατότερο άλογο.

Σιμητένια ψωμιά μοίραζαν ακόμα και στη γιορτή της Σταυροπροσκυνήσεως για την καλή καρποφορία των αγρών.

Των Τεσσαράκοντα μαρτύρων ζύμωναν μικρά ψωμάκια (προσφορές με σφραγίδα) τα λεγόμενα και σαραντούδια, τα οποία μοίραζαν στο κόσμο και στη γειτονιά λέγοντας:

«Σαράντα να φας
 Σαράντα να πιείς
 Σαράντα να δώης για τις ψυχές».

β. Απόκριες και Καθαρά Δευτέρα στο Λαγκαδά. Αρχή της Σαρακοστής

Δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως ο Λαγκαδάς είχε μια ιδιαίτερη παράδοση στα αποκριάτικα έθιμα, όπως άλλες πόλεις, αλλά κρατούσε τα αυθεντικά έθιμα του τόπου, χωρίς επιμειξίες βραζιλιάνικες, όπως συμβαίνει τώρα. Οι κάτοικοι συνήθως αυτές τις μέρες τις περνούσαν ήρεμα στα σπίτια ή στα τοπικά ταβερνάκια με τις υπέροχες μαντολινάτες και τους καταπληκτικούς ζουρνάδες που έρχονταν στην πόλη από την Τζουμαγιά ή από άλλες περιοχές, περιοδεύοντες μουσικοί, για να διασκεδάσουν τον κόσμο.

Η πόλη είχε μια καλή παράδοση στους κανταδόρους κι έτσι δεν ήταν λίγοι αυτοί που οργάνωναν τα βράδια κάποιες συγκεντρώσεις σε ταβερνάκια ή σπίτια και διασκέδαζαν, με ελάχιστα πράγματα στο τραπέζι, πολύ κρασί και περισσότερο κέφι. Με μια κιθάρα ή ένα ακορντεόν γλεντούσε όλη η γειτονιά, ή άλλοτε πάλι έφεραν κάποιον λατερινατζή και έτσι το κέφι ζωντάνευε περισσότερο. Βέβαια τότε χωριστά γλεντούσαν οι ντόπιοι και χωριστά οι πρόσφυγες, γιατί δεν συμφωνούσαν στα μουσικά γούστα.

Απόκριες σε ταβέρνα.

Στα χρόνια μετά το '55 τα πράγματα άλλαξαν γιατί οι μεικτοί γάμοι μεταξύ ντόπιων και προσφύγων, άμβλυναν και τις μουσικές αντιθέσεις. Κάποτε γινόταν και αποκριάτικοι χοροί που διοργάνωσε η ποδοσφαιρική ομάδα της πόλης η ΑΠΕΛ στο σαλόνι της Λέσχης Αξιωματικών Λαγκαδά που ήταν ο πιο διαθέσιμος χώρος για τέτοιες πρωτοβουλίες. Τα παιδιά ήταν αυτά που απολάμβαναν τις μέρες αυτές ιδιαίτερα, γιατί τους δινόταν η ευκαιρία να ετοιμάσουν τον χαρταετό, που δεν τον αγόραζαν βέβαια από το σούπερ μάρκετ, αλλά το κατασκεύαζαν μόνα τους με ή χωρίς την βοήθεια του πατέρα. Λίγα καλάμια φιλοκομμένα, δεμένα με κλωστή κόλες έγχρωμες από τον βιβλιοπώλη, ή άλλοι πάλι, για περισσότερη οικονομία, αρκούσαν στα φύλλα μιας εφημερίδας, που τα κολλούσαν με αλευρόκολλα δηλαδή αλεύρι με νερό, και είχανε έτοιμη την κόλλα.

Η αγωνία ήταν να πετύχει το ζύγιασμα των σχοινιών και να πετύχει επίσης η ουρά. Χαρακτηριστική η αγωνία των μικρών αλλά και των πατεράδων να πετύχει το έργο τους και να καταξιωθεί στους αιθέρες του Λαγκαδά. Τότε δεν περιμένανε να βγούμε έξω από την πόλη να πετάξουν τον αετό, γιατί τα ηλεκτροφόρα καλώδια ήταν λίγα, αλλά και η πόλη είχε ένα γύρω αλάνες αρκετές για τέτοιες ιστορίες.

Στους δρόμους φωνές και χαρές και οι τσιγγάνες με τα παιδιά τους περνούσαν από κάθε σπίτι και μάζευαν τα αρτύσιμα φαγητά που περίσσεψαν, ή τις πίτες που δεν καταναλώθηκαν, γιατί ξεκινούσε ήδη η σαρακοστή και δεν έπρεπε να τα βρει στο τραπέζι. Στα σχολεία τα παιδιά χαίρονταν τις αποκριές με το να συμμετέχουν στη σχολική γιορτή μεταμφιεσμένα, από πιερότους και κολομπίνες, μέχρι καουμπόυδες και πριγκίπισσες, τραγουδώντας το:

«Μας ήρθες πάλι τρελό μας καρναβάλι,
παντού τραγούδια παντού χαρά
και τη ζωή μας την έχεις μεταβάλλει
σε πανηγύρι όλο ομορφιά.

Περνάς και χορεύεις κι όλο γελάς,
τρελλά τραγούδια παντού σκορπάς
και πέφτουν επάνω σου σαν τη βροχή,
οι σερπαντίνες και τα κομφεντί»

και γυρνούσαν γύρω από ένα κοντάρι πλέκοντας το γαϊτανάκι, με όλες εκείνες τις πολύχρωμες όμορφες κορδέλες.

Το γαϊτανάκι.

Καρναβάλια δεν είχε οργανωμένα, αλλά κάποιες παρέες είναι αλήθεια ότι κάποτε-κάποτε, ξεσήκωναν τον κόσμο στα γέλια με τα καμώματά τους. Όμως δεν ήταν λίγες οι παρέες που μεταμφιέζονταν και επισκέπτονταν σπίτια γνωστών και φίλων προκειμένου να πάρουν μέρος στο αποκριάτικο τραπέζι το βράδυ της Κυριακής της Τυρινής, να συγχωρεθούν με τους μεγαλύτερους, και μάλιστα κάνοντας και μετάνοια με ουρά, δηλ. σηκώνοντας όσο μπορούσαν το ένα πόδι προς τα πίσω σαν ουρά. Όσο πιο μεγάλη η ουρά, τόσο πιο γερό το μπαξίσι. Και μετά ακολουθούσε η χάτσκα δηλαδή ο πλάστης που η νοικοκυρά άνοιγε τις πίτες, αποκτούσε άλλον χαρακτήρα, καθώς τον στόλιζαν με μια κορδέλα από όπου κρεμόταν ένα κομμάτι ξερού χαλβά, το οποίο ο αρχαιότερος της οικογένειας το περνούσε μπροστά από τα στόματα των συγκεντρωμένων, και ο καθένας αγωνιζόταν να το δαγκώσει στο αέρα, χωρίς να βάλει το χέρι του. Όποιος το δάγκωνε έπαιρνε σαν έπαθλο το χαλβά. Άλλοι κρεμούσαν ένα αυγό βρασμένο, και έλεγαν: «και του χρόνου με αυγό να το κλείσουμε, με αυγό να το ανοίξουμε το στόμα», και εννοούσαν τα κόκκινα πασχαλιάτικα αυγά.

Αποκριάτικο γλέντι νεολαίας.

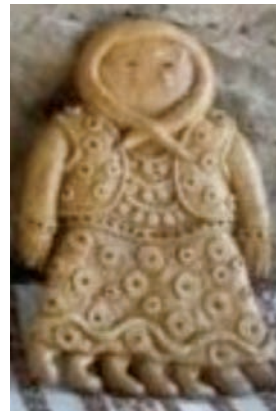
Στην αγορά οι συντεχνίες ή τα σινάφια των επαγγελματιών, την Καθαρο-Δευτέρα, έβγαζαν μπρος από τα μαγαζιά τους τραπέζια, έστηναν κι ένα καζάνι με φασολάδα νερόβραστη και κερνούσαν τον κάθε περαστικό, ένα κρασάκι, λίγο χαλβά, ελιές, κρεμμυδάκια φρέσκα, καθώς οι ζουρνάδες αντιλαλούσαν τη χασαπιά ή την μπαϊντούσκα. Εδώ διέπρεπαν και οι καλύτεροι χορευτές του Λαγκαδά, που έδειχναν την δεξιότητά τους στο χορό, οι Νικολήδες, ο Παταρόκος, οι Τσομπάνηδες. Παντού θόρυβος και πιστολιές από νεαρούς καουμπόυδες, ή στα πεζοδρόμια να σκάζουν πατράκες με εκκωφαντικό θόρυβο.

Στα σπίτια οι νοικοκυρές ασχολούνταν με τα νηστίσιμα της εβδομάδος, και κρατούσαν ένα κομμάτι ζυμάρι από το ψωμί, και έφτιαχναν την κυρα-σαρακοστή, δηλαδή μια ζυμαρένια κούκλα, χωρίς στόμα, λόγω νηστείας, και με επτά πόδια όσες και οι εβδομάδες της σαρακοστής. Αφού την έψηναν, την κρεμούσαν στον τοίχο, ως ένα είδος εβδομαδιαίου ημερολογίου και κάθε βδομάδα έσπαζαν και ένα πόδι, μέχρι να φτάσουνε στη Μεγαλοβδομάδα. Η δε λαϊκή μούσα, έδινε το δικό της μήνυμα στον απλό λαό τραγουδώντας: «Εφτά βδομάδες έκαμα, πουλί μ' να σε φιλήσω, γιατί ήτανε σαρακοστή, να μη ξενομίσω», να μη σε βγάλω δηλαδή, έξω από τον νόμο της νηστείας.

Τώρα έσβησαν αυτά όλα, έσβησε ακόμα και το ήθος της σαρακοστής και του καρνάβαλου. Τότε οι αποκριές, που συνδέονταν με τις μεταμφιέσεις και τον καρνάβαλο, ακολουθούσαν εθιμικά αρχαία δρώμενα που ήταν απότοκος παλαιών ειδωλολατρικών παραδόσεων, τα οποία οι άνθρωποι ακολουθούσαν περισσότερο ως στοιχεία μιας αρχαίας ζωής των προγόνων, χωρίς κάποιο ιδιαίτερο πνευματικό περιεχόμενο. Άλλωστε όλα αυτά τα δρώμενα, που συνδέονταν κυρίως με την άνοιξη και την ανθοφορία, είχαν και μια δόση χαράς και ελπίδας για το μέλλον τους. Ο καρνάβαλος τότε είχε μια αθωότητα παιδική, που δήλωνε την ανάγκη της ανθρώπινης φύσης για αλλαγή του προσώπειου για μεταμόρφωση. Τώρα έχει γενικά αλλάξει ακόμα κι αυτός ο λαογραφικός χαρακτήρας που συνέδεε με την αρχαιότητα.

Αποκριές του 1950.

Η κυρά-Σαρακοστή.

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Ο Απρίλης, ο τέταρτος μήνας του χρόνου, ονομάστηκε έτσι από λατινικό *aperio*, που σημαίνει ανοίγω, επειδή τον μήνα αυτό ανοίγουν τα πάντα στη φύση και όπως και κάθε μήνας έχει και τα καλά του έχει και τα κουσούρια του. Τα κουσούρια του είναι, οι απρόσμενες βροχές που έρχονται να χαλάσουν την χαρούμενη διάθεση και τις πρώτες ζεστές μέρες της άνοιξης. Τα βοριαδάκια του, απρόσμενα κι αυτά, γι αυτό η λαϊκή μούσα έγραψε το: «*Μάρτη-Μάρτη μου καλέ και Απρίλη βροχερέ*», οι δε τσιγγάνοι τον

παρέλειπαν από την καταμέτρηση των μηνών και έλεγαν «Μάρτης-Μάης» γιατί δεν τους άφηνε σε ησυχία και χαλούσε τις καλύβες η τα τσαντίρια τους.

Ήταν επίσης μήνας αφιερωμένος στην θεά Αφροδίτη και τιμούσαν τη μέρα της Πρωταπριλιάς ιδιαίτερα και πάντως δεν είναι ο μήνας που μπορείς να του έχεις εμπιστοσύνη αφού από την πρώτη ημέρα του ξεκινά με το φέμα. Το πώς καθιερώθηκε το φέμα την πρωταπριλιά έχει διάφορες ερμηνείες, όπως ότι λένε φέματα για την καλή σοδειά, στη δε Θράκη για να γίνουν τα κουκούλια τους, ή για να δώσουν καρπό τα δέντρα τους, οι λαογράφοι όμως πιστεύουν ότι δεν είναι καθαρά αρχαιοελληνικό έθιμο αλλά ότι μας ήρθε από τη Γαλλία με τους σταυροφόρους. Πάντως θα τον συναντήσουμε και ως Ανθομήνα, Τίναχτοκοφινίδη, γιατί τινάζουν τα κοφίνια για είναι έτοιμα για την συλλογή των καρπών, Αγγιωργίτη, Λαμπριάτη κ.λπ.

Η παράδοση πάντως τον θέλει λουλουδιασμένο και όμορφο, «Ο Απρίλης με τα λούλουδα κι ο Μάης με τα ρόδα» και:

«Αν ρίξει ο Απρίλης δυο βροχές
κι ο Μάης άλλες δύο,
να δεις σταφύλια σαν παιδιά
και πίτες σαν αλώνια»!

Όμως δεν ήταν λίγες οι φορές που ο Απρίλης ήταν ο μήνας των καιρικών εκπλήξεων αφού ήταν μεν ανοιξιάτικος αλλά σπάνια καλοκαιρινός:

«Τόση ήταν η αγάπη μας, σαν τ' Απριλιού το χιόνι,
όπου το στρώνει από βραδύς και το πρωί το λειώνει»!

Αναμφίβολα ο Απρίλης τραγουδήθηκε μαζί με τον Μαΐο από πολλούς και ο νεοέλληνας πολλές φορές χάρηκε στο ρυθμό του:

«Απρίλη μου ξανθέ και Μάη μυρωδάτε
καρδιά μου πως αντέχεις,
μέσα στη τόση αγάπη
και στις τόσες ομορφιές»!!!

Στις 23 του μήνα τ' αη-Γιωργιού το πανηγύρι θα σκορπίσει τη χαρά της γιορτής καθώς ο παπάς θα ψάλλει στην εκκλησιά το «ανέτειλεν το έαρ, δεύτε ευωχηθώμεν», δηλαδή ήρθε η άνοιξη ελάτε να χαρούμε και

να γιορτάσουμε. Οι κούνιες θα στηθούν στον πλάτανο της πλατείας της κάθε γειτονιάς και το καντάρι ή η ζυγαριά, θα είναι παρέκει για να ζυγίζει τους χωριανούς, να δουν αν έβαλαν ή έχασαν κιλά κατά τη νηστεία της σαρακοστής! Οι κούνιες ήταν δύο ειδών, η όρθια και το καραβάκι. Καθώς κουνιόταν τα παιδιά έλεγαν τα παρακάτω τραγούδια:

Όταν κουνιόταν στο καραβάκι έλεγαν:

Καράβι καραβάκι
 πού πας γιαλό-γιαλό
 Αν είσαι για την Πόλη,
 στάσου να 'ρθω κι εγώ.
 – Δεν είμαι για την Πόλη
 μον' είμαι για τα νησιά
 κορίτσια να φορτώσω
 και έμορφα παιδιά.
 Στο δρόμο που πηγαίνω
 βρίσκω και μια μηλιά
 που ήταν γεμάτη μήλα
 κι απάνω μια ξανθιά.
 Ξανθιά κατέβα κάτω
 να ομιλήσουμε,
 φες είδα στο όνειρό μου
 πως θα χωρίσουμε.

Όταν κουνιόταν στην όρθια κούνια τραγουδούσαν τα παρακάτω τραγούδι:

Γαρυφαλλιά μου πράσινη
 πότε θα κοκκινίσεις,
 να κόψω ένα γαρύφαλλο
 να κάνω φουρκαλάκι
 να φουρκαλώ τη θάλασσα
 ν' αράζουν τα καράβια.
 Ένα καράβι άραξε
 στου Βασιλιά την πόρτα
 κι ο Βασιλιάς δεν ήταν 'κει
 μον' ήταν τρεις κοπέλες.

Η μια κεντάει τον ουρανό
 η άλλη το φεγγάρι
 κι η τρίτη η μικρότερη
 κεντάει το μαξιλάρι
 να κοιμηθεί ο Βασιλιάς
 να του περάσει η ζάλη
 που έχει στο κεφάλι
 κι ένα χρυσό στεφάνι.

Όταν ήταν να κατεβούν από την κούνια, δυνάμωνα το κούνημα και σε οκτώ κινήσεις ακολουθούσε ένα ρεφραίν σε ρυθμό απαγγελίας.

«Αυγό γοργό, είναι άσπρο το αυγό,
 είναι άσπρο το μπουκάλι,
 σήκω εσύ να κάτσει άλλη.
 Ως τα ψάρια, ως τα γκουτζάρια,
 ως τις τούρνες, κατέβα απ' τις κούνιες.

Σε κάποια εποχή που είχαν έρθει στο Λαγκαδά, Θρακιώτες από την Ανατολική Ρωμυλία, το λεγόμενο και Μπορντίβο, οι οποίοι ήταν βρακοφόροι και αρνούσαν να αλλάξουν φορεσιά οι ντόπιοι τους πείραζαν με το παρακάτω δίστιχο την ημέρα αυτή:

Ένας μπορντοβιότης το Θεό παρακαλεί
 Μαύρα να φορεί βρακί να μη φορεί!

γ. Μνήμες του Μαΐου από τον Λαγκαδά

Ο Μάιος αναμφίβολα ήταν ο μήνας των λουλουδιών και της άνοιξης καθώς ήταν και ο τελευταίος μήνας της χειμερινής ισημερίας αφού στις 21 θα ξεκινούσε πλέον η εαρινή ισημερία.

Μελετώντας την ετυμολογία του ονόματος του Μαΐου μαθαίνουμε ότι πήρε το όνομά του από την μητέρα του Ερμή, τη Μαία. Συνήθως εικονίζεται στη τέχνη ως ένας νέος άνδρας που φέρει στο κεφάλι καλάθι γεμάτο λουλούδια. Ο λαός μας, συσχετίζοντας παρετυμολογικά το όνομα του Μαΐου με τα μάγια, τον θεωρεί μαγεμένο μήνα. Αναμφίβολα είναι Ο μήνας των λουλουδιών και της βλάστησης. Ονομάζεται και «τριανταφυλάς» γιατί το κυριότερο από τα λουλούδια του Μάη είναι το τριαντάφυλλο.

Στη Μακεδονία ονομάζεται «Κερασάρης», στον Πόντο «Καλομήνας», στην Κύπρο «Πεντεφάς ή Πενταδείλιος», γιατί εξαιτίας του μεγάλου μήκους των ημερών του, αναγκάζονται να τρώνε 5 φορές την ημέρα. Επίσης λεγόταν Πράσινος και Λούλουδος.

Στην αρχαιότητα οι Έλληνες, ως φλογεροί φυσιολάτρες, γιόρταζαν το άνθισμα των λουλουδιών και το φτάσιμο της άνοιξης. Από τα αρχαιότερα χρόνια του πολιτισμού τους, που έφθασε στην Ελλάδα από τη Θράκη το ρόδο, μαζί με τις Ορφικές διδασκαλίες, το άνθος αυτό έγινε σύμβολο και υμνήθηκε ως η νύμφη των ανθέων.

Ως γιορτή, όμως, της άνοιξης, η αρχαία Πρωτομαγιά, πήρε σιγά-σιγά και επίσημη μορφή. Από την αρχαιότητα ακόμα, δημιουργήθηκαν τα Ανθεστήρια, η γιορτή των λουλουδιών. Αυτή ήταν η πρώτη επίσημη γιορτή ανθέων των Ελλήνων. Ιδρύθηκε πρώτα στην Αθήνα, όπου με μεγαλοπρέπεια βιάδιζαν προς τα ιερά πομπές με κανηφόρες, που έφερναν άνθη. Έπειτα τα Ανθεστήρια διαδόθηκαν και σε άλλες πόλεις της Ελλάδος και πήραν πανελλήνια μορφή.

Ένα από τα χαρακτηριστικά έθιμα της Πρωτομαγιάς, το μαγιατικό κλαδί ή το άνθινο στεφάνι, είναι πιθανόν να έχει επίσης τις ρίζες του στην αρχαιότητα.

Είναι γνωστό άλλωστε το κλαδί αυτό, η «ειρεσιώνη», μοιάζει με το πρωτομαγιατικό στεφάνι. Το οποίο στόλιζαν και με καρπούς και στο τέλος της γιορτής τοποθετούνταν στις θύρες των ναών και των σπιτιών όπου έμενε ώσπου να ξεραθεί για να μπορεί να καεί και να αντικατασταθεί την επόμενη χρονιά από ένα νέο.

Στα βυζαντινά χρόνια στην Κωνσταντινούπολη πραγματοποιούνταν ειδική τελετή στο Στάδιο της πόλης με την παρουσία του αυτοκράτορα στη διάρκεια της οποίας ο λαός υποδεχόταν με ύμνους τον ερχομό της άνοιξης.

Τη μέρα αυτή μικροί και μεγάλοι έβγαιναν στον κάμπο για να μαζέψουν λουλούδια, να τραγουδήσουν τον Μάη, να χορέψουν και να στρώσουν πάνω στα χόρτα τα στρωσίδια τους και τα φαγητά τους.

Πρωτομαγιά, 1961.

Τα παιδιά από το χάραμα ακόμα ξεχύνονταν στους κήπους τραγουδώντας:

«Λουλούδια ας μαζέψουμε
και ρόδα και κρίνα,
κι ελάτε να πλέξουμε
στεφάνια μ' εκείνα,
το Μάη που η άνοιξη
προβάλλει στη γη..»

Με τα λουλουδιασμένα στεφάνια στα κεφάλια περνούσαν όλη τη μέρα στη φύση. Ένα στεφάνι το κρεμούσαν στην εξώπορτα του σπιτιού τους για να δηλώσουν την αλλαγή του καιρού και τη χαρά της ζωής. Τα στεφάνια αυτά θα τα έκαιγαν αργότερα στη γιορτή του Αη-Γιαννιού στις φωτιές του Κλήδονα για να ξορκίσουν το κακό.

Τα κορίτσια φορούσαν τα καλά τους και περνούσαν από τα σπίτια των συγγενών και έδιναν τη δική τους παράσταση τραγουδώντας το:

«Ήρθε η άνοιξη παιδιά, λουλούδια,
Λουλούδια, λουλούδια δροσερά,
τρέξτε μαζέψτε πολλά,
τριαλα-λαλαλαλα-τριαλαλα.
Τώρα η άνοιξη παιδιά αρχίζει,
λουλούδια και τραγούδια μας χαρίζει
κι όλη η φύση τώρα θα γιορτάσει
μια ανοιξιιάτικη γλυκειάν αυγή...»!

και φυσικά όσο καλύτερα έλεγαν το τραγούδι τόσο μεγαλύτερο το μπα-
ξίσι!!!

Νεανική παρέα την Πρωτομαγιά του 1937.

Ο Μάιος συνδέονταν μετά το 1942-3 με τα Αναστενάρια και τη γιορτή των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Βέβαια πρέπει να πούμε ότι το έθιμο των αναστεναρίων δεν είχε να κάνει με την ντόπια ιστορία και τη λαογραφία της πόλης του Λαγκαδά, δεδομένου ότι πρόκειται για αρχαιοελληνικό-Διονυσιακό έθιμο, Θρακικής προέλευσης, που μεταφέρθηκε στο Λαγκαδά από τους Θρακιώτες πρόσφυγες και καθιερώθηκε περί το 1943 παρά την πρώτη αντίδραση των Γερμανών κατακτητών.

Η πομπή προς την πυροβασία.

Όμως η γιορτή των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης πανηγυρίζονταν ιδιαίτερα εξ αιτίας μιας παλαιάς παράδοσης ότι ο άγιος Κωνσταντίνος και η μητέρα του αγία Ελένη, στην πορεία τους προς τη Θεσσαλονίκη και τους αγίους τόπους, πέρασαν από τον Λαγκαδά και λούστηκαν στις θερμοπηγές του των λουτρών, και οι κάτοικοι εις ανάμνησιν αυτού του γεγονότος έχτισαν στο χώρο των Λουτρών το σωζόμενο ως σήμερα παρεκκλήσιο των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης.

Αργότερα καθιερώθηκε η μέρα της γιορτής τους ως ημέρα έναρξης της λουτρικής περιόδου και μάλιστα με τρόπο δυναμικό αφού ήδη από το 1933, επί δημάρχου Ιωάννη Παντίρη, είχε καθιερωθεί η εμποροπανήγυρις στο Λαγκαδά και αποκτούσε η πόλη αρκετή ζωντάνια και κίνηση τουριστική και εμπορική.

Παράλληλα μετά το 1900 είχε αποφασιστεί η μεταφορά των νεκροταφείων της πόλης που ως τότε ήταν γύρω από τον Ναό της αγίας Παρασκευής και συγκεκριμένα στο χώρο που βρίσκεται σήμερα το μητροπολιτικό μέγαρο. Έτσι με την βοήθεια όλων των κατοίκων της πόλης χτίστηκε ο ναός των κοιμητηρίων επ' ονόματι των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης και περί το 1924 έγιναν τα θυρανοίξια, με την ανάλογη μεγαλοπρέπεια από τον τότε μητροπολίτη Γερμανό Αναστασιάδη και το 1925 έγινε και η μεταφορά των κοιμητηρίων και μεταφέρθηκαν τα οστά των νεκρών στα νέα κοιμητήρια.

Έκτοτε η μνήμη των δύο μεγάλων αγίων και Ισαποστόλων, που συνέβαλλαν στην απρόσκοπτη διάδοση του χριστιανισμού ανά τον κόσμο, τιμάται ανελλιπώς και στην πόλη μας όπου αρκετοί Λαγκαδιανοί που έχουν ακόμα τους προσφιλείς νεκρούς τους στα χώματα του Λαγκαδά επισκέπτονται την γενέθλια πόλη μας για να αφήσουν λίγα λουλούδια στους τάφους και να προσκυνήσουν στο ναό των κοιμητηρίων (περισσότερα περί των αναστεναρίων στο κεφάλαιο 10).

Ναός αγίου Κωνσταντίνου και Ελένης στο Λαγκαδά.

δ. Το Πάσχα στο Λαγκαδά

Κάθε που πλησιάζουν οι γιορτές, δεν γίνεται να μην κάνει ο νους και η καρδιά μια αναδρομή στα παλιά, να θυμηθεί την πρώτη νιότη τότε που όλα κυλούσαν όμορφα και καλά, τότε που τέτοιες μέρες όλος ο τόπος μύριζε ασβέστη και βασιλικό, καθαριότητα και λάμψη παντού, γιατί η Λαμπρή ήταν πάνω απ' όλα λάμψη και φως, και καθαριότητα ψυχής. Τη βδομάδα, του Λαζάρου ολοκληρώνονταν οι βαριές δουλειές, τα ασβεστώματα, τα συγυρίσματα, ώστε ως το Σάββατο του Λαζάρου να είναι όλα τελειωμένα. Το Σάββατο άλλωστε θα περνούσαν και τα παιδιά να πουν τα κάλαντα του Λαζάρου από σπίτι σε σπίτι με τα καλάθια της στολισμένα με λουλούδια, και τα παιδιά όμορφα, καθαρά και χαρούμενα, τραγουδούσαν μέσα από την καρδιά τους:

Ἦρθε ο Λάζαρος ἦρθαν τα Βάγια
 Σήκω Λάζαρε και μη κοιμάσαι
 ἦρθε η μάνα σου από την πόλη
 σου ἔφερε χαρτί και κομπολόι.
 Βάγια βάγια των Βαγιών
 Τρώμε φάρι και κολιόν
 και την ἄλλη Κυριακή
 τρώμε το ψητό τ' αρνί.

Και οι νοικοκυρές έδιναν στα παιδιά αυγά ή χρήματα ή γλυκά για να τα ευχαριστήσουν, τα δε κορίτσια έριχναν λουλούδια μπροστά στις πόρτες των σπιτιών. Σε κάποια μέρη μάζευαν κάτι κίτρινα λουλούδια που έβγαιναν στον κάμπο τέτοιες μέρες και τα έλεγαν «Λαζαράκια» και μ' αυτά στόλιζαν τα καλάθια τους, ενώ οι κοπελιές που κρατούσαν τα καλάθια, λέγονταν «Λαζαρίνες». Ακόμα και τα κουλούρια που έδιναν στα παιδιά οι νοικοκυρές, είχαν το σχήμα ανθρώπου και τα έλεγαν «Λαζαράκια» και η χαρά γινόταν τριπλάσια όταν μάζευαν πολλά «Λαζαράκια». Αλλού πάλι, ένα παιδί ντυνόταν στ' άσπρα και παρίστανε τον Λάζαρο και δυο κορίτσια στεκόταν δίπλα του, σαν τις αδελφές του Λαζάρου και προηγούνταν της όλης πομπής των καλαντιστών.

Κι ύστερα η Κυριακή των Βαΐων, η έναρξη της μεγάλης εβδομάδας, οι εκκλησίες στολισμένες με δάφνες, τα σύμβολα της νίκης, προμηνύουν την νίκη κατά του θανάτου. Μεγαλοβδομάδα, οι δουλειές σταματούσαν, γιατί υπήρχαν άλλες δουλειές που είχαν να κάνουν με τις μέρες αυτές. Τη Μεγάλη Τρίτη οι Εκκλησιές κατάμεστες, γιατί το τροπάριο της Κασσιανής ήταν τόσο δημοφιλές που συγκέντρωνε στην Εκκλησιά ακόμη και τους αδιάφορους. Ο συναγωνισμός των ψαλτών, ήταν στο πόση ώρα θα κάνουν για να ψάλλουν το «Κύριε ή έν πολλαῖς άμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...», με τα φώτα σβηστά και μόνο το φως των κεριών να φωτίζει τα πρόσωπα των ανθρώπων και οι χοροί των ψαλτών να πλαισιώνονται πάντα από φιλόμους ενορίτες που ήθελαν όλοι να συμφάλλουν το τροπάριο της Κασσιανής.

Η Μεγάλη Πέμπτη γλυκοχάραζε πάντα με μια άλλη αίσθηση γλυκιά και ζεστή. Πρωί-πρωί πριν ακόμα χτυπήσει η καμπάνα, η μάννα σηκωνόταν και έβαφε τα αυγά. Το πρώτο, διηγείται η Στέλλα Τσομπάνη «έμπαινε στο εικονοστάσι, το άλλο το κρατούσαμε για τους τάφους των δικών μας, και μ' ένα αυγό ζεστό-ζεστό ερχόταν η μάννα στα κρεβάτια μας και μας σταύρωνε λέγοντας «ήρθε-ήρθε η Πασχαλιά με τα κόκκινα τ' αυγά και το αρνάκι στον ταβά...». Το μεσημέρι έπρεπε οπωσδήποτε να κοιμηθούμε, γιατί το βράδυ η Εκκλησία σχολούσε αργά και θα έπρεπε να αντέξουμε να ακούσουμε τα δώδεκα Ευαγγέλια. Όμως οι νοικοκυρές όλη τη μέρα ήταν στο πόδι γιατί έπρεπε να φτιάξουν και τα τσουρέκια, τα σιμίτια, έπρεπε να κρατήσουν σειρά στο φούρνο απ' το πρωί.

Προετοιμασίες για τα τσουρέκια.

Σε κάθε γειτονιά άναβαν 3-4 φούρνοι και όλες οι γειτόνισσες με τη σειρά τους φούρνιζαν και έκαναν τα σχετικά σχόλια η μια για τα τσουρέκια της άλλης. Μερικές το είχαν σε κακό, να δουν κάποιες τα τσουρέκια τους, γιατί πίστευαν ότι τα μάτιαζαν και δε θα φούσκωναν στο ψήσιμο. Παντού λοιπόν μυρωδιές και αρώματα, ανακατεμένα με θυμιάματα, πασχαλιές και ζουμπούλια που πήγαιναν στην Εκκλησία για το σταυρό και τον Επιτάφιο. Οι ελεύθερες που πήγαιναν στεφάνι στο σταυρό, πίστευαν ότι του χρόνου θα είναι παντρεμένες, και τότε έβγαινε ο παπάς κρατώντας στον ώμο του τον σταυρό και με τον πένθιμο χτύπο της καμπάνας εισόδευε τον σταυρό ως το κέντρο του ναού. «Σήμερα κρεμάται επί ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας...». Κι ύστερα άμα τέλειωνε η ακολουθία και αραίωνε ο κόσμος όσοι ήθελαν και ήταν πολλοί, έμεναν στο ναό για να ξενοχτίσουν το νεκρό Χριστό.

Ο επιτάφιος της αγίας Παρασκευής στα 1946.

Γύρω από το σταυρό οι γυναίκες έψαλλαν το μοιρολόγι της Παναγιάς «σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα» και όλες μαζί έβλεπες να κλαίνε και να σταυροκοπιούνται. Υπήρχαν βέβαια δύο-τρεις καταξιωμένες μοιρολογίστρες που είχαν πάντα τον πρώτο λόγο στο μοιρολόγι αλλά πλαισιώνονταν και από άλλες γυναίκες κι έτσι γινόταν ένας μικρός χορός φαλτριών γύρω από τον Σταυρό ψάλλοντας:

«Σήμερα μαύρος ουρανός σήμερα μαύρη
 Σήμερα εσταυρώσαμε τον πάντων βασιλέα.
 Σήμερα όλοι θλίβονται και τα βουνά λυπούνται.
 Άγγελοι πάνε κι έρχονται στην Παναγιά και λένε:
 – Εσύ κυρά μου λούζεσαι, τον γιο σου τον παιδεύουν.
 Σαν τ' άκουσε η Παναγιά πέφτει λιγοθυμάει
 Σταμιά νερό της περιχούν τρία σταμιά του μόσχου
 Τέσσερα του ροδόσταμου ώσπου να συνεφέρει.

Κι απάνω που συνέφερε αυτό τον λόγο λέει:

– Που είναι η Μάρθα η Μαρθιά και του Λαζάρου η Μάνα;
 του Ιακώβου η αδελφή κι οι τέσσερις αντάμα;
 παίρνουν το δρόμο το δρομί, δρομί το μοναπάτι.

Το μονοπάτι τα ἔβγαλε στου τσίγγανου την πόρτα.

– Καλημέρα σου τσίγγανε μην είδες τον υιό μου;

– Τώρα τον επεράσανε οι φίλοι μου οι Εβραίοι.

– Να σε ρωτήσω τσίγγανε και τι είν' αυτά που κάνεις;

– Καρφιά μου παραγγείλανε οι φίλοι μου οι Εβραίοι

Αυτοί μου είπαν τέσσερα μα εγώ τους κάμνω πέντε.

– Να σε ρωτήσω τσίγγανε και πού θα του τα βάλουν;

– Τα δυο στα δυο τα χέρια του και τα' άλλα δυο στα πόδια

το πέμπτο το φαρμακερό μεσ' της καρδιάς τα φύλλα

να τρέξει αίμα και νερό να τρέξει και φαρμάκι,

το αίμα να ἔναι κοινωνιά και το νερό αγιάσμα.

Η Παναγιά σαν τ' άκουσε πέφτει λιποθυμάει

σταμιά νερό της περιχούν τρία σταμιά του μόσχου

τέσσερα του ροδόσταμου μέχρι να συνεφέρει

και πάνω που συνέφερε αυτό το λόγο λέει:

– Παναθεμάσε τσίγγανε και συ και η γενιά σου

Χωριό-χωριό να περπατάς και στάση να μην έχεις

ούτε και στο κορμάκι σου ρουχάκια για να βάλεις.

Παίρνουν το δρόμο το δρομί, δρομί το μονοπάτι,

το μονοπάτι τσ' ἔβγαλε στο τσόμπανου την πόρτα.

– Καλημέρα σου τσόμπανε,

– Καλώς τες τις κυράδες.

– Να σε ρωτήσω τσόμπανε μην είδες τον Υιό μου;

– Τώρα τον επεράσανε οι άνομοι οι Εβραίοι, οι άνομοι

και τα σκυλιά οι τρικαταραμένοι.

– Να σε ρωτήσω τσόμπανε, για πέσμου πώς τον πιάσαν;

– Σαν κλέφτη τον επιάσανε και σαν ληστή τον πάνε

και στο Πιλάτου την αυλή εκεί τον τυρανάνε.

Κι η Παναγιά σαν τ' άκουσε πέφτει λιποθυμάει,

σταμινιά νερό της περιχούν τρία σταμιά του μόσχου,

τέσσερα του ροδόσταμου ώσπου να συνεφέρει.

Παίρνουν το δρόμο το δρομί, δρομί το μονοπάτι,

Το μονοπάτι τσ' ἔβγαλε στην πόρτα του Πιλάτου.

Βλέπουν τις πόρτες σφαλιχτές και τα κλειδιά παρμένα,

και τα παραθυρόφυλλα σφιχτά μανταλωμένα.

– Άνοιξε πόρτα του σπιτιού και πόρτα του Πιλάτου!
 Κι η πόρτα από τον φόβο της άνοιξε μοναχή της.
 Βλέπουν δεξιά, βλέπουν ζερβά, κανέναν δεν γνωρίζουν.
 Βλέπουν και παραδέξια τηρούν τον άγιο Γιάννη.
 – Αχ Ιωάννη μου καλέ και μαθητή του γιου μου,
 Μην είδες τον γιόκα μου και τον διδάσκαλό σου;
 – Δεν έχω στόμα να στο πω γλώσσα να σε μιλήσω
 Ούτε και χειροπάλαμα να σε τον μαρτυρήσω.
 – Έχεις και στόμα να μου πεις, γλώσσα να με μιλήσεις
 έχεις και χειροπάλαμα να με τον μαρτυρήσεις.
 – Βλέπεις εκείνον τον γυμνόν τον παραπονεμένο
 όπου φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο;
 – Εκείνος είν' ο Υιός σου και με ο διδάσκαλός μου!
 Η Παναγιά σαν τ' άκουσε πέφτει λιγοθυμάει
 σταμιά νερό της περιχούν τρία σταμιά του μόσχου,
 τέσσερα του ροδόσταμου ώσπου να συνεφέρει.
 Και πάνω που συνέφερε αυτό το λόγο λέγει:
 – Φέρτε μαχαίρι να σφαγώ, κοντάρι να κοντάρω,
 Φέρτε κι αργυροψάλιδο να κόψω τα μαλλιά μου.
 Έναν Υιό μοναχογιό και αυτόνα σταυρωμένο!!!
 Και ο Χριστός της μίλησε μέσα απ' τις τυράνιες:
 – Εσύ μάνα μ' αν σφαγείς, θα σφάζονται οι μανάδες
 Κι αν κόψεις τα μαλάκια σου, οι μανάδες θα τα κόβουν.
 Σύρε μάνα μ' στο σπίτι μας, σύρε στο σπιτικό μας
 Στρώσε τραπέζι θλιβερό και τις πετσέτες μαύρες.
 Βάλε κρασί στο μαστραπά, να πιουν οι μαθητάδες,
 Και κατά τα μεσάνυχτα λαλούν τα πετεινάρια.
 Τότε κι εσύ μανούλα μου θα 'χεις χαρές μεγάλες.
 Όποιος το λέει σώζεται κι όποιος τ' ακούει αγιάζει
 Κι όποιος το παρασέβεται, παράδεισο θα λάβει
 παράδεισο και λίβανο από τον Πανάγιο Τάφο».

Δεν ήταν λίγοι αυτοί που το βράδυ έφεραν τις κουβέρτες τους και κοιμόταν στην Εκκλησία, πάνω στο γυναικωνίτη. Τα δε κορίτσια της Ενορίας άρχιζαν κιόλας τη διαλογή των λουλουδιών και το στόλισμα του Επιταφίου. Την άλλη μέρα Μεγάλη Παρασκευή οι ακολουθίες των ωρών με τα

ωραία αναγνώσματα και ο Εσπερινός· αλλά όλων το μυαλό ήταν πώς θα γίνει ο Επιτάφιος ο καλύτερος του κόσμου. Κάνανε τις τελευταίες πρόβες των Εγκωμίων που έφαλλαν άνδρες, γυναίκες και παιδιά της ενορίας, και τα παιδιά του Ιερού κανόνιζαν τη σειρά τους για το ποιος θα ανέβει στο καμπαναριό να χτυπάει πένθιμα την καμπάνα όλη τη μέρα. Πάνω στο καμπαναριό περνούσε όλη η μέρα των παιδιών τρώγοντας μόνο πρόσφορα που παίρνανε από το Ιερό.

Όλη τη μέρα βρισκόταν ο κόσμος στο δρόμο γιατί πήγαινε σ' όλες τις εκκλησίες που είχε στολιστεί Επιτάφιος για να προσκυνήσει. Την Μεγάλη Παρασκευή δεν στρώνονταν τραπέζι για το μεσημεριανό φαγητό, αλλά η μέρα περνούσε με φρούτα ή άλλοι πάλι έτρωγαν μαρούλια τα οποία βουτούσαν στο ξύδι, εις ανάμνησιν του «όξους» που πότισαν τον Χριστό επί του Σταυρού. Κι ύστερα σαν σουρούπωνε και χτυπούσε η καμπάνα, μοσχοβόλαγε όλη η αυλή της Εκκλησίας από θυμιάμα και άρχιζε η απογευματινή ακολουθία, με τα Εγκώμια που βάζαμε τα δυνατά μας όλοι να τα πούμε καλύτερα από κάθε φορά, διηγούνται όσοι έζησαν αυτές τις στιγμές της κατάνυξης. Δεν ξέρω αν το θυμάστε, αλλά πάντα Μεγάλη Παρασκευή, η μέρα ήταν λίγο συννεφιασμένη και πότε-πότε έριχνε και καμιά σύντομη βροχή και οι γιαγιάδες λέγανε πως είναι το δάκρυ τ' ουρανού για το πάθος του Χριστού.

Το βράδυ η περιφορά στους δρόμους της πόλης, η φιλαρμονική του Δήμου Λαγκαδά, να παιανίζει τα πένθιμα εμβατήρια και ο κόσμος με τα κεριά στα χέρια να συνοδεύει τον Επιτάφιο ως την πλατεία όπου γινόταν η συνάντηση με την άλλη ενορία. Όση ώρα γινόταν η δέηση, ο κόσμος ασχολούνταν με την κριτική των Επιταφίων· ποιος ήταν ο καλύτερος, πώς ήταν στολισμένος, τι λουλούδια είχαν οι άλλοι και μετά επιστροφή στο ναό και πέρασμα κάτω από τον Επιτάφιο για να 'χουνε καλή υγεία. Την άλλη μέρα το πρωί οι πιο πολλοί πήγαιναν να κοινωνήσουν και να ακούσουν στην Εκκλησία το «Ανάστα ό Θεός κρίνων τήν γήν...».

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι προ του 1940 στην περιφορά του επιταφίου δεν περιφέρονταν το γνωστό ως σήμερα κουβούκλιο, αλλά μία απλή τάβλα πάνω στην οποία ήταν τοποθετημένος ο κεντημένος ή ζωγραφισμένος επιτάφιος. Τέτοιοι επιτάφιοι ζωγραφισμένοι βρίσκονται ακόμα στο Μητροπολιτικό ναό και είναι έργα του ντόπιου αγιογράφου Γεωργίου Παπαγεωργίου με ημερομηνία 1927.

Μετά τη λειτουργία, το κλίμα ήδη είχε μεταστραφεί· το πένθος άρχιζε να υποχωρεί και να έρχεται η χαρά της ανάστασης. Στα σπίτια δουλειές και προετοιμασίες για το βραδινό Πασχαλιάτικο τραπέζι, η μαγειρίτσα, το κατσίκι, οι σαλάτες όλα ήθελαν την ώρα τους και το χασομέρι τους, κι αλίμονο στη νοικοκυρά που δεν προλάβαινε ως το βράδυ. Στις 11 χτυπούσε η καμπάνα και αφού ακούγονταν όλα εκείνα τα ωραία τροπάρια που έψαλλαν όλοι μαζί συνοδεύοντας τους ωραίους Λαγκαδιανούς ψάλτες, τον Τάσο Μπαλτατζή, τον Μαυρίδη, τον Φ. Ηλιάδη, τον Βαλάση, τον Δερέμπεη: «Όν παΐδες εϋλογεΐται, ιερείς άνυμνεΐτε, λαός ύπερυψοϋτε, εΐς πάντας τούς αΐώνας...», ενώ έπρεπε στο «Δεϋτε λάβετε φῶς» να έχουνε και την ετοιμότητα να ανάψουνε το κερι πρώτοι από τον παπά... Και ψάλλοντας όλοι μαζί «την ανάστασίν σου Χριστέ Σωτήρ» έβγαιναν στην εξέδρα για το «Χριστός Ανέστη». Κι εκεί η ίδια αγωνία, κοιτούσαν μία τον παπά, μία το ωρολόγι και αφουγκράζονταν να ακούσουνε μήπως η άλλη ενορία πει το Χριστός Ανέστη πριν από αυτούς. Και τότε γινόταν ο χαλασμός, οι καμπάνες, τα βαρελότα, οι πιστολιές, οι ρουκέτες... σωστό πανηγύρι!!! Μετά επιστροφή στο ναό για την αναστάσιμη λειτουργία και το βράδυ έκλεινε μ' ένα πλούσιο πασχαλιάτικο τραπέζι που μπορεί να μην είχε πάντα απ' όλα, είχε όμως πολλή χαρά κι ήταν χαρά αναστάσιμη.

Καθάρισμα καλαμποκιού, Ιούνιος.

Ιούνιος, καλοκαίρι

Ο Ιούνιος καθώς έμπαινε δυναμικά σε προσγείωνε στην καλοκαιρινή καθημερινότητα, κυρίως της αγροτικής ζωής. Τα στάρια σιγά-σιγά άρχιζαν να δένουν καρπό και οι προσευχές των γεωργών ήταν να κρατήσει ο καιρός και να μη βρέξει ώστε να προλάβουν να θερίσουν.

Παλαιότερα η όλη διαδικασία ήταν ένα κοπιαστικό, πλην όμως ευχάριστο πανηγύρι, «θέρος- έρωσ» έλεγαν οι παλιοί, η αγάπη για τη γη τους και η αντίδοση αγαθών τέλειωνε πάντα με φωνές, χαρές και τραγούδια. Τα δρεπάνια στα χέρια, δούλευαν με ταχύτητες μηχανής και τα άσπρα μαντήλια στα κεφάλια των θεριστών και θεριστριών που διπλωμένοι στα δυο έκοβαν τα στάχια και δεμάτιαζαν τη συγκομιδή, έδιναν στον κάμπο μια άλλη διάσταση. Όποιος ξεκινούσε ένα τραγούδι, το συνέχιζαν όλοι μαζί.

Ο θερισμός.

Τα μικρά παιδιά κάτω απ'τα δέντρα ή τα κάρα, σε πρόχειρα φτιαγμένες κούνιες έλυναν κατά κάποιο τρόπο το πρόβλημα του baby sitting, και ένα πανάκι που είχε τυλιγμένο ένα λουκούμι στο στόμα του παιδιού, υποκαθιστούσε την κατοπινή εφεύρεση της πλαστικής πιπίλας. Όταν ο θερισμός τελείωνε ξεκινούσε αμέσως το αλώνισμα, δηλαδή η διαλογή του σταριού από τα στάχια. Απλώνονταν τα δεμάτια με τα στάχια κάτω στο χωράφι-το αλώνι- και αναλάμβαναν πάλι τα άλογα με τη δοκάνα πλέον

τώρα, να φέρον σε πέρας το δύσκολο έργο της διαλογής, του ξεσπυρίσματος δηλαδή των σταχιών. Η δοκάννα ήταν μια ξύλινη κατασκευή σε διαστάσεις περίπου 100x170 εκατοστά που από την κάτω πλευρά της είχε εμφυτευμένες κοφτερές πέτρες και καθώς την έσερναν τα άλογα, κατά τα πρότυπα της σβάρνας, πάνω στα ξαπλωμένα στάχια, έσπαγε τα στάχια και τα ξεσπύριζε, ξεχωρίζοντας έτσι τα άχυρα από το στάρι.

Βέβαια τα παιδιά και πάλι δεν έλειπαν πάνω από την δοκάννα, γιατί όσο πιο πολύ βάρος είχε η δοκάννα, τόσο καλύτερα γινόταν ο διαχωρισμός του καρπού. Μετά το απόγευμα με το πρώτο αεράκι γινόταν το λίχνισμα με τα λιχνιστήρια, δηλαδή ξύλινα φτυάρια που πετούσαν τα στάχια ψηλά, και το μεν στάρι έπεφτε κάτω, το δε άχυρα ο αέρας τα πήγαινε παραδίπλα, ξεχώριζε δηλαδή «η ήρα από το στάρι».

Κι ύστερα α!!! ύστερα!!! να μπει το στάρι στα τσουβάλια, να φορτωθεί το άχυρο στα κάρα και τα παιδιά να χοροπηδάνε πατώντας τα άχυρα για να γεμίζει καλά το κάρο, που στο μεταξύ αποκτούσε διαστάσεις φορτηγού, καθώς με ειδικά ξύλινα κοντάρια, τις κλιμιές, έδιναν ύψος στο κάρο και αποκτούσε μεγαλύτερη χωρητικότητα.

Οι αγροτικές εργασίες περιλάμβαναν ακόμα και την περιποίηση των μπαξέδων που καθιστούσαν την επαρχία μας πραγματικό παράδεισο, καθώς παράγονταν κάθε λογής ζαρζαβατικό. Τα μοτοράκια δούλευαν ασταμάτητα μέρα-νύχτα και τα κρύα νερά του Λαγκαδά ξεδιψούσαν τη γη και τους ανθρώπους της. Τα καλαμπόκια, οι χιλιοτραγουδισμένες λαγκαδιανές μελιτζάνες, που οι επίσης τραγουδισμένες ντομάτες, που οι τρεις μόνο ντομάτες ζύγιζαν μιάμιση οκά, τα φασολάκια και τα χωράφια με τα καρπούζια αποτελούσαν την πηγή ζωής για όλη την επαρχία μας. Τα λαγκαδιανά προϊόντα ήταν τα πλέον επώνυμα στην αγορά της Θεσσαλονίκης και οι μανάβηδες διαλαλούσαν κάθε μέρα τη φρέσκια σοδειά τους καθώς με τα κάρα τους περνούσαν από τις γειτονιές για να κάνουν «ντελίβερι» στα προϊόντα τους.

Είναι χαρακτηριστική η ευχαριστιακή αναφορά κάποιων ανθρώπων που βλέποντας τις ευλογίες της γης, πρόσφεραν στους ιερείς κάτι από τους καρπούς των χωραφιών τους, ή άλλοι βλέποντας την οικονομική στενότητα κάποιων οικογενειών, άφηναν έξω από τις πόρτες τους κάτι από τα αγαθά της γης τους. Το ίδιο έκαναν και όσοι ήθελαν να ευχαριστήσουν το Θεό και την αγία Παρασκευή για τις ευλογίες της και άφηναν κρυφά

το βράδυ πίσω από το ιερό βήμα του κι από ένα τσουβάλι σιτάρι ή καλαμπόκι για το ναό ή για τους ανήμπορους της ενορίας. Μερικοί άφηναν και χρήματα, τα οποία κανένας δεν διανοούνταν να κλέψει, αφού ήταν για όλους τους ενορίτες. Ήταν η «αποδεκάτωση» των καρπών κατά την αρχαία παράδοση του Ισραήλ.

Ανάμεσα σε όλα αυτά να κορνάρουν και τα λεωφορεία του ΚΤΕΛ, που διέσχιζαν τους χωματόδρομους της μικρής μας πόλης για να μεταφέρουν τους λουομένους πελάτες των Λουτρών στα σπίτια τους παρακαλώ!

Ο αλωνισμός.

Ύστερα ήρθε η τεχνολογία, τα τρακτέρ, οι πατώζες (θεριζοαλωνιστικές μηχανές), οι χορτοδετικές μηχανές που έδεναν αμέσως τα άχυρα σε μπάλες και τελείωνε έτσι η ιστορία της μεταφοράς με τα κάρα, το στάρι έμπαινε στα τσουβάλια απευθείας από το μηχάνημα και δεν το αποθηκεύανε στο σπίτι μέχρι να πάει στον έμπορο, κι ύστερα ήρθαν τα φορτηγά και τα κάρα έγιναν μουσειακό είδος, τα 15 καρποποιεία του Λαγκαδά έκλεισαν ή άλλαξαν αντικείμενο δουλειάς, και φτάσαμε στην εποχή μας που τα παιδιά πληροφορούνται για το θέρος και τη ζωή των πατεράδων τους από το τάμπλετ, τα βιβλία και από κάτι ρομαντικούς που γράφουν κείμενα για το παρελθόν.

23 Ιουνίου

Την παραμονή της γιορτής του αγίου Ιωάννου, στηνόταν ο κλήδονας, δηλαδή σε κάθε γειτονιά άναβαν μεγάλες φωτιές, στις οποίες έκαιγαν τα στεφάνια της πρωτομαγιάς και όλοι πηδούσαν πάνω από τις φωτιές λέγοντας: «όξου ψύλοι και κοριοί, μέσα υγεία και χαρά»! Σε παλαιότερες εποχές οι νέες κοπέλες έριχναν σε ένα κεραμικό αγγείο κάτι από τα στολίδια τους και ακολουθούσαν τα μαντέματα για το ποια θα παντρευτεί γρηγορότερα και ποιόν θα πάει για άντρα. Όλα αυτά τα δρώμενα προφανώς ήταν αντίθετα με τη θέση της εκκλησίας και ιδίως με την απόφαση της Πενθέκτης οικουμενικής συνόδου (κανόνας ξε΄) η οποία κατεδίκασε τις εκδηλώσεις πυρολατρείας, κλήδονα, μαντεμάτων και άλλων παράλληλων εκδηλώσεων. Όμως οι χριστιανού προκειμένου να περισώσουν το έθιμο το συνέδεσαν με την γιορτή του Προδρόμου και το κάψιμο των στεφανιών του Μαΐου.

24 Ιουνίου του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου.

Ανήμερα της γιορτής του Προδρόμου, πριν ακόμα βγει ο ήλιος, έβγαιναν έξω για να δουν τα γυρίσματα του ήλιου, όταν ανατέλλει. Πίστευαν ότι ο δίσκος του ήλιου περιστρέφεται για λίγο και μετά ανεβαίνει στον ουρανό. Άμα έβλεπαν τα γυρίσματα, έβρισκαν και μια αγριάδα με σαράντα κόμπους και την έζωναν στη μέση τους για να μην αισθάνονται πόνο όταν

σκάβουν στο χωράφι. Την ίδια αγριάδα την έβραζαν επίσης με αρκετό νερό και έλουζαν το κεφάλι τους για να μεγαλώσουν τα μαλλιά τους. Τη γιορτή της αποτομής της κεφαλής του Προδρόμου, όταν έκοβαν καρπούζι δεν έκοβαν την κεφαλή του καρπούζιού, εκεί που είναι το κοτσάνι ή απέφευγαν να κάνουν χρήση του μαχαιριού. Ακόμα και το ψωμί το έσπαγαν με το χέρι.

Των αγίων Αποστόλων (29-30 Ιουνίου)

Η γιορτή των αγίων Αποστόλων ήταν μια μεγάλη γιορτή για το λαό, γιατί είχε την ευκαιρία να τιμήσει λειτουργικά τους δώδεκα άνδρες που άλλαξαν την πορεία της ανθρωπότητας. Η γιορτή τους συνοδεύονταν από νηστεία η οποία καθορίζονταν από τον κύκλο των κινητών εορτών και το Πάσχα. Η γιορτή που είχε να κάνει και με το θέρος, καθώς έδινε μια ακόμα ευκαιρία στον κόσμο να χαρεί και να πανηγυρίσει, γι αυτό και μαζεύονταν στα αλώνια, στα όρια της πόλης του Λαγκαδά, όπου έστηναν το χορό, πρώτα οι κοπέλες και μετά τα παλικάρια, τα οποία συνήθως έφεραν και μουσικούς από την Τζουμαγιά και γλένταγαν όλη τη μέρα. Κάποιες φορές έστηναν στα αλώνια παλαίστρες και πάλευαν τα παλικάρια για να δείξουν την μυϊκή δύναμή τους. Το έθιμο της πάλης διατηρείται ακόμα στο Σωχό ως τις μέρες μας.

Το καρπουζοφάναρο που έφεγγε τις νύχτες τις αυλές.

ΙΟΥΛΙΟΣ

Προφήτου Ηλιού του Θεσβίτου (20 Ιουλίου)

Ο προφήτ^ς-Ηλίας άγιος αγαπημένος του Ιουλίου δέσποζε πάντα στα ψηλότερα μέρη των χωριών και κυρίως πάνω σε βουνοκορφές, τα δε εικονίσματά του τον έφεραν πάντα ζωγραφισμένο να είναι πάνω σε άρμα ή άμαξα που την έσερναν τέσσερα άσπρα άλογα και ως αρματηλάτης ανέβαινε στον ουρανό. Αυτή η εικονιστική απόδοση της μορφής του προφήτη Ηλία ήταν η ιδέα ώστε να θεωρείται ο προστάτης άγιος της συμπαθούς επαγγελματικής τάξης των καροποιών.

Ο Λαγκαδάς, ως κεφαλοχώρι, ήταν το μέρος που είχε για την εποχή του τα περισσότερα καροποιεία. Κατά μια μέτρηση του 1960 υπήρχαν στην πόλη μας περίπου 12-13 καροποιεία, και βέβαια υπήρχαν μαζί και τα συναφή επαγγέλματα όπως των πεταλωτήδων, των σαγματοποιών, των σαμαρτζήδων, και των σιδεράδων, που εμπλέκονταν άμεσα ή έμμεσα με την τέχνη του καροποιού.

Κάθε χρόνο λοιπόν σαν τέτοια μέρα οι καροποιοί του Λαγκαδά, που είχαν έναν από τους πιο παλιούς Συλλόγους της πόλης μας, είχαν επίσημη αργία. Τους έβλεπες πρωί-πρωί ντυμένους με τα καλά τους να πηγαίνουν στην εκκλησία για να λειτουργηθούν και να ανάψουν ένα κερί στη μνήμη του προστάτη αγίου τους, να κάνουν την καθιερωμένη αρτοκλασία και μετά την απόλυση της εκκλησιάς το 'χαν επίσης «τάμα» να συνεχίζουν την εκκλησιαστική κατάνυξη με την κατάνυξη παραγώγων της αμπέλου, στα γνωστά και φημισμένα τότε ταβερνάκια του Λαγκαδά, «Το αηδονάκι», «Τα 5Φ», ή στου κυρ-Λάμπρου. Στη συνέχεια έβγαιναν την καθιερωμένη αναμνηστική φωτογραφία και έδιναν ευχές για χρόνια καλά και του χρόνου με υγεία και καλά μπερεκέτια.

Το επάγγελμα του καροποιού στην πόλη στην μορφή που το γνωρίσαμε εμείς, δηλαδή με τα τετράτροχα κάρρα, πρέπει να γνώρισε μεγάλη άνθιση γύρω στο 1920. Ως τότε υπήρχαν βέβαια λίγα, αλλά κυρίως το μεταφορικό μέσον της εποχής ήταν η βοϊδάμαξα και κατά το 1915 όταν άρχισαν να έρχονται οι πρώτοι πρόσφυγες Θρακιώτες με τα γαϊδουράμαξα από τις πατρίδες τους, έφεραν και το νέο μέσο μεταφοράς το δίτροχο.

Όμως ο Λαγκαδάς μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών του '13 αλλά και το κακό του '22, γνώρισε μια νέα επαγγελματική τάξη αυτή των λαχανοκηπουρών, των γνωστών ως μπαξεβαντζήδων, οι οποίοι ανέπτυξαν την καλλιέργεια των λαχανόκηπων και των άλλων γνωστών κηπευτικών προϊόντων, που δόξασαν την πόλη με τις τρομερές μελιτζάνες και ντομάτες που ζύγιζαν οι τρεις μιάμιση οκά... κατά το γνωστό άσμα, και ήταν ανάγκη πλέον να εφεύρουν νέους τρόπους μεταφοράς των προϊόντων τους στην αγορά της Θεσσαλονίκης. Αυτή την ανάγκη λοιπόν κάλυψε η συμπαθής τάξη των καροποιών που συναγωνίζονταν όχι μόνο στην καλή κατασκευή των αμαξιών, αλλά σε κάποια εποχή άρχισαν να πωλούν τις άμαξές τους διακοσμημένες από ζωγράφους της πόλης. Η τέχνη του καροποιού πρέπει να ήρθε από την Μικρά Ασία με πρώτους τους πρόσφυγες να διαπρέπουν, με ονομαστούς τον Ανδρονικίδη, τον Ασλανίδη κ.ά. Στον Ελλαδικό χώρο χρησιμοποιούσαν κυρίως κάρρα-βοϊδάμαξες.

Οι αμαξοκαροποιοί του Λαγκαδά στα 1946.

Ζωγραφική διακόσμηση Δημ. Κισαπαναγιώτη.

Ο γνωστότερος ζωγράφος και καλύτερος της τέχνης αυτής ο κυρ-Μαωλούδης, ένας ωραίος λαϊκός καλλιτέχνης της εποχής. Αργότερα διακρίθηκαν κι άλλοι στη ζωγραφική των αμαξιών όπως ο Δημήτρης και ο ανεψιός του Τάκης Κισαπαναγιώτης. Ο Δημήτρης Κισαπαναγιώτης γύρω στο 1970 προωθώντας την τέχνη της αμαξοκαροποιίας έκανε το πρώτο μεταλλικό κάρο και πήρε μάλιστα και δίπλωμα ευρεσιτεχνίας από το υπουργείο βιομηχανίας η δε Αγροτική Τράπεζα έδινε ειδικά δάνεια για την αγορά μεταλλικών αμαξωμάτων. Με την πρώτη εμφάνιση όμως των αγροτικών αυτοκινήτων γύρω στα 1978 οι αμαξοκαροποιοί του Λαγκαδά γνώρισαν το τι θα πει επαγγελματική κρίση και στράφηκαν σε άλλα επαγγέλματα. Σήμερα απόμεινε ένας μόνο καροποιός στην Άσσηρο, ο γνωστός Κόπελης, να συνεχίζει την παράδοση και την τέχνη του καροποιού.

Αγία-Παρασκευή (26 Ιουλίου)

Αν ο Αύγουστος είναι για τον πολύ κόσμο ο μήνας της Παναγιάς, για τον Λαγκαδά ο Ιούλιος ήταν ο μήνας της Αγία-Παρασκευής, της πολιούχου της πόλης, κι έτσι μόλις που έμπαινε ο μήνας ξεκινούσαν οι προετοιμασίες για τη γιορτή της. Η Αγία Παρασκευή θεωρούνταν ιαματική κυρίως για τις παθήσεις των ματιών και γι αυτό βλέπουμε στις εικόνες της να κρατά ένα ομοίωμα ματιών. Οι εικόνες που την ιστορούν να κρατά στα χέρια

της εικόνα της άκρας ταπεινώσεως του Χριστού, θεωρείται εικονογραφικό λάθος, διότι ο λαός σε κάποια φάση ήθελε να ιστορήσει την εικόνα της «Αγίας και Μεγάλης Παρασκευής» και φυσικώς λόγω οι ζωγράφοι την ιστόρησαν κρατώντας την άκρα ταπείνωση του Κυρίου.

Ο Δήμος της πόλης περιποιόταν την πλατεία της, έβαφε τα πεζοδρόμια κλάδευε τα δέντρα, στην εκκλησία οι γυναίκες έβαφαν, καθάριζαν, γυάλιζαν τα καντήλια, βοηθούσαν στο κηροπλαστείο του ναού. Κατά τα άλλα ο ζεστός πάντα Ιούλιος κυλούσε όπως όλοι οι άλλοι καλοκαιρινοί μήνες με κέφι και ζωντάνια.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των κατοίκων ήταν άνθρωποι που δούλευαν ως φαράδες και γεωργοί, ή και τα δυο μαζί, γιατί στη λίμνη δεν επιτρέπονταν πάντα το ψάρεμα, και τότε οι γεωργικές ενασχολήσεις κατείχαν το κύριο μέρος των απασχολήσεων. Είναι αλήθεια ότι δούλευαν καλά στη λίμνη, η οποία ήταν «μάννα» για όλη την πόλη και τα γύρω χωριά, αφού ήταν από τις πλουσιότερες σε ψάρια. Γύρω στο 1923 λέγανε πως είχε ξεκινήσει η ανέγερση της νέας εκκλησίας της αγίας Παρασκευής, γιατί από τότε που οι Τούρκοι έκαψαν τον Λαγκαδά και τον παλιό βυζαντινό ναό, λόγω της συμμετοχής των Λαγκαδιανών στην επανάσταση της Μακεδονίας υπό τον Εμμανουήλ Παππά στα 1823, ο ναός λειτουργούσε σε ένα ξύλινο παράπηγμα.

Ο ναός της αγίας Παρασκευής προκατοχικά (1935).
Στο κέντρο ο Θωμάς Στάμενης.

Άρχισε λοιπόν η ανοικοδόμηση με πολλές θυσίες, μεταφέρθηκαν τότε και τα νεκροταφεία στον νέο τους χώρο και ξεκίνησε η τοιχοποιΐα του ναού. Όταν έφτασαν στον τρούλο τα πράγματα δυσκόλεψαν, γιατί οι άνθρωποι δεν είχαν ούτε τα μέσα ούτε τις ναοδομικές γνώσεις για να φτιάξουν τον τρούλο, ο οποίος έπεφτε. Ο πρωτομάστορας ένας πεισματάρης αρβανίτης στην καταγωγή, είχε αγωνία για το έργο. Τότε ανέβηκε ο ίδιος να επιμεληθεί το χτίσιμο και έγινε το μοιραίο, έπεσε και σκοτώθηκε. Από τότε κανένας δεν ανέβαινε στη σκαλωσιά να συνεχίσει το έργο. Ο ναός σχεδόν εγκαταλείφθηκε, και ξεσκέπαστος καθώς ήταν γέμιζε νερά το χειμώνα, φύτεψαν δέντρα, μέχρι και λαγοί και κουνέλια κρύβονταν μέσα στα χόρτα του και οι πιτσιρικάδες έτρεχαν και τους κυνηγούσαν στην αυλή, κυρίως τις μαύρες μέρες της κατοχής και κάλυπταν την ανάγκη της τροφής. Το βλέπανε οι κάτοικοι και μαύριζε η καρδιά τους. Αυτό τράβηξε αρκετά χρόνια. Τότε κατά το 1944 αποφάσισαν να αναλάβουν την συνέχιση του έργου, αλλά η κατοχή κι ο πόλεμος δεν άφησε γρόσι για γρόσι στα θυλάκια των ανθρώπων. Σε σύναξη που έγινε στην εκκλησία, ο παπα-Γιάννης και ο παπα-Δημήτρης, είπαν πως αν βοηθήσετε όλοι, ο μαστρο-Τριαντάφυλλος και ο μαστρο-Κοσμάς θα αναλάμβαναν να ολοκληρώσουν το έργο. Ο μαστρο-Τριαντάφυλλος το έβαλε γινάτι γιατί έλεγε πως αρβανίτης ξεκίνησε τον ναό, αρβανίτης πρέπει να τον τελειώσει, ήταν θέμα τιμής της ράτσας τους να τελειώσει το έργο.

Οι γεωργοί, έφεραν στάρι ή καλαμπόκι που πουλήθηκε στον έμπορο και μαζεύτηκαν τα πρώτα λεφτά, οι φαράδες μαζεύτηκαν κι αυτοί ένα βράδι στην εκκλησία και αποφάσισαν να πάνε στη λίμνη για δεκαπέντε μέρες και ό,τι φαρέψουν να το πουλήσουν για την εκκλησία. Πήγαν μάλιστα απ'τη μεριά του Αγίου Βασιλείου και νοίκιασαν φαροκαλύβες για τις μέρες που ήθελαν και μόλις ψάρευαν πουλούσαν την φαριά τους στους εμπόρους που έρχονταν στην αποβάθρα. Αυτά τα λεφτά έγιναν η πρώτη συρμαγιά για να ξεκινήσει το έργο της ολοκλήρωσης του ναού. Έτσι ολοκληρώθηκε τελικά η εκκλησία και εγκαινιάστηκε βέβαια πολύ αργότερα, γύρω στα 1952 από τον δεσπότη της Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα τον Παπαγεωργίου.

Η αγία Παρασκευή στα 1941.

Το γεγονός ότι ο μαστρο-Τριαντάφυλλος που είχε αρβανίτικη καταγωγή ανέλαβε και τέλειωσε επιτυχώς το ναό, είχε πολύ μεγάλη απήχηση γιατί τον καταξίωσε στα μάτια των ντόπιων οι οποίοι δεν έβλεπαν με καλό μάτι τους πρόσφυγες που είχαν έρθει στο χωριό τους, διωγμένοι από τις εστίες τους λόγω των πολέμων. Μάταια οι άνθρωποι προσπαθούσαν να αποδείξουν ότι όσοι ήρθαν από τη Μικρασία δεν ήταν Τούρκοι, όσοι ήρθαν απ'τα νότια ήταν Έλληνες Αρβανίτες και όχι Αλβανοί, ή όσοι ήρθαν από τη Θράκη δεν ήταν Βούλγαροι, ούτε κι όσοι ήρθαν πρόσφυγες από τη Ρωσία ήταν Ρώσοι και κομμουνιστές.

Έλεγαν με παράπονο ότι στις πατρίδες τους ήταν Έλληνες και γι' αυτό διωγμένοι, και στη μητέρα πατρίδα τους λογάριαζαν για ξένους. Το γεγονός πάντως του χτισίματος του ναού από όλους, έφερε ενότητα και σύμπνοια των κατοίκων της πόλης.

Αγίου Παντελεήμονος (27 Ιουλίου)

Μετά την γιορτή της πολιούχου αγίας Παρασκευής ακολουθούσε η μνήμη του αγίου Παντελεήμονος του Ιαματικού που ήταν αρωγός και προστάτης όλων των ασθενών. Γύρω στα 1975 ο Λαγκαδάς απέκτησε, στον οικισμό Παπακυριαζή, έναν ναό αφιερωμένο στον άγιο Παντελεήμονα, οπότε η

μνήμη του καθιερώθηκε να τιμάται με κάθε λαμπρότητα από τους ανθρώπους του οικισμού και όχι μόνο. Παράλληλα την ημέρα αυτή οι αναστενάρηδες επίσης τελούν την πυροβασία τους.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

«Αύγουστε καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές το χρόνο! ».

Η λαϊκή μας μούσα συχνά τραγούδησε τους μήνες και για κάθε έναν έχει και κάτι να πει και να τραγουδήσει, όμως ο Αύγουστος είναι ο μήνας που ο λαϊκός ποιητής τον θέλει δυο φορές το χρόνο εξ' αιτίας των πολλών δωρεών του.

Είναι ο μήνας της αφθονίας των καρπών, που η γη προσφέρει απλόχερα ό,τι επιθυμεί η ψυχή του ανθρώπου, οι κήποι πλημμυρίζουν από υπεραφθονία αγαθών, ακόμα κι ο ποιο φτωχός θα μπορούσε να ζήσει μόνο από τις προσφορές του Αυγούστου, τα μπιστόνια κατάκαρπα και τ' αμπέλια να γέρονουν από τις ευλογίες της γης, τα δέντρα να ανταγωνίζονται σε γεύσεις και χυμούς ζωής και ο άνθρωπος του μόχθου να χαίρεται με όλα αυτά που απολαμβάνει και να αισθάνεται πολίτης ενός μικρού παραδείσου.

Στην αυλή η βάρκα του φαραά καλαφατίζονταν και την περνούσανε με πίσσα που βράζανε στα καζάνια, και μοσχοβόλαγε όλη η γειτονιά, για να αντέξει ακόμα έναν χειμώνα, ενώ μετά στις 6 Αυγούστου «το' Αγιασωτήρας», έμπαιναν στ' αμπέλι επίσημα και με τον νόμο, μια και η γιορτή της Μεταμόρφωσης ήταν η γιορτή της έναρξης του τρύγου και της ευλόγησης των πρώτων καρπών..

Την παραμονή της γιορτής ενορίτισσες κουβαλούν στα πανεράκια τους τα πρώτα σταφύλια του αμπελιού τους, σκεπασμένα με ωραία ασπροκέντια, να προσφερθούν στο θεό ως αντίδωρο ευχαριστίας για τις ευεργεσίες του, να ευλογηθούν και να φάνε οι φτωχοί και από την άλλη μέρα άρχιζε το πρώτο πανηγύρι του τρύγου. Αυτή η ευχαριστιακή αντιπροσφορά μας πηγαίνει πολύ παλιά πίσω, ίσως και στον νόμο της αποδεκάτωσης των καρπών της γης, που ήταν νόμος της Παλαιάς Διαθήκης.

Κατόπιν ακολουθούσε «το Πάσχα του καλοκαιριού», η γιορτή της Παναγιάς, με την προετοιμασία για το πανηγύρι της και τις παρακλήσεις στη χάρη της, όπου κάθε πιστός ή άπιστος τούτες τις μέρες μαλάκωνε την

καρδιά του και ταύτιζε τη μνήμη Της με την ανάμνηση της δικής του μάνας της «τιμιωτέρας των ουρανών» και «ενδοξοτέρας λαμπηδόνων ηλιακών».

Όσοι μπορούσαν έταζαν να βρεθούν σε πανηγυράκια ή εκκλησιές που τιμούσαν τη μνήμη Της, άλλοι περπατώντας με το πόδια ως το εξωκλήσι από φυλακής πρωίας, για να προλάβουν ως να βάλλει ο παπάς ευλογητός και να κοινωνήσουν κι άλλοι ανεβασμένοι στα κάρα ή τα φορτηγάκια ταξίδευαν για να μετέχουν στο πανηγύρι.

Λουλούδια για το εικόνισμα, πρόσφορα με γλυκάνισο για την αρτοκλασία, λιβάνι για το θυμιατό φερμένο από το Άγιον Όρος που πωλούσε ο παπα-Μάξιμος ο Καρακαλινός όταν ερχόταν στα Λουτρά για τα μπάνια του. Άλλοι πάλι που είχαν την άνεση ταξίδευαν για μακρινότερα μέρη σε μεγάλα και ονομαστά προσκυνήματα. Οι ντόπιοι περιποιούνταν τις αυλές και τις εξώπορτες, έβαφαν τα ζωνάρια και την αυλή γιατί θα περνούσε η περιφορά με την εικόνα Της και έπρεπε να 'ναι όλα σε τάξη.

Στο Λαγκαδά πανηγύριζε η εκκλησία της Παναγίας και ο κόσμος ακόμα κι αυτός που ήταν μακριά ή και σε διακοπές, πάντα τη μέρα αυτή γύριζε στην πόλη για την περιφορά της εικόνας της Θεοτόκου, που γινόταν με κάθε τιμή και σεβασμό στο πρόσωπό της.

Κάπου εδώ τελείωνε το εκκλησιαστικό έτος με τα ήθη και τα τελετουργικά του έθιμα.

Εξώπορτα στο Λαγκαδά.

ΠΡΟΓΑΜΗΛΙΕΣ ΚΑΙ ΓΑΜΗΛΙΕΣ ΤΕΛΕΤΕΣ

Το προξενιό

Τα προ-γαμήλια και τα γαμήλια έθιμα στο Λαγκαδά έχουν αρκετό ενδιαφέρον γιατί καταγράφουν μια παράδοση αιώνων. Πολλά από αυτά γίνονται ακόμα και σήμερα από οικογένειες που αρέσκονται να κρατούν την παράδοση ή συγκινούνται από τα ήθη και τα έθιμα των πατέρων τους. Η όλη διαδικασία ενός γάμου ξεκινούσε βέβαια από το προξενιό και τον αρραβώνα.

Το προξενιό στον Λαγκαδά το στέλνει ο γαμπρός συνήθως με κάποιον δικό του άνθρωπο ή κάποιον συγγενικό ηλικιωμένο πρόσωπο που να εμπνέει εμπιστοσύνη (θείος, θεία, ξάδελφος). Το προξενιό παλιότερα γινόταν χωρίς την παρουσία της κοπέλας, στην οποία δεν έπεφτε λόγος. Αν γινόταν μια κάποια συμφωνία, ο γαμπρός στέλνει την άλλη μέρα στη υποψήφια νύφη ένα λουλούδι, πάνω στο οποίο δένει μια κόκκινη κλωστή και ένα φλουρί. Αυτό αποτελούσε το σημάδι ότι έγινε μια πρώτη συμφωνία. Η νύφη από την πλευρά της στέλνει γαμπρό ένα ζευγάρι σκουφούνια (πλεκτές μάλλινες κάλτσες) κι ένα μαντήλι. Το δόσιμο του λόγου λέγονταν μικρή αρραβώνα. Στο μικρό αρραβώνα καθορίζονταν και η ημέρα για τον μεγάλο αρραβώνα που επιλέγονταν να γίνει σε κάποια επίσημη μέρα.

Ο μεγάλος αρραβώνας

Στη διαδικασία του μεγάλου αρραβώνα προβλέπονταν ο γαμπρός να καλεί όλο το συγγενολόι του στο σπίτι του και αφού κεραστούν οι φίλοι πηγαίνουν στο σπίτι της νύφης με τα δώρα για τον μεγάλο αρραβώνα. Τα δώρα είναι: Σκέπη (μεταξωτό κεφαλομάντηλο), κορδέλες χρωματιστές για να τα κρεμάει στο λαιμό της ή νύφη όταν βγαίνει έξω στην αγορά (σημάδι της δέσμευσής της), ένα ζευγάρι παπούτσια, παντόφλες και κάλτσες.

Τα αρραβωνιάσματα.

Πάνω σε ένα τραπέζι του σπιτιού βρίσκεται η κανδήλα, μια εικόνα της Παναγίας ή του Χριστού, κουφέτα και οι βέρες του αρραβώνα δεμένες με μια κορδέλα. Σε κάποιες περιπτώσεις που ήθελαν να δώσουν επισημότητα καλούσαν και τον παπά για να ευλογήσει τις βέρες και να εγγυηθεί με την παρουσία του για τον αρραβώνα. Κάποιος από τους φίλους του γαμπρού ή ο νουνός του αναλαμβάνει να τους φορέσει τις βέρες αφού τις σταυρώσει πάνω στην εικόνα. Σε σπίτια με χριστιανικές καταβολές έλεγαν και μια προσευχή, συνήθως το «Πάτερ ημών». Στη συνέχεια οι γονείς των αρραβωνιασμένων ασπάζονται τα παιδιά τους και τους κρεμούν από ένα χρυσαφικό ή μια λίρα.

Οι αρραβωνιασμένοι με τους φίλους τους.

Αφού κεραστούν, ένα κορίτσι, φίλη της νύφης, πού έχει ζωντανούς και τους δυο γονείς, βγαίνει μ' ένα πιάτο λουλούδια και καρφιτσώνει στο πέτο των επισκεπτών από ένα λουλούδι. Ο καθένας ρίχνει στο πιάτο το δικό του μπαξίσι (φιλοδώρημα). Πίσω από το κορίτσι με τα λουλούδια ακολουθεί ή νύφη με ένα άλλο συγγενικό της κορίτσι ή φίλη της, πού κρατάει ένα δίσκο με μαντήλια. Η νύφη τώρα προσφέρει στους συγγενείς του γαμπρού από ένα μαντήλι πού της το δίνει η φίλη της. Προσφέροντας το μαντήλι φιλάει το χέρι του καθενός και παίρνει φιλοδώρημα.

Μετά το φιλοδώρημα ξανακερνιούνται και φεύγουν για το σπίτι του γαμπρού. Φεύγοντας δίνει και η νύφη τα δικά της δώρα πού είναι: για τον γαμπρό πουκάμισο, κάλτσες και μαντήλια. Στον πεθερό σκουφούνια και μαντήλι και στην πεθερά σκέπη και μαντήλι. Στ' αδέρφια του κάλτσες και μαντήλια. Εάν έχει παππού ή γιαγιά, δίνει σκουφούνια και μαντήλια. Στο σπίτι του γαμπρού ξανακερνιούνται και διαλύονται.

Η Χρυσούλα Γεωργιάδου τη μέρα του γάμου της, 1920.

Τις μεγάλες γιορτές του χρόνου, Χριστούγεννα, Αποκριές, Πάσχα, ανταλλάσσουν δώρα. Κάποια έθιμα όμως ταυτίζονται με συγκεκριμένες γιορτές όπως για παράδειγμα την Κυριακή της Τυρινής ο γαμπρός πηγαίνει στη νύφη σ' ένα δίσκο μια κουλούρα με σκληρό χαλβά και μια κότα ζωντανή για να τη σφάξουν για το γιορτινό τραπέζι του Πάσχα. Την

Τετάρτη της Τυρινής πηγαίνει τά τριμεριώτ'κα. Σ' ένα δίσκο έχει πορτοκάλια, μήλα, σταφίδες, μπιλμπίδια (στραγάλια), σύκα, δαμάσκηνα γλυκά και ξινά για να κάνει η νύφη το «χουσάφ» (κομπότσα). Μέσα στο δίσκο στέλνει και η πεθερά τα δικά της δώρα για τη νύφη, που είναι ένα ζευγάρι λαλούνια (γαλέτσια-ξύλινα τσόκαρα) κι ένα σιαμί (μαντήλι) άσπρο για το κεφάλι το οποίο φορούσαν οι νέες κοπέλες για να μη τις μαυρίζει ο ήλιος.

Η εβδομάδα τον γάμου

Ας δούμε πώς περιγράφει τα σχετικά με το γάμο ο Νίκος Χατζηβασιλείου: «Η προετοιμασία του γάμου είχε ένα ιδιαίτερο τυπικό και βέβαια απαιτούσε πολύ χρόνο και κόπο για να είναι όλα στην εντέλεια. Περίπου ένα μήνα πριν τον γάμο πηγαίνουν οι γονείς του γαμπρού στο σπίτι της νύφης για να κόψουν το «παπουτσλίκ'», και λεγόταν έτσι γιατί κατά την επίσκεψη των συμπεθερών πήγαιναν ένα ζευγάρι παπούτσια για τη νύφη ως δώρο. Στη συνάντηση των συμπεθεριών θα οριζόνταν ημερομηνία του γάμου, στις δεκαπέντε μέρες ή στο μήνα ή και περισσότερο, καθώς υπήρχαν δουλειές που έπρεπε να τελειώσει η νύφη, αφού η πεθερά έφερνε και τέσσερα κιλά νήμα για να υφάνει ή νύφη τις πετσέτες που θα δώριζε στους συγγενείς του γαμπρού. Στο «παπουτσλίκ'» κανόνιζαν παλιότερα και για τη «σκουρτέλα» ένα είδος σημερινού παλτού, που την έκανε δώρο ο γαμπρός. Να τονίσουμε ότι η σκουρτέλα ήταν από μαύρη τσόχα ντυμένη εσωτερικά με άσπρη γούνα. Τα πέτα και οι άκρες ήταν ντυμένα με εντυπωσιακή καφέ γούνα που έδινε αξία στο ρούχο. Αφού κανονίζονταν λοιπόν η ημερομηνία του γάμου και όλα τα σχετικά, ξεκινούσε ένας αγώνας δρόμου για τις δύο οικογένειες για να τα προλάβουν όλα και κυρίως να μην εκτεθούν στα συμπεθέρια και στους γειτόνους που ήταν έτοιμοι να σχολιάσουν τις ελλείψεις».

Όσοι είμαστε γεννημένοι μετά το 1950, έχουμε ακόμα ζωντανές τις μνήμες όλων των γαμήλιων εθίμων και γι αυτό η καταγραφή τους εδώ είναι κυρίως εμπειρική.

Το παπουτσάκι.

Τη Δευτέρα της εβδομάδας του γάμου πηγαίνει ή μάνα του γαμπρού με μια κόρη ή νύφη της, ή ανεψιά της, στο σπίτι της νύφης μ' ένα μπουκάλι ρακί και μ' ένα πιάτο που έχει κουφέτα, μπιλιμπίδια, ένα μήλο και ένα ποτηράκι. Εν τω μεταξύ εν αναμονή της επισκέψεως της πεθεράς η νύφη θα έχει καλεσμένους τους συγγενείς της για να πιουν ρακί, επειδή αρχίζει ο γάμος. Τους συγγενείς της νύφης τους κερνάει πρώτα ή συμπεθέρα και μετά ή μάνα της νύφης.

Κατά την αναχώρηση από το σπίτι της μάνας τού γαμπρού, ή νύφη της δίνει σ' ένα πανέρι τα δώρα πού θα φορέσει ο γαμπρός την ημέρα του γάμου. Αυτά είναι: φανέλα, πουκάμισο, κάλτσες, μαντήλι κι ένα λουλουδι δεμένο με κόκκινη κλωστή. Το απόγευμα της Δευτέρας ή μάνα του γαμπρού καλεί το δικό της συγγενολόι για να πιάσουν το προζύμι τού γάμου. Στο ανάπιασμα του προζυμιού ένα κορίτσι, που έχει εν ζωή και τους δύο γονείς του, βάζει πίσω στη ράχη του το ξυλίκ' (πλάστη). Στην κορυφή τού πλάστη έχει δεμένα με κόκκινη κλωστή το δαχτυλίδι τού γαμπρού και ένα κόκκινο γαρύφαλλο. Φοράει ακόμα και την τραγιάσκα του γαμπρού και κοσκινίζει το αλεύρι στη ζυμωτ'κή (σκάφη). Κατά την όλη διαδικασία μέσα στο κόσκινο ρίχνουν οι συγγενείς χρήματα, μεταλλάκια. Αυτό σημαίνει ότι όσο πιο πολύ αργούσε το κοσκίνισμα τόσα περισσότερα χρήματα θα έπεφταν στο κόσκινο. Ακόμα εκτός από χρήματα ρίχνουν και κουφέτα με ρύζι για να ριζώσει το ζευγάρι. Καθώς ρίχνουν τα χρήματα λένε και την ευχή: «Να ζήσουν να γηράσουν».

Γύρω από την κοπέλα πού κοσκινίζει τα αλλά κορίτσια που παρευρίσκονται τραγουδούν τα παρακάτω τραγούδια:

«Μαργαριτάρι ειν' ο γαμπρός και μάλαμα η νύφη.
Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε πέτρα να μη ραγίσει.
κι ο νοικοκύρης του σπιτιού χρόνια πολλά να ζήσει.
Να ζήσει ή νύφη ο γαμπρός μαζί και οι κουμπάροι
Χαρά στα μάτια του γαμπρού, τη νύφη που θα πάρει.

Ένα τραγούδι που έβαζε ο λαός στο στόμα του γαμπρού έχει επίσης ενδιαφέρον:

Περιπλεγμένη λεμονιά με τ' άνθη στολισμένη.
Την ώρα που σ' αγάπησα ήσαν ερωτευμένη
Σ' αγάπησα κι αρρώστησα σαράντα μία μέρα.
Σαν το 'μαθαν οι φίλοι μου εκλάψανε για μένα.
Κλάψατι, φίλοι μ', κλάψατι και σεις εχθροί χαρήτε
και σεις γειτονοπούλισσες στα μαύρα εντύθητε».

Οι φίλες της νύφης καθώς την ντύνουν τραγουδούν το παρακάτω τραγούδι:

– Έλα ζωγράφε μου να ζήσεις,
αυτήν την νέα να ζωγραφίσεις
– Μα δεν τη είδα, μα δεν την ξέρω,
πώς να τολμήσω να ζωγραφίσω;
– Κι αν δεν την είδες κι αν δεν την ξέρεις
εγώ σου λέγω και τη μαθαίνεις.
– Λάβε εικόνα της Αφροδίτης
για δεσ τα κάλλη της και τη μορφή της.
– Ιδέ τα κάλλη της και τη μορφή της
και τόλμησε να ζωγραφίσεις.
– Έχει φρυδάκι σαν γαϊτανάκι
Κι έχει μεσίτσα σαν δαχτυλίδι.

Ο κοπέλες που τραγουδούσαν το τραγούδι χωρίζονταν σε δυο ομάδες και το έλεγαν αντιφωνικά. Εδώ στο τραγούδι αυτό τα μικρά κορίτσια κυνηγιούνται μεταξύ τους, ποια θα πιάσει την άλλη για να την πασαλείψει με αλεύρι και προζύμι. Ένα άλλο τραγούδι που ακούγοντας ήταν και το παρακάτω:

Την νύφη μας την είχαμε
στην κόλλα στολισμένη
Και τώρα σας τη δίνουμε αξιοτιμημένη.
Να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός
να ζήσει κι ο κουμπάρος
να ζήσει το συμπεθεριό
να γίνει κι άλλος γάμος.

Την Τρίτη, δεν γινόταν καμιά ενέργεια ή χαρά, γιατί θεωρούνταν αποφράδα ημέρα για τη μνήμη της Κωνσταντινούπολης. Την Τετάρτη, από το πρωί ακόμη απλώνει η νύφη τα προικιά της για να τα δουν τα κορίτσια και οι γυναίκες, συγγενείς και μη. Την ίδια μέρα καλεί η νύφη για το γάμο, συγγενείς και φίλους. Μια γυναίκα της οικογένειας αναλαμβάνει το κάλεσμα και καλεί τους μεν συγγενείς με μήλα, τους δε άλλους με κουφέτα, γυρνώντας από σπίτι σε σπίτι. Το απόγευμα της Τετάρτης αναπιάνουν τα προζύμια και στο σπίτι της νύφης, με τα ίδια έθιμα, όπως και στου γαμπρού. Στο κοσκίνισμα του αλευριού τραγουδούν τα παρακάτω τραγούδια:

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα,
σήμερα αποχωρίζεται, αμάν, μάνα και θυγατέρα.
Κλάψατι, ματάκια μ', κλάψατι, δάκρυα φορτωθείτε,
γιατί θα δείτε ξενιτιά, αμάν, ώσπου να βαρεθείτε.
Αφήνω γεια στη γειτονιά και γεια στους εδικούς μου,
αφήνω και στη μάνα μου, αμάν, τρία γυαλιά φαρμάκι.
Το 'να να πίνει το πρωί, τ' άλλο το μεσημέρι,
Το τρίτο το φαρμακερό, αμάν, να πιν' και μένα να θυμάται

Ο γαμπρός και η νύφη. Το ζεύγος Θύμιου Αραμπατζίκου στα 1869.

Αναμφίβολα ο χωρισμός της μάνας από την κόρη ήταν μια οριακή στιγμή για κάθε οικογένεια και συχνά έβλεπες τα βουρκωμένα μάτια των οικείων της νύφης, ιδιαίτερα αν η νύφη θα μετακόμιζε σε άλλο χωριό.

Ακολουθούσαν επίσης και τα άλλα τραγούδια του γάμου όπως τα προαναφερόμενα:

Περιπλεγμέν' ή λεμονιά με τ' άνθη στολισμένη κ.λπ.

– Έλα ζωγράφε να ζωγραφίσεις, αυτήν τη νέα να πολεμήσεις κ.λπ.

Η εβδομάδα προχωρεί καθώς και τα έθιμα. Την Πέμπτη στο σπίτι του γαμπρού αλλά και στις νύφης ζυμώνουν τα ψωμιά. Η ίδια κοπέλα ή μια πρωτοστέφανη γυναίκα, που έπιασε το προζύμι, αυτή θα πρέπει να ζυμώσει και τα ψωμιά.

Την Παρασκευή ο γαμπρός με τη σειρά του πλέον ορίζει την γυναίκα που θα πάει να καλέσει τους γνωστούς και φίλους για το γάμο του. Και πάλι οι συγγενείς καλούνται με μήλο και οι λοιποί με κουφέτα. Συνήθως η γυναίκα που καλεί έχει κι ένα μπουκάλι ρακί, αν στο σπίτι που θα μπει υπάρχει άνδρας για να τον κεράσει. Από το μεσημέρι και μετά αρχίζει η προετοιμασία των φαγητών για το γαμήλιο γεύμα που ήταν κυρίως ψάρια της λίμνης Κορώνειας, τα οποία τα έφηναν στο φούρνο. Βέβαια παράλληλα είχαν και φασόλια γίγαντες και πατάτες στο φούρνο.

Το βράδυ της Παρασκευής ο γαμπρός στέλνει με 3-4 φίλους στη νύφη το σεντούκι για να βάλει μέσα τα προικιά της. Το σεντούκι το πηγαίνουν με το κάρο, αλλά και με τραγουδία. Στα χαλινάρια του αλόγου κρεμούν ένα άσπρο μαντήλι και για να μη γυρίσει τελείως άδειο το κάρο, ή νύφη βάζει απάνω τις γλάστρες με τα λουλούδια που θα πάρει στο νέο της σπιτικό.

Μεταφορά της προίκας με το... λεωφορείο.

Αφού τελειώσουν τα καλέσματα οι συγγενείς και οι φίλοι επισκέπτονται τα σπίτια του γαμπρού και της νύφης και πηγαίνουν τα δώρα τους, που είναι συνήθως σκεύη οικιακής χρήσης, ταψιά, σινιά, νταβάδες, κατσαρολικά, πιάτα, μαχαιροπήρουνα και άλλα χρειαζούμενα για ένα σπιτικό.

Από το Σάββατο το πρωί στο σπίτι του γαμπρού γίνεται σωστό πανηγύρι καθώς οι γριές και οι νιες φουρνίζουν τα φαγητά για το Σαββατόβραδο και βράζουν τα φαγητά στα καζάνια.

Τα φαγητά ανάλογα με τα οικονομικά του γαμπρού είναι «φασούλια μι κρέας» δηλαδή κρέας με φασόλια ξηρά (κατά προτίμηση), κρέας με ζυμαρικά, ψάρια στο φούρνο, πατάτες στο φούρνο και τελευταία σερβίρεται το πιλάφι του γάμου αντί γλυκίσματος. Το ίδιο τελετουργικό γίνεται και στο σπίτι της νύφης.

Οι ετοιμασίες στο σπίτι του γαμπρού.

Το μπαϊράκι

Το Σάββατο, πριν βασιλέψει ο ήλιος και πάντα μετά τον εσπερινό, οι φίλοι του γαμπρού, θα ετοιμάσουν και θα στολίσουν το «μπαϊράκι». Το «μπαϊράκι» είναι ένα μακρύ ξύλο, μήκους 3 μ., κυλινδρικό φτιαγμένο από μαραγκό. Πάνω στην κορυφή του έχει ένα σταυρό και το στολίζουν με λουλούδια που τα δένουν με κόκκινες κορδέλες. Πάνω στο «μπαϊράκι» δένουν και μια σημαία Ελληνική. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας έδεναν μια «σερβέτα» (μαντήλα μεγάλη, κόκκινη) «διά τον φόβον των Ιουδαίων» δηλαδή των Τούρκων κατακτητών.

Όταν τελειώσει το «μπαϊράκι», μια γυναίκα παντρεμένη, στενή συγγενής του γαμπρού, θα χορέψει πρώτη με το «μπαϊράκι» που το κρατά σαν λάβαρο στο χέρι όρθιο. Μετά το χορό το «μπαϊράκι» στήνεται σε ένα ψηλό σημείο τη αυλής για να δεσπόζει στο χώρο.

Κατά τις 8 ή 9 το βράδυ πηγαίνουν όλοι, εκτός από τους γονείς του γαμπρού, για να πάρουν στο γλέντι τον κουμπάρο, ο οποίος κι αυτός θα έχει 20-30 καλεσμένους. Αφού τους κεράσει ο κουμπάρος, γυρίζουν στο σπίτι του γαμπρού. Κάθονται σε ξεχωριστό δωμάτιο και τους παραχωρούνται τα όργανα. Η παρέα του κουμπάρου απολαμβάνει ιδιαίτερων τιμών και περιποιήσεων. Μετά το πρώτο κέρασμα που είναι λικέρ ή ρακί στους άνδρες, κουφέτα ή κουραμπιέδες, στρώνεται το τραπέζι. Όταν τελειώσει το φαγητό, το οποίο βέβαια γίνεται με φωνές, χαρά και τραγούδια της

τάβλας, ο κουμπάρος, που εξουσιάζει τα όργανα, ανοίγει το χορό. Χορεύει με τον γαμπρό έναν καρσιλαμά, τον λεγόμενο «Λαγκαδά χαβασί», η δε κουμπάρα, σύζυγος του κουμπάρου ή μητέρα του, κρατάει δυο αναμμένες λαμπάδες. Οι λαμπάδες δίνονταν στον γαμπρό και τον κουμπάρο οι οποίοι τις κρατούν αναμμένες και χορεύουν μ' αυτές. Οι δυο αναμμένες λαμπάδες ήταν η υπόσχεση, ο μεν γαμπρός γρήγορα να αποκτήσει απόγονο, ο δε κουμπάρος γρήγορα να γίνει νουνός και να βαφτίσει. Όταν τέλειωνε ο χορός έσβηναν τις λαμπάδες, τις οποίες ο κουμπάρος τις κρατούσε στο εικονοστάσι ως υπόσχεση και λόγο τιμής.

Μετά χορεύουν οι καλεσμένοι του και αποχωρούν οι κουμπάροι. Κατόπιν διασκεδάζουν οι καλεσμένοι του γαμπρού ως τα ξημερώματα της Κυριακής.

Προγαμήλιο γλέντι.

Η Κυριακή του γάμου

Η Κυριακή είναι μια αρκετά γεμάτη ημέρα για τον γαμπρό και τη νύφη αλλά και τα σπιτικά τους, καθώς ο κόσμος πάει κι έρχεται μετέχοντας στη χαρά τους. Λίγο μετά τις 11, αφού απολύσει η λειτουργία το πρωί, οι φίλοι του γαμπρού πήγαιναν στο σπίτι της νύφης να δώσουν τα δώρα τους και να πάρουν την προίκα. Σε άλλες περιπτώσει αυτό γινόταν και το Σάββατο

μετά τον εσπερινό. Τα προικιά φορτώνονταν σε κάρο που το στόλιζαν με χαλιά, κιλίμια, μαξιλάρια κεντημένα, υφαντά, κλπ που θα πήγαιναν στο νέο σπιτικό. Κοπέλες και παιδιά πάνω στο κάρο χαλούσαν τον κόσμο με φωνές και τραγούδια. Οι φίλες της νύφης δεν παρέδιδαν τα προικιά στους φίλους του γαμπρού αν δεν έδιναν μπαξίσι.

Λίγο μετά το μεσημέρι της Κυριακής γίνεται το ξύρισμα του γαμπρού. Τα όργανα παίζουν έναν αργό σκοπό και στην πετσέτα που άπλωνε ο κουρέας ρίχνουν όλοι το «μπαξίς» φιλοδώρημα του κουρέα. Ο κουρέας συχνά προσποιούνται ότι χαλούσε το ψαλίδι του ή το ξυράφι του και έπρεπε να τον ασημώσουν για να συνεχίσει το ξύρισμα. Μετά το ξύρισμα ακολουθεί ντύσιμο του γαμπρού, ο οποίος ντυνόταν μόνος του τα εσώρουχα αλλά τα άλλα ρούχα, του τα φοράει ο «μπράτιμος» (δηλαδή ο παρα-γαμπρός), που είναι ο πιο στενός φίλος του γαμπρού και μάλιστα γίνεται δημοσίως στη μέση της αυλής ή στο μεγάλο δωμάτιο του σπιτιού, όπου έχουν στη κέντρο ένα μεγάλο μπακιρένιο σινί, με μια μεγάλη πέτρα πάνω στην οποία πατά ο γαμπρός για να εξέχει, αλλά και για να είναι γερός σαν την πέτρα. Μετά την εκκλησία μαζεύονται οι καλεσμένοι στα δύο σπίτια, του γαμπρού και της νύφης. Τώρα γίνεται και το ντύσιμο της νύφης. Το ντύσιμο της νύφης γίνεται με παρόμοιο τρόπο στην αυλή ή στον οντά, και πατά σε ένα μεγάλο σινί στο οποίο ρίχνουν κέρματα οι παρευρισκόμενοι. Αφού την ντύσουν σηκώνουν το σινί με την νύφη για να τη δουν όλοι οι παρευρισκόμενοι. Η νύφη δίνει από τα τέλια της και στα άλλα κορίτσια τα οποία τραγουδούν:

«Ωραία που 'ναι η νύφη μας, ωραία τα προικιά της
 ωραία κι η παρέα της που κάνει τη χαρά της.
 Ένα τραγούδι θα σας πω, απάνω στο κεράσι
 τ' αντρόγυνο που γίνεται, να ζήσει να γεράσει.
 Ένα τραγούδι θα σας πω, απάνω στην πεντάρα,
 να ζήσει η νύφη κι ο γαμπρός, κουμπάρος και κουμπάρα».

Περιμένοντας τον γαμπρό.

Από το ντύσιμο της νύφης.

Μετά το μεσημεριανό φαγητό ξεκινούσαν για να πάρουν τη νύφη. Όμως πριν ξεκινήσουν, η μάνα του γαμπρού του δίνει ένα μήλο, στο οποίο ο γαμπρός μπήγει δυο-τρία μεταλίκια (δραχμές). Όταν ξεκινήσουν, για την εκκλησία ο πατέρας του, ρίχνει πίσω από τον γαμπρό μια ευχή, και μ' ένα ποτήρι χύνει κρασί λέγοντας: «Να ζήσουν να γηράσουν». Μπροστά πηγαίνουν οι μουσικοί, ακολουθεί το «μπαϊράκι» με τους χορευτές. Αυτοί, όπου βρίσκουν καμιά πλατεία, σταματούν χορεύουν, και φωνάζουν: «όρια παλι-αχού», που θα πει «παλληκάρια του γαμπρού»! Ακολουθεί ένας αδελφός του γαμπρού ή ένας στενός φίλος μ' ένα μπουκάλι ρακί και μ' ένα πιάτο με κουφέτα και μπιλιπίδια. Κατόπιν έρχεται ο κουμπάρος με τον γαμπρό και οι λοιποί καλεσμένοι.

Όταν φτάσουν στο σπίτι της νύφης, ο γαμπρός και ο κουμπάρος κάθονται σε ιδιαίτερα τραπέζια. Στον κουμπάρο υπάρχει ιδιαίτερη περιποίηση καθώς έχουν διάφορα μεζεδάκια έξω στην αυλή. Τον γαμπρό τον παίρνουν μέσα στο σπίτι και του δίνουν να φάει αυγά μάτια, τηγανητά. Συγχρόνως τον τραγουδούν κιόλας. Ο γαμπρός θ' αφήσει τρεις μπουκιές για τη νύφη, αφού τις βουτήξει πρώτα μέσα στ' αυγά.

Ο χορός της νύφης, 1955.

Καθ' όλο αυτό το διάστημα το γλέντι γίνεται στην αυλή. Όταν έρθει ή ώρα να ξεκινήσουν για την εκκλησία, βγάζουν τη νύφη στην αυλή για να δωρίσει στους συγγενείς της. Όλοι οι συγγενείς της περνούν με τη σειρά και της δίνουν φιλοδώρημα. Αυτή τους φιλάει το χέρι και βάζει στον δεξιό ώμο του καθενός από μια πετσέτα άσπρη υφαντή. Με αυτές τις πετσέτες στους ώμους μπαίνουν στο χορό. Κατά τη διάρκεια των δωρισμάτων τα όργανα παίζουν λυπητερά τραγούδια.

Τα δωρίσματα της νύφης και του πεθερού.

Στη συνέχεια ξεκινούν για την εκκλησία. Ξεκινώντας ο γαμπρός πετάει πίσω του, χωρίς να γυρίσει να ιδεί, το μήλο με τις δραχμές που του 'χε δώσει ή μάνα του και βέβαια η συνοδεία του από τα παλικάρια αγωνίζεται να το πιάσει στον αέρα, για να δει και το δικό του τυχερό σύντομα. Η νύφη, προτού ξεκινήσει, φιλάει πρώτα τα χέρια των γονιών της και κατόπιν σταυροκοπιέται τρεις φορές κατά την ανατολή. Πίσω ο πατέρας της θα πει μια ευχή και χύνει κρασί λέγοντας: «Να ζήσ'τι να γηράσ'τι». Η δε μάνα της εύχεται σκορπίζοντας ρύζι με κουφέτα και δραχμές, τα οποία ορμούν και τα μαζεύουν τα μικρά παιδιά της γειτονιάς.

Μια γριά της οικογένειας θα ρίξει ένα κανάτι νερό ξωπίσω τους στο δρόμο λέγοντας: «σαν το νερό να κυλίσει η ζωή σας».

Στον δρόμο προς την εκκλησία.

Μπροστά πηγαίνει το «μπαϊράκι», ακολουθούν τα όργανα με τον γαμπρό, τον κουμπάρο και τους καλεσμένους. Ύστερα έρχονται τα όργανα της νύφης με τη νύφη και τους καλεσμένους της. Οι δυο μουσικές κομπανίες συναντιούνται και ανταγωνίζονται η μια την άλλη. Μόλις πλησιάζουν στην εκκλησία, σταματούν τα όργανα και ο μπαϊρακτάρης κατεβάζει το «μπαϊράκι» και βγάζει τα μήλα από το σταυρό. Μετά τη στέψη που γίνεται με κάθε ευλάβεια μόλις βγουν στο πλατύσκαλο της εκκλησίας σηκώνουν τον κουμπάρο στα χέρια για να τάξει, χρήματα ή τραπέζι. Το τάξιμο είναι συνήθως ένα πλούσιο τραπέζι. Η πομπή τώρα ξεκινάει για το σπίτι τού γαμπρού. Παλιότερα της πομπής προηγούνταν οι παπάδες ντυμένοι με τα άμφιά τους και οι φαλτάδες ψάλλοντας, ο δε λαός κρατούσε λαμπά-

δες. Τα όργανα δεν έπαιζαν τώρα, γιατί έψελναν οι ψαλτάδες. Κατά τη διαδρομή για το σπίτι οι ένοικοι των σπιτιών που περνούσαν τους έριχναν ρύζι, κουφέτα και λουλούδια.

Γαμήλια πομπή προς την εκκλησία.

Όταν φτάσουν στο σπίτι, η νύφη, πρώτα θα προσκυνήσει τα πεθερικά και θα τους φιλήσει τα χέρια, η δε πεθερά της την περιμένει με ένα πανέρι στο οποίο είχε μπαμπακόσπορο, για να είναι μπερεκετλίδικα τα χρόνια τους και να κάνουν πολλά παιδιά, έχει ακόμα ρύζι για να ριζώσουν, κουφέτα για να είναι γλυκιά η ζωή τους, μια γλυκιά κουλούρα, ένα κομμάτι βαμβάκι για να ασπρίσουν μαζί τα μαλλιά τους κι έβαζε από ένα κομμάτι στον κόρφο της και στον κόρφο του γαμπρού. Κατόπιν έσπαγε την κουλούρα πάνω στο κεφάλι της, έτρωγε μια μπουκιά αφού έδινε και μια στον άντρα της πλέον, και την υπόλοιπη την έκοβε κομματάκια και τα πετούσε στο αέρα για να τα πιάσουν οι ελεύθερες, τα οποία έβαζαν στο μαξιλάρι τους για να δουν ποιόν θα παντρευτούν. Μέσα στο πανέρι υπήρχε κι ένα κεραμικό πιάτο ο οποίο η νύφη τα έσπαζε στον τοίχο ή στο καλντερίμι με δύναμη, για να αποδείξει τη δυναμικότητά της για το μέλλον τους. Μετά έπαιρνε το πανέρι από την πεθερά της και αφού έκανε τον σταυρό της έμπαινε στο νέο της σπίτι ως νοικοκυρά.

Παράλληλα κερνάει με ρακί τους καλεσμένους ο γαμπρός, με τον μπράτιμο (τον μπαϊρακτάρη). Μετά το κέρασμα χορεύει ο κουμπάρος με το νέο ζευγάρι, καθώς και με τα πεθερικά της νύφης και ο γάμος τελειώνει, αλλά

το γλέντι πάει μέχρι αργά το βράδυ, ανάλογα με τις αντοχές των καλεσμένων. Όταν οι καλεσμένοι αποχωρούν η νύφη δωρίζει στον κουμπάρο τα κανονισμένα. Δηλαδή μέσα σ' ένα δίσκο έχει πουκάμισο, σκουφούνια, μαντήλια και πετσέτες. Φεύγοντας ο κουμπάρος παίρνει μαζί του και τον δίσκο, τον οποίο επιστρέφει την επόμενη μέρα.

Οι γονείς της νύφης δεν έρχονται στο σπίτι τού γαμπρού. Μετά την ευλόγηση του γάμου και αφού γυρίσουν στο σπίτι οι νιόπαντροι θα φάνε πολύ ελαφριά, συνήθως αυγά τηγανητά μάτια, για να 'χουν τα μάτια τους ανοιχτά στη ζωή τους.

Η γλυκεία ρακή

Ο Ν. Κοσμάς σημειώνει στο βιβλίο του για τον Λαγκαδά: «Παλιότερα γινόταν και το έθιμο της γλυκιάς ρακής. Το πρωί της Δευτέρας μια μαγείρισσα ή κάποια γυναίκα του σπιτιού, θα έμπαινε στην κάμαρα, που κοιμήθηκαν τα νιόγαμπρα, για να βεβαιωθεί για την αγνότητα της νύφης. Το χαρμόσυνο γεγονός το έλεγε πρώτα στην πεθερά και ύστερα έδινε μήνυμα στους μουσικούς που θα μετέδιδαν τη χαρμόσυνη αγγελία με πέντε-έξι δυνατά χτυπήματα και τραγούδι.

Η πεθερά έδινε τώρα σε δυο γυναίκες από ένα μπουκάλι «γλυκεία ρακή», ένα ποτηράκι κι ένα πιάτο κουφέτα με μπιλιμπίδια. Λεγόταν «γλυκεία ρακή», γιατί η πεθερά έριχνε μέσα ζάχαρη κι ένα κόκκινο κουφέτο για να χρωματιστεί. Η μια γυναίκα πήγαινε στους γονείς της νύφης και η άλλη στον κουμπάρο. Τώρα ή μάνα της νύφης φώναζε τους συγγενείς της για να πιουν «γλυκεία ρακή». Το ίδιο έκανε και η κουμπάρα. Ο καθένας πού κερνιόνταν έριχνε στο πιάτο και το «μπαξίς'» που το 'παιρνε η μαγείρισσα. Οι μαγείρισσες θα περίμεναν ως το μεσημέρι για να κεραστούν όλοι από τη «γλυκεία ρακή». Τα χρήματα που μάζευαν οι μαγείρισσες τα μοιράζονταν εξίσου, γιατί η μαγείρισσα που πήγαινε στους γονείς της νύφης, μάζευε πολύ περισσότερα από την άλλη μαγείρισσα πού πήγαινε στον κουμπάρο. Όταν γύριζαν οι μαγείρισσες στο σπίτι του γαμπρού, στρωνόταν το τραπέζι, στο οποίο παρακάθονταν μόνο οι στενοί συγγενείς. Μετά το φαγητό η νύφη θα δώριζε στα πεθερικά και στους στενούς συγγενείς. Το δώρισμα στα πεθερικά ήταν: πουκάμισα, μαντήλια και σκουφούνια. Στους άλλους συγγενείς από μια πετσέτα. Ο καθένας που έπαιρνε το δώρο έδινε στη νύφη «μπαξίς'», χρήματα. Με τα δώρα στους ώμους

έβγαιναν και χόρευαν στην αυλή με τα νταούλια. Μετά τον χορό διαλύονταν και τα νταούλια έφευγαν».

Σε παλιές και σκληρές εποχές εάν η νύφη δεν ήταν παρθένα και δεν την δεχόταν ο γαμπρός, τότε την ανέβαζαν σ' ένα γάιδαρο ανάποδα και τη γύριζαν μέσα στο χωριό. Εάν όμως ο γαμπρός δεν την παραδεχόταν για δική του, τότε το έθιμο της Δευτέρας, η «γλυκεία ρακή», δεν γινόταν.

Την Τρίτη η πεθερά και συγγενικά κορίτσια πλένουν τα τραπεζομάντηλα και τις πετσέτες του γάμου που χρησιμοποιήθηκαν στα τραπέζια.

Την Τετάρτη το απόγευμα Η πεθερά-μάννα του γαμπρού, καλεί δυο συγγενικά κορίτσια ελεύθερα. Αυτά μ' ένα μπαρδάκι (σταμνί) στο χέρι και με τη νύφη μαζί πηγαίνουν να πάρουν νερό από ξένο πηγάδι. Η νύφη κρεμάει από το «μπαρδάκι» της μια πετσέτα. Στο πηγάδι μαζεύονται μικρά παιδιά. Η νύφη ρίχνει πρώτα γύρω από το πηγάδι κουφέτα με χρήματα ανακατωμένα, τα όποια μαζεύουν τα παιδιά. Μετά βγάζει τρεις κουβάδες νερό και το χύνει γύρω από το πηγάδι. Γεμίζει ύστερα το «μπαρδάκι» της, γεμίζουν και τα κορίτσια και γυρίζουν στο σπίτι. Εάν στο δρόμο ανταμώσουν κάποια ηλικιωμένη γυναίκα, της φιλάει το χέρι. Άμα γυρίσει στο σπίτι, η νύφη φιλάει τα χέρια των πεθερικών και ύστερα τους ρίχνει νερό με το «μπαρδάκι» για να πλυθούν. Στο πλύσιμο άλλα κορίτσια ρίχνουν στα χέρια των πεθερικών στάχτη, χάριν αστεϊσμού, για να συνεχίσει ή νύφη το χύσιμο του νερού. Αφού γελούν κάμποσο, έπειτα σταματούν τη στάχτη.

Την Παρασκευή το βράδυ καλεί ή μάννα της νύφης τα νιόγαμπρα σε τραπέζι για το Σάββατο βράδυ. Το Σάββατο το πρωί πηγαίνει η νύφη με μια κουνιάδα της ή φιλενάδα και λούζεται στο σπίτι της μάννας της. Το Σάββατο βράδυ τα νιόγαμπρα πηγαίνουν στη μάννα της νύφης για να τους φιλέψουν. Στις δεκαπέντε του γάμου, την Κυριακή, παίρνει Η πεθερά τη νύφη και πηγαίνουν στην εκκλησία. Στη λειτουργία μετά το Ευαγγέλιο με το που άρχιζε το χερουβικό οι νιόπαντροι αποχωρούσαν από το μυστήριο και ή έφευγαν στο σπίτι ή κάθονταν στον νάρθηκα του ναού. Μετά την εκκλησία πηγαίνουν επίσκεψη πρώτα στον κουμπάρο και κατόπιν στη μάννα της.

Γέννηση και βαπτισματικές τελετές

Σε ό,τι αφορά τα έθιμα και τις παραδόσεις που αφορούν την οικογενειακή ζωή ο Λαγκαδάς είχε τις δικές του παραδόσεις, που βέβαια εν πολλοίς ήταν κοινά έθιμα σε όλη την επαρχία. Σε περίπτωση που μια γυναίκα έμεινε έγκυος έδιναν μεγάλη προσοχή στην συμπεριφορά της εγκύου. Του αγίου Συμεών απαγορεύονταν να πιάσει μαχαίρι ή φαλίδι, γιατί τα χέρια του παιδιού θα έβγαιναν στραβά, ούτε ακόμα και να ζυμώσει. Αν δεν μπορούσε να κρατήσει το παιδί και είχε αποβολές, πήγαινε στο ναό και έπαιρνε τη ζώνη από τα άμφια του παπά την οποία φορούσε για να κρατήσει το παιδί. Στη γιορτή του αγίου Στυλιανού πήγαιναν στην εκκλησία ύψωμα για να διαβαστεί και να στεργιώσει το παιδί. Γι αυτό και σε πολλές περιπτώσεις όταν βάφτιζαν τα παιδιά τα ονόμαζαν Στέργιο ή Στεργιανή ως ευχαριστία για τη βοήθεια του αγίου.

Τα μαντέματα και οι προβλέψεις για το φύλλο του παιδιού, έφταναν τα όρια της φαντασίας καθώς έπαιρναν τη βέργα από το αντί του αργαλειού που τυλίγονταν το ύφασμα, το έβαζαν στο στόμα και με κλειστά μάτια έβγαιναν από το σπίτι. Αν το πρώτο άτομο που συναντούσαν ήταν άνδρας τότε το παιδί θα γεννιόταν αρσενικό, ενώ αν ήταν γυναίκα θα ήταν θηλυκό.

Στη γέννηση το τελετουργικό ήταν σχεδόν όμοιο με πολλές περιοχές της Ελλάδος, καθώς δεν υπήρχαν ακόμη ούτε οι στοιχειώδεις νοσοκομειακές μονάδες. Η γυναίκα γεννούσε ξαπλωμένη στο πάτωμα καθώς μια γριά γυναίκα, της κρατούσε τις πλάτες, για να βοηθάει την μαμή. Όταν γεννηθεί το παιδί παίρνουν τον λώρο και αφού τον θυμιάσουν τον πασπαλίζουν με ζάχαρη και το θάβουν σε ένα μέρος απάτητο στην αυλή ή στον κήπο. Μόλις βγει το παιδί και το αφαλοκόβει, το πασπαλίζει με αλάτι και το φασκιώνει, τυλίγοντάς το στα σπάργανα, τα οποία ήταν όλα υφαντά. Την επομένη αλείφεται το μωρό με λάδι για να ξεφεύγει απ' το κακό.

Στη λεχώνα δίνουν υγρή τροφή, τσάι, σούπες και για τρεις ημέρες δεν σηκώνεται από το κρεβάτι. Όταν σαραντίσει δένει το κεφάλι της με άσπρο μαντήλι σε ένδειξη της λευτεριάς της. Από το άσπρο μαντήλι κρέμεται μια κόκκινη κλωστή, ένα φλουρί, και μια σκελίδα σκόρδο για να μη τη ματιάσουν. Προτού σαραντίσει η λεχώνα δεν κάνει να πάει στην εκκλησία, αλλά δεν επιτρέπεται να πάει και σε ξένο σπίτι γιατί πιστεύανε ότι θα σπάσουν οι στάμνες. Η μαμή πάλι επί σαράντα μέρες έχει το δικό της

έργο, καθώς ασχολείται με το να φροντίζει για το μέλλον της λεχώνα, αφού βάζει κάτω από στρώμα της μια μαύρη σκούπα που σκουπίζουν τις αυλές, χτένια και μιτάρια του αργαλειού, λίγο κεχρί για να μη κακοπάθει η λεχώνα και το μωρό από τις νεράιδες.

Τρεις ημέρες μετά τη γέννα η μαμή έρχεται να αλλάξει τη λεχώνα και αφού θυμιάσει τα ρούχα της την ντύνει με καθαρά. Στη συνέχεια η μητέρα παίρνει το παιδί αγκαλιά και αφού τη σκεπάσει μ' ένα πουκάμισο του άντρα της, για να δείξει την αγάπη και την προστασία του, περπατά μέσα στο σπίτι προς την εξώπορτα και της λέει:

- Τι περνάς;
- Ιορδάνη ποταμό, απαντά η λεχώνα.

Και αυτό επαναλαμβάνεται μέχρι την εξώπορτα. Η μαμή με ένα πήδημα περνά την πόρτα λέγοντας: «πήδησα και πέρασα»! Το ίδιο επαναλαμβάνει και η λεχώνα. Η μαμή σκύβει και παίρνει μια πετρούλα κι ένα φτερό και κατόπιν γυρνούν στο δωμάτιο και ρίχνοντας το φτερό ψηλά λέει: «σαν το φτερό να γίνεις λαφριά» ενώ την πέτρα την πετά κάτω από το κρεβάτι και εύχεται: «και σαν την πέτρα γερή»! Μετά κατά την παράδοση θα κεραστεί τον καφέ και το γλυκό της.

Το μεσημέρι της ίδιας ημέρας η μαμή θα καλέσει τους συγγενείς και η πεθερά έχει υποχρέωση να κάνει τραπέζι και να τους φιλέψει όλους. Τα φαγητά ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες μπορεί να είναι φασόλια γίγαντες στο φούρνο (πλακί) ή ακόμα και γριβάδι λιμνίσιο αλλά και κρέας οι πλουσιότεροι. Κατά τη διάρκεια του γεύματος η μαμή βάζει στο τραπέζι δύο ποτήρια με κρασί, ένα του μωρού κι ένα δικό της, στο οποίο οι συνδαιτυμόνες ρίχνουν κέρματα. Στο ποτήρι του μωρού για να ξεχωρίζει ρίχνουν και μια μπουκιά ψωμί. Πριν ακόμα σηκώσουν το τραπέζι η μαμή αδειάζει το κρασί και μετρά τα κέρματα. Αν είναι μονός ο αριθμός (τεκι) η λεχώνα στην άλλη γέννα θα κάνει αγόρι, αν είναι ζυγός (τσουφ) θα κάνει κορίτσι. Τα χρήματα πηγαίνουν στη μητέρα-λεχώνα για τις ανάγκες του παιδιού. Μετά μετράει τα κέρματα του δικού της ποτηριού. Αν είναι ζυγά τότε η επόμενη γέννα που θα ξεγεννήσει ως μαμή θα είναι κορίτσι, ενώ αν είναι μονά τότε θα ξεγεννήσει κάποια κοπέλα με αρσενικό παιδί. Τα χρήματα αυτά είναι δικά της.

Αποχωρώντας από το σπίτι η μαμή παίρνει μαζί της κι ένα ταψί με δύο πιάτα φαγητό, ψωμί και κρασί για ευλογία. Μετά τρεις ημέρες η λεχώνα

σηκώνεται και ξεκινάει τις δουλειές του σπιτικού της, και στην κούνια του μωρού, δίπλα στο στρώμα του βάζει μια άσπρη σκούπα, από αυτές που έχουν για το σκούπισμα στο εσωτερικό του σπιτιού, για να φυλάγει το μωρό αλλά και να είναι πάντα καθαρό το σπιτικό τους. Η σκούπα σε πολλές περιοχές είχε μια χαρακτηριστική χρήση, για παράδειγμα σε σπίτια όπου ζούσαν Μικρασιάτες, έβαζαν τη σκούπα με αλάτι πίσω από την πόρτα, όταν ήθελαν να διώξουν κάποιον ανεπιθύμητο και κουραστικό επισκέπτη. Σε άλλες περιπτώσεις για να δηλώσουν απαρέσχεια, θα άκουγε κανείς στις κουβέντες τους να λένε: «σιγά μη βάλω τη σκούπα μου να κλαίει»!

Όταν η μητέρα αποφάσιζε να βγει με το μωρό στην αγορά ή στην γειτονιά, κρεμούσαν στο ρούχο του παιδιού ένα σταυρουδάκι με ένα ματόχαντρο, και οι πιο δεισιδαίμονες μία σκελίδα σκόρδο. Αν παρ' ελπίδα ματιαστεί το μωρό το ξεματιάζουν με τον σταυρό ή το θυμιάζουν καίγοντας στο θυμιατό σταυρολούλουδα. Το ξεμάτιασμα αναλάμβαναν οι γιαγιάδες ή οι ειδικές ξεματιάστρες της γειτονιάς και αφού έπαιρναν ένα ποτήρι με νερό και έριχναν μέσα ένα σταυρουδάκι από τους Αγίους Τόπους ή το Αγιονόρος, ακόμα και πετραδάκια από τα Ιεροσόλυμα που τα έλεγαν «μονόκυρα», και αν αυτά έβγαζαν φυσαλίδες μέσα στο νερό που ανέβαιναν προς τα πάνω, τότε το μωρό όντως ήταν ματιασμένο και του έδιναν να πιει από το νερό. Αυτή που ξεμάτιαζε θεωρούνταν σεβάσμιο πρόσωπο για αυτό και έπαιρναν από το ρούχο της μία κλωστή και την έριχναν πάνω στο μωρό, ή ακόμα έπαιρναν από το παπούτσι της λίγο χώμα το οποίο έριχναν σε ένα ποτήρι με νερό και αφού κατακάθονταν το χώμα, έπλεναν το μωρό με το νερό!

Ο σαραντισμός του παιδιού γινόταν την τεσσαρακοστή ημέρα από την γέννηση και η ευλογία στη λεχώνα γινόταν παρουσία της μαμής ή κάποιας από τις γιαγιάδες του μωρού. Αφού ο παπάς διάβαζε τις ευχές στη λεχώνα και το μωρό, αν το μωρό ήταν αγόρι το εισήγαγε μέσα στο ιερό βήμα, για να γενεί παπάς, αν ήταν κορίτσι το άφηνε μπροστά στο σολέα του ιερού βήματος και το έπαιρνε η μητέρα αγκαλιά, κάνοντας τρεις μετάνοιες στην εικόνα της Παναγιάς και του Χριστού και αποχωρούσαν από τον Ναό. Στο σπίτι η μαμή έπαιρνε την αμοιβή της που ήταν ή ένα ζευγάρι παντόφλες, ή ένα τσεμπέρι, ή κάλτσες (σκουφούνια) και αναχωρούσε χαρούμενη γιατί τελείωνε η αποστολή της.

Σε ότι αφορά στη βάπτιση η παράδοση ήθελε ο κουμπάρος που πάντρευε αυτός και να βαπτίσει. Οι βαπτίσεις γινόταν συνήθως Κυριακή αλλά αν ήταν καλοκαίρι και οι άνθρωποι είχαν εργασίες στα χωράφια τους γινόταν και καθημερινή. Ο ανάδοχος ετοίμαζε τα μαρτυρικά και τα δώρα του μωρού. Οι γονείς του μωρού δεν πήγαιναν στην εκκλησία αλλά το παιδί το παρέδιδαν στον ανάδοχο οι γιαγιάδες. Μετά την βάπτιση και την ονοματοδοσία τα παιδιά έτρεχαν στο σπίτι για να αναγγείλουν στους γονείς το όνομα του παιδιού και να πάρουν μπαξίσι. Ο παπάς ο ψάλτης, τα εξαπτέρυγα ο ανάδοχος και ο λοιπός λαός, κρατώντας λαμπάδες, ξεκινούσαν εν πομπή για του σπίτι όπου στην εξώπορτα περίμεναν οι γονείς για να ακούσουν το όνομα και να πάρουν το νεοφώτιστο στα χέρια τους. Η μητέρα έκανε τρεις μετάνοιες μπροστά στον ανάδοχο και τότε μόνο της έδινε το παιδί. Μετά φυσικά ακολουθούσε γλέντι για τη χαρά του σπιτιού.

ΤΑΦΙΚΑ ΕΘΙΜΑ

Προθανάτια και μεταθανάτια έθιμα

Ο θάνατος στο Λαγκαδά ήταν ένα θέμα που απασχολούσε ιδιαίτερα τους ανθρώπους γιατί πίστευαν ότι υπήρχαν πάντα κάποια προμηνύματα για τον ερχομό του. Αν δηλαδή κάποιος έβλεπε στον ύπνο του νεκρό, έπρεπε να πάνε στον τάφο του και να διαβάσουν τρισάγιο, για να μην έρθει το θανατικό. Ακόμα αν έβλεπαν να βγαίνει από τη καμινάδα πολύ μαύρος καπνός, ή αν άνοιγε ξαφνικά η στέγη, θεωρούσαν ότι είναι κακά προμηνύματα. Επίσης αν άκουγαν μια κότα να λαλεί σαν πετεινός, μια κουκουβάγια να κάθεται στην καμινάδα του σπιτιού και να κράζει, ή αν το σκυλί του σπιτιού ουρλιάζει παράξενα –σαν να κλαίει– ακόμα κι αν έπαιζε το δεξί μάτι κάποιου της οικογένειας πίστευαν ότι πλησιάζει ο θάνατος.

Το ψυχορράγημα

Όταν κάποιος ήταν άρρωστος ή ετοιμοθάνατος συνήθως τον ξενυχτούσαν για να είναι δίπλα του την τελευταία στιγμή της ζωής του. Όταν έρθει η ώρα της εξόδου της ψυχής από το σώμα, όσοι είναι δίπλα στον ετοιμοθάνατο δεν πρέπει να κλάψουν δυνατά ή να φωνάξουν γιατί θεωρούσαν ότι δυσκολεύει την ψυχή να βγει, και θα παιδεύονταν ο ετοιμοθάνατος περισσότερη ώρα.

Όταν αργούσε να βγει η ψυχή του και ταλαιπωρούνταν έλεγαν: «φαίνεται κάποιος μπουγιουντρούκι (ζυγό αλετριού) θα έκαψε» και αυτό θεωρούνταν ασυγχώρητη αμαρτία γιατί το γεωργικό αυτό εργαλείο έδινε φωμί στον άνθρωπο. Έτσι για να βγει πιο εύκολα η ψυχή και να τύχει συγχώρεσης του έβαζαν πάνω στο στήθος ή στο προσκέφαλο της επιθανάτιας κλίνης ένα κομμάτι από γεωργικό ζυγό και έτσι πίστευαν ότι ετύγχανε συγχώρησης. Όσοι είχαν θερμότερη σχέση με την εκκλησία, φώναζαν τον ιερέα για να διαβάσει τις ειδικές ευχές της εκκλησίας «εις ψυχορραγούντα» και μετά από λίγο παρέδιδε το πνεύμα του. Άλλες πάλι φορές όταν ο ετοιμοθάνατος ήταν σε κατάσταση επαφής με την πραγματικότητα, του συνιστούσαν την εξομολόγηση και την θεία κοινωνία για να πάει έτοιμος στον άλλον κόσμο. Όταν έβγαине η ψυχή και παρέδινε το πνεύμα του, κατά το έθιμο τον έπλεναν με κρασί και ύστερα τον άλλαζαν με καθαρά

ρούχα που τα είχαν φυλαγμένα από καιρό για αυτό τον σκοπό. Πολλές οικογένειες είχαν σε κάποιο ράφι μια αλλαξιά από εσώρουχα και ρούχα για να ντύσουν το νεκρό καθώς και σάβανο, που πολλοί το παράγγελλαν από τα Ιεροσόλυμα και το φύλαγαν γι αυτή την ώρα.

Στη συνέχεια τον τοποθετούσαν στο νεκροκρέβατο το οποίο έπαιρναν από την εκκλησία και φρόντιζαν ώστε ο νεκρός να είναι στραμμένος προς την ανατολή. Του έδεναν τα χέρια και τα πόδια, και του έκλειναν τα μάτια. Τον στόλιζαν με λουλούδια, ακόμα με λουλούδια γέμιζαν και το μαξιλάρι του και έβαζαν στην τσέπη του ή στο στόμα του ένα κέρμα για να μπορεί να «πληρώσει τα τελώνια» στον Άδη, έθιμο που έχει τις ρίζες του στην αρχαία ελληνική παράδοση. Ανάβουν ένα κερί δίπλα στο σκήνωμα και θυμιάζουν τον χώρο για να αποδιωχτεί κάθε κακό, και δεν αφήνουν μέσα στο σπίτι να υπάρχει γάτα, για να μη περάσει πάνω από τον νεκρό και βρυκολακιάσει! Οι δεισιδαιμονίες έφταναν στο σημείο να ερμηνεύουν ακόμα και την εικόνα του νεκρού. Αν δηλαδή ο νεκρός ήταν όμορφος, τότε υπήρχε φόβος να πάρει κι άλλον μαζί του, ο καθρέπτης σκεπάζονταν με ένα σεντόνι γιατί αν κάποιος κοίταζε μέσα τη μορφή του κινδύνευε να πεθάνει, ακόμα αν τα μάτια του νεκρού παρέμειναν ανοιχτά σήμαινε ότι ήθελε να δει κάποιον αγαπημένο δικό του που δεν πρόλαβε να τον δει. Γι' αυτό άκουγες συχνά τις γριές να λένε στα παιδιά τους που δεν τα έβλεπαν συχνά εν ζωή πως «με ανοιχτά τα μάτια θα πεθάνω βρε παιδί μου»!

Καθώς ξενουχτούσαν τον νεκρό στο σπίτι άλλοι απλά τον μοιρολογούσαν, και γι αυτό επιστρατεύονταν οι μοιρολογίστρες του χωριού, και άλλοι απλά διάβαζαν το ψαλτήριο ολονυχτίς, οι δε γυναίκες της οικογένειας του νεκρού, πρόσφεραν εις αναψυχήν και στηριγμό των παρευρισκομένων ψωμί, ελιές, χαλβά ή «ατζέμι πιλάφι», δηλαδή βρασμένο ρύζι και φιδέ με ζάχαρη και κανέλα, για να γλυκάνουν την πίκρα τους. Όταν ξεκινούσε η νεκρική πομπή για την εκκλησία έμενε κάποια γυναίκα στο σπίτι και έσπαγε με θόρυβο ένα αγγείο πήλινο για να σπάσει το κακό και να απομακρυνθεί από το σπίτι. Φέρετρο δεν υπήρχε καθώς η μεταφορά γινόταν πάνω σε κάποια τάβλα το δε σώμα τοποθετούνταν «εις γήν ἐξ ἧς ἐλήφθη» μόνο με ένα σεντόνι. Προηγούμενως όμως φρόντιζαν να του λύσουν τα χέρια και τα πόδια για «να πάει ελεύθερος». Στο μέρος που είχε ξεψυχήσει ο νεκρός μετά την έξοδο από το σπίτι κάρφωναν ένα καρφί για να καρφωθεί το κακό και άφηναν ένα πιάτο με μια φέτα ψωμί ή ένα ποτήρι με

νερό, για τρεις μέρες και τρεις νύχτες για να έρχεται η ψυχή του νεκρού να δροσίζεται. Όταν τελειώνει η νεκρώσιμη ακολουθία οι Μικρασιάτες στην καταγωγή Λαγκαδιανοί είχαν το έθιμο να βγαίνουν φωτογραφία όλοι οι συγγενείς με τον νεκρό αλλά και τον κόσμο που συμμετείχε στην κηδεία.

Κηδεία στο Λαγκαδά περί το 1939.

Μετά την ταφή γύριζαν στο σπίτι και κάθονταν στην «παρηγοριά», δηλαδή στο γνωστό από αρχαιοτάτων χρόνων νεκρόδειπνο, που το έλεγαν και «συγχώριο». Στο τραπέζι παρατίθενται φασόλια, ελιές, τυρί, χαλβά, και κρασί. Η κρεοφαγία απαγορεύονταν γιατί οι οικογένεια του νεκρού για σαράντα μέρες κρατούσαν νηστεία, ώστε στο τεσσαρακονθήμερο μνημόσυνο να είχαν τη δυνατότητα να μεταλάβουν. Στο νεκρόδειπνο ερχόταν κι ο παπάς για να ευλογήσει την τράπεζα και να συγχωρέσει πρώτος τον κεκοιμημένο.

Στις τρεις μέρες στο σπίτι του νεκρού ερχόταν ο παπάς για να διαβάσει την επιμνημόσυνη ευχή και ευλογούσε έναν άρτο, λίγο σιτάρι και ένα ποτήρι κρασί. Τον άρτο τον μοίραζαν στους παρόντες, ενώ το στάρι και το κρασί πήγαιναν και τα έριχναν πάνω στον τάφο, καθώς άναβαν το καντήλι του και τα κεριά και θύμιαζαν τον τάφο. Στα εννιάμερα επαναλαμβάνουν το ίδιο έθιμο και μέχρι τα εννιάμερα απαγορεύονταν να κάνουν κάποια δουλειά. Το ίδιο έθιμο επαναλαμβάνονταν και στις είκοσι ημέρες. Όταν πλησίασε η τεσσαρακοστή ημέρα από την κηδεία, την προηγούμενη

έβραζαν στάρι το οποίο δύο-τρία κορίτσια αναλάμβαναν να το μοιράσουν στα σπίτια που καλούσαν κιάλας για το μνημόσυνο. Το Σάββατο το πρωί πήγαιναν στο τάφο και διάβαζαν το τρισάγιο και μοιράζονται κόλλυβα. Σε κάποιες περιπτώσει τα μνημόσυνα γίνονταν το Σάββατο στην ενορία, αλλά η πλειονότητα προτιμούσε την Κυριακή, γιατί τότε το Σάββατο ήταν εργάσιμη ημέρα και δεν θα μπορούσαν να παραστούν αρκετοί. Την Κυριακή λοιπόν μετά την επιμνημόσυνη δέηση όλοι περνούσαν από το σπίτι του νεκρού και προσφέρονταν για «σχώριο» καφές και κεράσματα.

Υπήρχε ακόμα παράδοση όταν ο νεκρός ήταν νέος και ιδιαίτερα αγαπητός, το πένθος να κρατά για όλο το χρόνο και μάλιστα στα Χριστούγεννα, την Πρωτοχρονιά τα Θεοφάνεια, την Αποκριά και την πρώτη μέρα του Πάσχα, δεν έτρωγαν κρέας αλλά μαγείρευαν ψάρια. Επίσης το Πάσχα λόγω πένθους δεν έβαφαν αυγά, δεν έκαναν τσουρέκια, δεν έκαναν μπακλαβά.

Στη συνέχεια όλα αυτά τα επιμνημόσυνα έθιμα επαναλαμβάνονταν στους τρεις, στους έξη, στους εννιά μήνες στο χρόνο και στα τρία χρόνια. Στα μνημόσυνα του χρόνου κερνούσαν και γλυκά. Οι μεν πλούσιοι κερνούσα μπακλαβά ή σαραγλί, οι φτωχότεροι γλυκό του κουταλιού. Στα τρία χρόνια γινόταν η εκταφή και κατά το έθος γινόταν ημέρα Παρασκευή. Γινόταν με προσοχή η πλύση των λειψάνων με καθαρό νερό και στο τέλος με κρασί, και αφού τα στέγνωναν καλά τα απέθεταν σε μια άσπρη μαξιλαροθήκη και τα έβαζαν σε ένα κιβωτίδιο, το οποίο απέθεταν στο οστεοφυλάκιο του κοιμητηρίου, η έκαναν ένα μικρό τάφο και τα τοποθετούσαν εκεί. Το Σάββατο στον κοιμητηριακό ναό γινόταν θεία λειτουργία και επιμνημόσυνη δέηση όπου μνημονεύονταν ο νεκρός.

Σε περίπτωση που κατά την εκταφή ο νεκρός βρισκόταν άλιωτος τότε φώναζαν τον παπά να διαβάσει ειδική συγχωρητική ευχή γιατί θεωρούνταν ότι ο νεκρός είχε κάποια κατάρρα. Τότε αφήνουν τα οστά για κάμποση ώρα στον ήλιο και στη συνέχεια τα ξαναβάζουν στον τάφο, μέχρι την επόμενη ανακομιδή. Το πένθος της οικογένειας σημαίνεται από τα μαύρα ρούχα που τα φορούν τουλάχιστον για ένα χρόνο, οι δεν γυναίκα του νεκρού που είχε πλεξίδες τις έκανε σαν στεφάνι γύρω από το κεφάλι και δεν τις έλυσε ποτέ. Οι άνδρες της οικογένειας και τα παιδιά φορούσαν στο μπράτσο μια μαύρη κορδέλα σαν περιβραχιόνιο, εις ένδειξη πένθους.

ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΑ

Στην παράδοση του Λαγκαδά τα ψυχοσάββατα ήταν πέντε. Τρία της Μεγάλης σαρακοστής, τέταρτο του αγίου Δημητρίου, καθώς υπήρχε παράδοση αρχαιοτάτη η Θεσσαλονίκη να έχει και ειδική Μεγάλη Εβδομάδα του αγίου Δημητρίου με τις αντίστοιχες ακολουθίες, που επικράτησε τελικά σχεδόν σε όλη τη Μακεδονία, και πέμπτο της Πεντηκοστής, που λόγω της ακολουθίας γουυκλισίας λέγονταν «γονατίτσια». Το Σάββατο της Πεντηκοστής πηγαίνουν στο ναό πρόσφορα ή σιτάρι, τα οποία αφού ευλογηθούν από τον ιερέα, και διαβαστούν και τα «ψυχοχάρτια» με τα ονόματα των νεκρών, μοιράζουν στον κόσμο τα ευλογηθέντα, τα λεγόμενα «ψυχάρια». Την Κυριακή της Πεντηκοστής πήγαιναν στην εκκλησία κρατώντας κι από ένα κλωνάρι καρυδιάς μαζί με ένα κερι. Τα καρυδόφυλλα τα έστρωναν κάτω την ώρα που διαβάζονταν οι ευχές της γουυκλισίας και κρατούσαν το κερι αναμμένο καθώς πίστευαν ότι την ημέρα αυτή οι ψυχές των νεκρών είναι παρούσες στο ναό και τους συντροφεύουν την ώρα της προσευχής τους, γιατί υπήρχε παράδοση που έλεγε ότι οι ψυχές των νεκρών μετά την ανάσταση και ως την Πεντηκοστή είναι ελεύθερες και γυρνούν ανάμεσα στους προσφιλείς τους ανθρώπους, γι' αυτό και στη γιορτή της Αναλήψεως μοίραζαν για τις ψυχές χαλβά από σιμιγδάλι ή και ψωμί με τυρί για να φάνε οι φτωχοί για «σχώριο» των νεκρών. Αυτά τα καρυδόφυλλα τα τοποθετούν μετά μέσα στα σεντούκια με τα ρούχα, για να μη τα πλησιάσει ο σκόρος.

Η καθημερινότητα στο Λαγκαδά

Οι μέρες στο Λαγκαδά κυλούσαν συνήθως ήρεμα και χωρίς προβλήματα. Η τοποθεσία της πόλης, το εύφορο του εδάφους, ο φυσικός πλούτος της γης και της λίμνης, η μικρή απόσταση από την Θεσσαλονίκη, ήταν θα λέγαμε τα βασικά προτερήματα αυτής της μικρής επαρχιακής πόλης του Νομού Θεσσαλονίκης. Βεβαίως το γεγονός της μικρής απόστασης από τη Θεσσαλονίκη έδινε στους Λαγκαδιανούς το πλεονέκτημα να λύνουν οποιαδήποτε προβλήματα πολύ γρήγορα, κυρίως σε θέματα υγείας, αλλά και εμπορίου, γιατί σίγουρα μια μικρή πόλη δεν θα μπορούσε να έχει πολλές υποδομές. Πάντως στο Λαγκαδά υπήρχαν τρία Δημοτικά σχολεία, ένα Γυμνάσιο εξατάξιο και ένα παρόμοιο Ιδιωτικό Γυμνάσιο (του Δημ.

Σταυρίδη), υπήρχαν μέχρι το 1980 τρεις Τράπεζες (ΕΘΝΙΚΗ, ΑΓΡΟΤΙΚΗ, ΕΜΠΟΡΙΚΗ) μια πληθώρα καταστημάτων σε κάθε γειτονιά και παντός είδους προσφερόμενα αγαθά, κυλινδρόμυλοι, παγοποιείο, ΟΤΕ, κατάστημα της ΔΕΗ, ΚΤΕΛ, Οικονομική Εφορεία, γραφεία του ΙΚΑ, Μητρόπολη, καφενεία και εστιατόρια τα οποία καθημερινά εξυπηρετούσαν δεκάδες ανθρώπους περαστικούς από την πόλη, αλλά και δημοσίους υπαλλήλους που εργάζονταν στην πόλη.

Στα 1910 ο Ηλίας Γεωργιάδης διδάκτωρ φιλοσοφίας και ιδρυτής του Γυμνασίου Λαγκαδά σε ένα άρθρο του περιοδικό ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ περιγράφει τον Λαγκαδά σαν μια μαγευτικότερη πόλη με πολλές ανέσεις και έντονη επαγγελματική δραστηριότητα. Δίνει ακόμα πληροφορίες για την εκπαίδευση και τα εκπαιδευτήρια και αναφέρει ότι υπάρχει τετράτακτος μεικτή αστική σχολή με 230 Έλληνες μαθητές που στηρίζεται στην οικονομική συμπαράσταση του Ναού της πόλης και της ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΥ αδελφότητας Λαγκαδά που στελεχώνονταν από έγκριτους ανθρώπους της πόλης. Οι Τούρκοι ήταν λιγότεροι και το σχολείο τους είχε 50 μαθητές και ένα παρθεναγωγείο με 20 μαθήτριες, καθώς και ένα ιεροδιδασκαλείο με 15 μαθητές. Στην πόλη ζούσε και μια μικρή Εβραϊκή Κοινότητα με συναγωγή. Υπήρχε ακόμα και Διοικητήριο της πόλης στεγαζόμενο σε ένα τριώροφο κτήριο. Στα 1892 συνεστήθη η ΦΙΛΟΠΡΟΟΔΟΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΣ

με σκοπό την ενίσχυση των κατοίκων, αλλά και την στήριξη του Μακεδονικού αγώνα. Στα 1821 εξ αιτίας της επαναστατικότητάς του ο Λαγκαδάς καταστράφηκε ολοσχερώς και έκανε αρκετά χρόνια για να ορθοποδήσει.

Ο φιλόλογος Δρ. Ηλίας Γεωργιάδης με τους πρώτους μαθητές του Γυμνασίου Λαγκαδά, 1927.

Από το 1912 ο Λαγκαδάς από Κοινότητα έγινε Δήμος οπότε υπήρχε η δυνατότητα ανάπτυξης σε διαφορετικό επίπεδο. Αυτό που ήταν χαρακτηριστικό πλεονέκτημα για το Λαγκαδά ήταν οι ιαματικές πηγές που δημιούργησαν μια αύξηση τουριστικού ρεύματος στην πόλη, καθώς οι επισκέπτες για Λουτροθεραπεία, κατά την λουτρική περίοδο που ξεκινούσε 21 Μαΐου και έφτανε μέχρι τον Οκτώβριο, ήταν μια βασική πηγή εσόδων για την αγορά του Λαγκαδά. Έχει γραφεί ότι την περίοδο της πεντάμηνης λουτρικής περιόδου, πάνω από 170.000 επισκέπτες δεχόταν η πόλη του Λαγκαδά.

Ο Δήμος έκανε ό,τι μπορούσε για να κρατά την πόλη καθαρή και έβλεπε κανείς από το πρωί τα απορριμματοφόρα-κάρα του Δήμου να ασχολούνται με την καθαριότητα. Τις καλοκαιρινές ημέρες νωρίς το απόγευμα η υδροφόρα του Δήμου θα κατέβρεχε δρόμους και πλατείες ώστε να δροσίζεται ο επισκέπτης και οι Δημότες. Η ηλεκτροδότηση της πόλης γινόταν τώρα από την ΔΕΗ, ενώ μέχρι και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια υπήρχε ιδιωτική εταιρεία ηλεκτροφωτισμού στην πόλη.

Μια άλλη καλή πηγή οικονομικής ανάσας ήταν και το εργοστάσιο κονσερβοποιίας της ΕΝΩΣΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ ΛΑΓΚΑΔΑ, η οποία συνένωσε τους παραγωγούς λαχανοκηπευτικών και έφτασε στο σημείο να καλύπτει ένα μεγάλο μέρος της εγχώριας ζήτησης τοματοπολτών και λαχανικών, αλλά έκανε και εξαγωγές στα Βαλκάνια και στα Αραβικά Εμιράτα.

Εργοστάσιο Ε.Γ.Σ. Λαγκαδά, 1955.

Οι Λαγκαδιανοί ζούσαν μια ήρεμη καθημερινότητα και ο ημερήσιος αγώνας ξεκινούσε από το πρώτο ορθρινό χτύπημα της καμπάνας και τελείωνε με το τελευταίο του εσπερινού. Η καμπάνα ήταν το ρολόι που καθόριζε τα όρια της ζωής των ανθρώπων. Τότε ακόμα και τα ζώα θα επέστρεφαν από τη βοσκή και τα κάρα θα έφερναν πίσω τους κουρασμένους αγρότες από την πάλη με τη γη και το χώμα της, ή τους ψαράδες από τον γαλάο. Κάθε φορά που ακουγόταν ο χτύπος της, σταματούσε η εργασία, άφηναν κάτω τις αξίνες ή τα εργαλεία τους, έβγαζαν το καπέλο τους και έκαναν ευλαβικά το σταυρό τους. Μόλις έπαιρνε να σουρουπώνει τα καφενεδάκια της πόλης γέμιζαν με πελάτες, ενώ έξω από τις αυλόπορτες των σπιτιών ο γυναικείος πληθυσμός θα ξεκινούσε το δικό του πρόγραμμα αλληλοενημέρωσης, το γνωστό σε όλους «μουχαμπέτι»! Θέματα των συνάξεων η «κοινωνική κριτική» ή τα σχόλια στη μοναδική τότε εφημερίδα της πόλης την ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΓΚΑΔΑ του αείμνηστου Νίκου Μουλά, ο οποίος ασχολούνταν με ιστορικά και λαογραφικά θέματα αλλά και με ντόπια «χωρατά και μασάλια», όπου συντηρούσε με τον τρόπο του και την ντοπιολαλιά της πόλης.

Ξενοδοχείο - Ζυθεςσιατόριο (1911).

Τα μουχαμπέτια!!!

Μερικά από τα καφεενεδάκια της πόλης, κυρίως στον παλιό Λαγκαδά, που κύκλωνε την εκκλησία της αγίας Παρασκευής (Μητρόπολη) λειτουργούσαν και ως κουρεία, όπου ο πελάτης μέχρι να έρθει η σειρά του απολάμβανε ό,τι ήθελε. Αλλά παράλληλα κάποιοι κουρείς ήταν και πρακτικοί γιατροί, όπως οδοντίατροι ή θεραπευτές του ίκτερου. Στην πόλη λειτουργούσαν δύο χειμερινοί και δύο θερινοί κινηματογράφοι, τα δε πανέμορφα και περιποιημένα πάρκα της πόλης δέχονταν επισκέπτες ακόμα και από τη Θεσσαλονίκη.

Το πάρκο των Λουτρών.

Η οικονομία του Λαγκαδά βασικά συντηρούνταν από τον πλούσιο κάμφο του, που έβγαζε κάθε είδους κηπευτικό που προμήθευε όλη τη Θεσσαλονίκη, αλλά και την λίμνη η οποία ακόμα και στην σκληρή περίοδο της γερμανικής κατοχής στάθηκε σαν μάνα στους Λαγκαδιανούς, γιατί η πλούσια παραγωγή ψαριών έφτανε να θρέψει και το στρατό κατοχής αλλά και όλη την πόλη.

Τα διάφορα οπωροκηπευτικά που παρήγαγε ο κάμπος διοχετεύονταν στην ντόπια αγορά από τους μανάβηδες οι οποίοι με τα κάρα διέρχονταν την πόλη για να πουλήσουν το «χρυσάφι» της λαγκαδιανής γης. Με τα κάρα επίσης πήγαιναν και στη Θεσσαλονίκη, ξεκινώντας από το ξημέρωμα για να φτάσουν το πρωί στην λαχανογορά της Θεσσαλονίκης.

Ο μανάβης στον αυτοσχέδιο πάγκο του, 1926.

Η μεγάλη λαϊκή αγορά της Τρίτης.

Κάθε Τρίτη γινόταν μεγάλη λαϊκή αγορά το λεγόμενο παζάρι, όπου οι αγρότες είχαν την ευκαιρία να πουλήσουν τα αγαθά τους, αλλά και ο κάθε είδους επαγγελματίας είχε την ευκαιρία να εκθέσει και να πουλήσει τα προϊόντα του. Ήταν δε συγχρόνως και ζωοπάζαρο.

Η κλασική ιατρική στο Λαγκαδά υπηρετούνταν από ένα μόνον γιατρό τον Αστέριο Σαμαρά, που έπρεπε να εξυπηρετήσει σχεδόν όλα τα χωριά και ένα οδοντίατρο. Οπότε η λαϊκή ιατρική είχε τα πρωτεία.

Οι γριές ήξεραν πολλά γιατροσόφια και αναλάμβαναν δράση άμεσα όταν για παράδειγμα το μωρό έκλαιγε επίμονα, τότε έδεναν τη μέση του με ένα μαντήλι. Το μαντήλι το πρωί το έριχναν στο δρόμο για το πατήσει η αγέλη όταν περάσει το πρωί για τη βοσκή. Μετά το έπαιρναν και το έδεναν πάλι στη μέση του μωρού, ελπίζοντας ότι τον πόνο τον πήρε η αγέλη «στα όρη και στα άγρια βουνά».

Για τον ίκτερο ή κιτρινάδα, χάραζαν με ένα ξυράφι την κορυφή του κεφαλιού ή το πάνω μέρος των χειλιών εσωτερικά. Στην κορυφή δε του κεφαλιού έβαζαν στομπισμένο σκόρδο με αλάτι.

Η αναζωογόνηση του οργανισμού γινόταν με βδέλλες, που είχε άφθονες στους υγρότοπους του Λαγκαδά, και μάλιστα κάποτε γινόταν εμπόριο και εξαγωγή από επιχειρηματίες.

Ο πόνος του αυτιού θεραπεύονταν με τρεις σταγόνες λάδι από το καντήλι του εικονοστασίου, ενώ για τον πονόδοντο έβαζαν ριγανόλαδο ή γαρύ-

φαλο. Όταν έβγαζαν το δόντι το πετούσαν στα κεραμίδια λέγοντας: «πάρ' το κοκαλένιο και δώσε μου ασημένιο». Όταν είχαν να αντιμετωπίσουν τραύματα με πληγές, συνήθως το ουρούσαν άμεσα, ή έβαζαν στην πληγή καπνό από τσιγάρο ή ξύσματα από δερμάτινο λουρί, ως αιμοστατικά. Άλλοι χρησιμοποιούσαν ποντικόλαδο, δηλαδή έπιαναν ένα ποντίκι και το έβαζαν στο λάδι μέχρι να αποσυντεθεί. Αυτό ήταν το φάρμακο

Για την αμυγδαλίτιδα έδεναν τον λαιμό με ζεστή στάχτη ή ελιές κοπανιστές μαζί με τα κουκούτσια. Τον πονοκέφαλο τον αντιμετώπιζαν δένοντας το μέτωπο με φέτες λεμονιού ή πατάτας, ενώ για την ευκοιλιότητα έπιναν καφέ με λεμόνι. Αντίθετα στην δυσκοιλιότητα έπιναν τυρόγαλο. Τα προβλήματα των ρευματισμών και της οσφυαλγίας τα αντιμετώπιζαν με εντριβές πετρελαίου ή ανακατεμένο ούζο με κόκκινο πιπέρι.

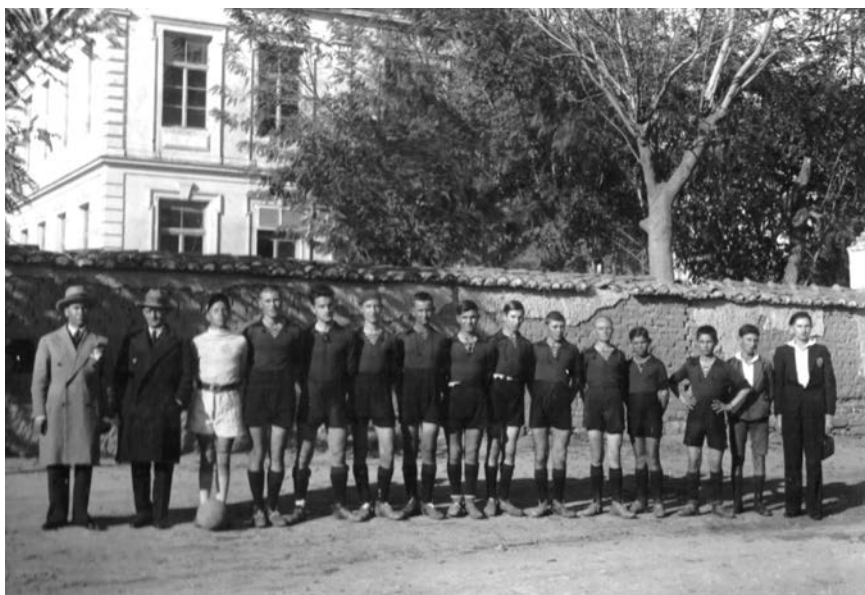
Για τον κολικό, πίνουν ούζο βρασμένο με ζάχαρη και μαυροπίπερο ή κάνουν βεντούζες στην κοιλιακή χώρα. Το κρουολόγημα πάντα έφευγε με βεντούζες και εντριβές με πετρέλαιο, ενώ όταν πονούσε το μάτι έπρεπε ο παθών να βρει μια λεχώνα που είχε γάλα για να του στάξει λίγες σταγόνες στο μάτι.

Βεβαίως τα προβλήματα οσφυαλγίας και ρευματισμών είχαν καλύτερη λύση στην λουτροθεραπεία στα λουτρά της πόλης, την οποία συνιστούσαν και οι γιατροί.

Τις Κυριακές η πόλη απολάμβανε τις αθλητικές δραστηριότητες της ΑΠΕΛ μιας ποδοσφαιρικής ομάδας που δημιουργήθηκε από νέα παιδιά αμέσως μετά την κατοχή. Το Δημοτικό στάδιο φιλοξενούσε τις δραστηριότητές τους, αλλά και τις δραστηριότητες των σχολείων για τις γυμναστικές επιδείξεις του τέλους της σχολικής χρονιάς, που περιλάμβαναν και αθλητικούς αγώνες στους οποίους συμμετείχε και η φιλαρμονική ορχήστρα του Δήμου. Πρέπει δε να πούμε ότι στην προπολεμική περίοδο στο Λαγκαδά δραστηριοποιούνταν αρκετοί σύλλογοι, μεταξύ αυτών ο ΟΡΦΕΥΣ που έδινε και θεατρικές παραστάσεις. Αργότερα μετά το 1960 δημιουργήθηκαν και άλλοι σύλλογοι, όπως αυτός των Αποφοίτων του Γυμνασίου Λαγκαδά, ο Σύλλογος Φοιτητών Λαγκαδά, ο Αθλητικός Σύλλογος ΕΡΜΗΣ που θεωρείται πρόδρομος της σημερινής ομάδας καλαθοσφαίρισης, ο Σύλλογος Αμαξοκαροποιών, αλλά και ο Επαγγελματικός Σύλλογος Λαγκαδά.

Η Αθλητική Ποδοσφαιρική Ένωση Λαγκαδά (ΑΠΕΛ 1950).

Η προπολεμική δραστηριότητα του Λαγκαδά περί το 1946.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον είχε το χτίσιμο του σπιτιού, καθώς η αλληλεγγύη έφτανε στο απικορύφωμά της, αφού όλοι οι συγγενείς και γείτονες έσπευδαν να βοηθήσουν στο κουβάλημα της πέτρας από το ποτάμι, αλλά

και την προετοιμασία των πληθιών, που γινόταν από λάσπη, άχυρα και λίγο ασβέστη στο τέλος. Το όλο τελετουργικό ξεκινούσε με την έλευση του ιερέα ο οποίος διάβαζε αγιασμό για την όρυξη των θεμελίων παρουσία των οικείων και των γειτόνων. Αφού γινόταν ο αγιασμός και ραντίζονταν τα θεμέλια, μετά ο πρωτομάστορας έσφαζε έναν πετεινό του οποίου το αίμα το έριχνε στα θεμέλια, γιατί πίστευαν, από την αρχαιότητα ακόμα, ότι είναι προτιμότερο να χυθεί αίμα ζώου παρά αίμα ανθρώπου, αλλά στην ουσία ήταν μια ευκαιρία ο θυσιασμένος πετεινός να αποτελέσει το πρώτο κέρασμα των μαστόρων. Αφού γινόταν το χτίσιμο του σπιτιού, όταν έφτανε η ώρα να κατασκευαστεί η σκεπή, ο μάστορας με ιδιαίτερη προσοχή έστηνε τον «παπά» το κάθετο δοκάρι στη μέση της σκεπής και στη συνέχεια τοποθετούσε τα ψαλίδια για να δώσει τις κλίσεις που χρειαζόταν η σκεπή. Πριν τοποθετηθούν τα κεραμίδια, ο αρχιμάστορας έστηνε στην ψηλότερη κορυφή της στέγης έναν μεγάλο ξύλινο σταυρό που στόλιζε με λουλούδια και ανεβαίνοντας δίπλα στο σταυρό, φώναζε δυνατά ευχές για το σπίτι και τους νοικοκυραίους. «Ακούσατε... ακούσατε... σήμερα σκεπάζουμε το σπίτι του νοικοκύρη (τάδε), ο Θεός να του δώσει όλα τα καλά του κάμπου και όλες τις χαρές του κόσμου. Γεροσύνη, καλοσύνη και καλά μπερεκέτια να έχουν, να ζήσουν να γεράσουν και να το χαρούν!» Οι νοικοκυραίοι τότε δώριζαν στο μάστορα «πεσχύρια» (πετσέτες) ή κάλτσες. Οι γείτονες που άκουγαν πήγαιναν κι αυτοί τα δικά τους δώρα για το συνεργείο των μαστόρων, που ήταν κυρίως πετσέτες. Για τον κάθε έναν που πρόσφερε το δώρο του, ο αρχιμάστορας έκανε ειδική μνεία του ονόματός του από ψηλά για να ακουστεί σε όλη τη γειτονιά: «τον μπαρμπα-Χρήστο που δώρισε ένα πεσχύρι όσα λουλούδια έχει ο κάμπος τόσα καλά να του χαρίσει ο Θεός, και τον ευχαριστούμε». Κάπως έτσι ολοκληρώνονταν η κατασκευή ενός σπιτιού και βέβαια αφού ετοιμάζονταν για να το κατοικήσουν φώναζαν πάλι τον παπά για τον τελικό αγιασμό πλέον του σπιτιού, παρουσία συγγενών φίλων και γειτόνων.

Τα τραγούδια του Λαγκαδά

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα τραγούδια του Λαγκαδά, τα οποία δεν είναι βέβαια μόνο της πόλης, αλλά της ευρύτερης περιοχής της Μακεδονίας, απλά ο λαγκαδιανός ποιητής και τραγουδιστής τροποποιούσε τον στίχο ή προσήρμοζε τη μουσική σε άλλα ακούσματα, πράγμα πολύ σύνηθες στη λαϊκή μας παράδοση. Τα τραγούδια που παρουσιάζουμε είναι μια παλιά καταγραφή του αείμνηστου ιστορικού και λαογράφου της πόλης μας του Νίκου Κοσμά, ο οποίος με τα πενιχρά μέσα της εποχής (1960) κατάφερε να βρει γέροντες και γερόντισσες και του τραγούδησαν ό,τι θυμόταν από την λαγκαδιανή και μακεδονική μούσα. Τα τραγούδια κατέγραψε σε παλιές μπομπίνες μαγνητοφώνου τις οποίες αργότερα μου εμπιστευτήκε και τις μετέφερα στη νέα τεχνολογία. Ανάμεσα στους τραγουδιστάδες ήταν ο Γεώργιος Καρπούζης (θείος του πατέρα μου) ο οποίος είχε πολύ καλή φωνή και είχε ένα μεγάλο ρεπερτόριο από τα τραγούδια αυτά, γιατί συχνά τον καλούσαν σε γλέντια για να τραγουδήσει. Αξίζει να σημειωθεί ότι περί το 1960 ήρθε στο Λαγκαδά ο γνωστός μουσικολόγος Σίμων Καραάς και κατέγραψε τα τραγούδια με τη φωνή του Γ. Καρπούζη, ο δε Σπυρίδων Περιστέρης άφησε μουσικές καταγραφές με τα τραγούδια του Λαγκαδά. Επίσης καλή τραγουδίστρια ήταν η επίσης ξαδέρφη της μητέρας μου Μαρίκα Σπανοπούλου, ο Δημήτριος Μποζίνης, η Μαρίκα Γεωργουδάκη, και η Ελένη Συργιάνη. Περί το 1977 τα περισσότερα τραγούδια τα κατέγραψα κι εγώ σε κασετόφωνο της εποχής με τη φωνή της μητέρας μου η οποία ήξερε σχεδόν τα περισσότερα από τα 70 τραγούδια που κατέγραψε ο Νίκος Κοσμάς, και έτσι μπόρεσα να τα μάθω κι εγώ. Ευελπιστούμε κάποτε να επεξεργαστούμε αυτά τα μουσικά αρχεία με τη νέα πλέον τεχνολογία και να διασώσουμε έτσι τη μουσική παράδοση της πόλης μας. Τα τραγούδια χωρίζονται σε ΑΚΡΙΤΙΚΑ, ΙΣΤΟΡΙΚΑ, ΚΛΕΦΤΙΚΑ, ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ, ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ, ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ, ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ, ΤΩΝ ΚΑΛΑΝΤΩΝ, και της ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ.

1. ΑΚΡΙΤΙΚΑ

Βαριά δικιά μου ρίξανε.

Βαριά δικιά μου ρίξανε, βαριά φαρμακωμένη,
πως φίλησα ένα κοράσι εγώ.

Σαν φίλησα, το δίκιωσα, ήταν παλιά μου αγάπη.
 Βγήκαν τ' αδέρφια μου εχθροί, οι φίλοι μου προδότοι
 και πήγαν και με παρέδωσαν στις φυλακής τις πόρτες.
 Και κάνω μήνες τριάντα δυο και χρόνια τριάντα πέντε
 και κάνω ψείρες με ουρές και κόντες σα λιθάρια
 και λιφτοκάρι είχα στην τσέπη μου
 και πάω και το φυτεύω
 και λιφτοκάρια έφαγα και λευτεριά δεν είδα.
 Έκατσα και τραγούδησα στις φυλακής τις πόρτες,
 με άκουσε η βασίλισσα, μικρή βασιλοπούλα.
 – Για βγάλτε τον αυτό το νιο, αυτόν που τραγουδάει.
 Χαρίστε τον εννιά χωριά και δέκα πέντε κάστρα.
 – Δεν θέλω τα εννιά χωριά, τα δέκα πέντε κάστρα,
 μόν' θέλω τη βασίλισσα να τη γλυκοφιλήσω.
 – Για πάρτε τον και βάλτε τον στις φυλακής τα βάθη.

2. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Τρεις περδικούλες κάθονταν στου Διάκου το ταμπούρι.
 Η μια τηράει τη Λειβαδιά, η άλλη το Ζητούνι,
 η τρίτη η μικρότερη μοιριολογάει και λέει:
 – Σήκω, Διάκε μ', να φύγουμε, σήκω, Διάκε μ', να πάμε.
 Κακιά μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλιακούδα.
 Ο Ομέρ Βρυώνης έρχεται με δεκαοχτώ χιλιάδες
 κι ο Διάκος σαν τ' αγροίκησε, ψιλή φωνούλα βάζει.
 – Παιδιά μ', μη λαχ και φύγετε, παιδιά μ' μη λαχ και πάτε,
 βάλτε μπαρούτι περισσό κι βόλια με τη χούφτα.
 Κι τα παιδιά του κιότψαν κι σκόρπισαν στους λόφους.
 Έμεινε ο Διάκος μοναχός με δεκαοχτώ λεβέντες.
 Τρεις μέρες επολέμαγε με δεκαοχτώ χιλιάδες.
 Έσπασε το ντουφέκι του και το σπαθί του σέρνει.
 Έκοψε Τούρκους άπειρους, εφτά μπουλουμπασήδες.
 Κι έσπασε το σπαθάκι του 'πό πάνω από τη χούφτα.
 Έμεινε ο Διάκος ζωντανός μέσ' των εχθρών τα χέρια.
 Χίλιοι τον πήρανε μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω.

Κι ο Ομέρ Βρυώνης τον ρωτά και μυστικά του λέει:
 Γίνεσαι Τούρκος, Διάκε μου, την πίστη σου ν' αλλάξεις
 να προσκυνάς εις το τζαμί, την εκκλησιά ν' αφήσης;
 Κι ο Διάκος τ' αποκρίθηκε και με θυμό του λέει:
 – Πάτε και σεις κι η πίστη σας, μουρτάτες, να χαθήτε,
 εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε ν' αποθάνω.
 Χίλια φλουριά σας δίνω εγώ κι ακόμα πεντακόσια
 μόνον ζωή χαρίστε μου πέντ' εξ μέρες ακόμα,
 ώσπου να φθάσ' ό Πάνος μου κι ο καπετάν Νικήτας.
 Αυτοί θα κάψουν την Τουρκιά, θα σβήσουν το ντοβλέτι.
 Κι' ο Ομέρ Βρυώνης φώναξε, πικρή φωνή φωνάζει:
 – Το Διάκο να σουβλίσετε, τον φοβερό τον κλέφτη,
 γιατί θα κάψει την Τουρκιά, θα σβήσει το ντοβλέτι.
 Το Διάκο τον σουβλίσανε κι ολόρθο τον εστήσανε.

3. ΤΟΥ ΑΛΗ-ΠΑΣΑ

Ε!!! Φάτε, πιείτε, ορέ παιδιά, χαρείτε να χαρούμε
 σ' αυτόν τον χρόνο τον καλό, τον άλλο ποιος τον ξεύρει.
 Για ζούμε, για πεθαίνουμε, για σ' άλλον τόπο πάμε.
 Για φάτε τα σαράντα αρνιά, τα δεκαοχτώ κριάρια.
 Να γίνουν οι κάμποι θάλασσα και τα βουνά ποτάμια
 να πνίγονταν οι τάρταροι, που φέρνουν τα φιρμάνια.
 Κι τα φιρμάνια έγγραφαν κι τα φιρμάνια γράφουν
 να σηκωθεί ο Αλ-πασάς να πάει στο Τεπελένι.
 – Δεν σκώνετε απ' τα Γιάννινα και του κιαμέτ' να γένει.

4. ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

Θέλω να τραγουδήσω την παλληκαριά,
 τον αντριωμένο Μάρκο, πώς εστάθη στον Πασιά.
 Με τρακόσια παλληκάρια, κι τάχ' όλα διαλεχτά.
 Εξήντα βγάζει στο ντουφέκ', διακόσια σαράντα στο σπαθιά.
 Κι ο Πασιάς ο Ομέρ Βρυώνης με δεκαοχτώ χιλιάδες.
 Τις έξι βγάζει στο ντουφέκι, και τους άλλους στα σπαθιά.
 Κι ο Μάρκος πάει στο τσαντήρι τ' κι απ' τα γένια τον αρπάζει,

για να του πάρ' την κεφαλή.
 Τότις κι ο πασιάς φωνάζει με μια λυγερή του φωνή,
 – Τρέξε, Αράπη μου, τρέξε, γλύτωσέ με απ' το σπαθί.
 Τότις κι ο Αράπης τρέχει με μεγάλη προσοχή,
 το ντουφέκι σημαδεύει εις του Μάρκου την κεφαλή.
 και ο Μάρκος φωνάζει τότε λέει με ελληνική φωνή:
 – Τρέξετε, Ελληνάκια, τρέξτε, να μου πάρτε το κορμί.
 Και τα Ελληνάκια, τρέχουν με μεγάλη την ορμή,
 τον Αράπη τον φονεύουν, παίρνουνε και το κορμί.

5. ΤΟΥ ΜΕΛΑ

Βάρεσαν τον Παυλάκη τον Μελά πέρα στην Καστοριά.
 Μην κλαίτε πόλεις και χωριά.

Λέτε τι μου λέτε, το αίμα δεν πουλιέται.
 Λέτε τι μου λέτε, μπαρούτι δεν πουλιέται.

Τρεις ντουφεκιές του ρίξανε του Μελάκη,
 Οι τούρκοι απ' την πλαγιά
 Μη κλαίτε πόλεις και χωριά.

Λέτε τι μου λέτε, Το αίμα δεν πουλιέται.
 Λέτε τι μου λέτε, μπαρούτι δεν πουλιέται.

6. ΤΟΥ ΓΑΡΕΦΗ

Λαμποκοπούν λαμπρά σπαθιά, πέφτουν ντουφέκια αριά-αριά.
 Κάνει ο Γαρέφης πόλεμο μ' εξήντα παλληκάρια.
 – Έβγα, βρε Λούκα, Βούλγαρε, Βούλγαρε Καρατάσο.
 Έβγα να πολεμήσουμε, να μετρηθούμε αντάμα.
 Δεν έχεις πια παιδιά να σφάζς, παπάδες, γεροντάδες,
 μόν' έχεις τον καπετάν Γαρέφη, μπροστά σου να πολεμάει.

7. ΤΟΥ 1912

Πώς κατάντησες, Σουλτάνε, για να πεις στους Έλληνες,
 Έλληνες παλληκαράδες και ασίικα παιδιά.

Όπου ήσουν μαθημένος με το «ουστ» και με το «βουρ»
 και ο πρώτος σου ο λόγος ήταν «μπεζεβέγκη Γκιαούρ».
 Σεις πασιάδες και χοτζιάδες βάλετε υπογραφή,
 γιατί Έλληνικό θα γίνει θα σας πάρουν το σπαθί.

8. ΤΟΥ 1912

Στο Μαυροβούνιο, παιδιά, το πρώτο πυρ αρχίζει
 κι ο Βούλγαρος στη Σόφια του το ξίφος ακονίζει.
 Σέρβοι κι Έλληνες μαζί, τράβηξαν τώρα το σπαθί
 Μέσα στη Μακεδονία και για την ελευθερία.
 Κι ο Σαπουντζάκης πολεμάει στην Ήπειρο μονάχος.
 Πέφτουν οβίδες, τρέμει η γη, πέφτουν τα βόλια σαν βροχή.
 Σκοτώσαν τον Κανάρη, το πρώτο παλληκάρι.

9. ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΛΑΧΑΝΑ

Σεις περήφανα πουλιά μου, που πετάτε αυτού ψηλά
 Ερ' κι πάτε στη Θεσσαλία στη μανούλα μ' τη γλυκιά,
 Να την πείτε εγώ σκοτώθηκα εις τη μάχ' του Λαχανά.
 Δίχως σάβανο με θάψαν, δίχως ψάλτη και παπά.
 Όσα χρήματα κι αν έχει να τα κάν' παρεδοσιά.
 Να τα δώσει στους παπάδες να με κάνουν λειτουργιά.

10. ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Οι Βούλγαροι τον πόλεμον τον κήρυξαν στ' αστεία.
 Νομίσαν πως θα φύγουμε απ' τη Μακεδονία.
 Γεια σας, γίγαντοι Βούλγαροι, το στρατό σας απορώ,
 θα σας μάθουν οι φαντάροι τον ζειμπέκινο χορό.
 Ήθελές τα κι επαθές τα αρχηγέ και σάπια γιε,
 σύρτι τώρα για να πάρτι απ' του Φάληρο καφέ.
 Στη Θεσσαλονίκη μένανε πέντ' έξη Βουλγαράκια,
 και κάτσαν και μεθύσανε μαζί με τα ευζωνάκια.
 Γεια σας, γιγάντοι Βούλγαροι, το στρατό σας απορώ,
 θα σας μάθουν οι ευζώνοι, τον ζειμπέκινο χορό.

Ήθελες τα κι έπαθες τα αρχηγέ και σάπιε γιε,
σύρτι τώρα για να πάρτι απ' του Φάληρο καφέ.

11. ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ

Εμένα με λεν Άλη πασιά, με λεν Άλη μπαρούτι,
δώδεκα χρόνια πολεμώ με το σουλτάν-Μαχμούτη.

– Αρβανίτες παινεμένοι, πουν' Άλη πασιάς καημένοι
– Μέσα ήμασταν καημένοι, Αρβανίτες παινεμένοι.

Το λεν, μάνα μ', το λένε κάτω στα ρέματα,
σε αγαπώ, Βασιλική, δεν είναι ψέματα.

Σήκω μωρέ Άλη πασιά να δγεις τη Σαλονίκη.
Του Έλληνα τη νίκη

Έλληνες παλληκαράκια και ασίκικα παιδάκια.
Έλληνες παλληκαράκια με σπαθιά, με κονταράκια.

Το λέν', μάνα μ', το λέν' κάτω στα ρέματα
Σ' αγαπώ, Βασιλική, δεν είναι ψέματα.

Σήκω μωρέ Άλη πασιά να δγεις τα Γιάννινά σου
οι Έλληνες τα πήρανε, δεν είναι πια δικά σου.

– Αρβανίτες παινεμένοι, πουν' Άλη πασιάς καημένοι.-
Μέσα ήμασταν καημένοι, Αρβανίτες παινεμένοι.

Το λεν', μάνα μ', το λένε κάτω στα ρέματα,
σε αγαπώ, Βασιλική, δεν είναι ψέματα.

Χίλια καντάρια ζάχαρη να ρίξω μέσ' στη λίμνη,
Για να γλυκάνουν τα νερά να πιει η κυρά Φροσύνη.

Ας με πιάνανε να στέκω μέρα, νύχτα να σε βλέπω.
Άσπρα, κίτρινα λουλούδια, πού 'σαι αγάπη μου καινούργια.
Το λέν' μάνα μ', το λέν' κάτω στα ρέματα,
σε αγαπώ, Βασιλική, δεν είναι ψέματα.

12. ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Έσκη-Σεχίρι τρομερό και συρματοπλεγμένο
 μας έχεις κάψει την καρδιά, αναθεματισμένο.
 Επάνω σε ψηλό βουνό θα χτίσω ένα πηγάδι,
 θα δώσω δρόμο στο νερό στην Άγκυρα να πάει,
 για να πλυθούν οι άνιφτοι, να πιουν οι διψασμένοι,
 να πλένουν τις βαριοπληγές και οι τραυματισμένοι.
 Στην Πόλη σφάζουνε αρνιά, στη Σμύρνη τα κριάρια
 και μέσα στο Σαγγάριο σφάζονται παλικάρια.
 Ας μην ήτανε οι Ιταλοί κι οι άτιμοι οι Γάλλοι
 και ο Κεμάλ δεν θα έπαιρνε τη Σμύρνη τη μεγάλη.
 Τι νόμισαν οι Έλληνες πως πολεμούν με Τούρκους;
 Παρά με Γάλλους και Ιταλούς και με τους Μπολσεβίκους.
 Διαταγή εδόθηκε της πρώτης μεραρχίας
 να κάνει πίσω ο στρατός απ' τη Μικρά Ασία,
 και απ' τη Νικομηδεία.

13. ΔΩΔΕΚΑ ΣΜΥΡΝΙΩΤΑΚΙΑ

Δώδεκα Σμυρنيωτάκια τ' αποφασίσανε
 στην Πόλη για να πάνε να πολεμήσουνε.
 Έξω μεριά απ' την Πόλη, στη Μαύρη θάλασσα,
 μαύρη φουρτούνα πιάνει, Παναγιά μου, σκίζονται τα πανιά.
 Δεν κλαίγω το καράβι, δεν κλαίγω τα πανιά,
 κλαίγω τον καπετάνιο, Παναγιά μου, τα δώδεκα παιδιά.
 Βοήθα Παναγιά μου για να γλυτώσουνε,
 κι όλα σου τα καντήλια θα στ' ασημώσουμε.

ΚΛΕΦΤΙΚΑ

14. ΤΟΥ ΚΙΤΣΟΥ

Του Κίτσιου η μάνα κάθονταν στην άκρα στο ποτάμι.
 Με το ποτάμι μάλωνε και στο ποτάμι λέγει:
 – Κίτσιο μ', δεν ήσαν Ικανός τους Τούρκους για να διώξεις;

Τον Κίτσιο τον εφέρανε και παν να τον κρεμάσουν.
 Χίλιοι πηγαίνουνε μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω.
 Κι η μάνα του τον έλεγε κι η μάνα του τον λέγει:
 Κίτσιο μ', για βγάλε τ' άρματα να μην τα αιματώσεις.
 – Μάνα μ' τρελλή, μάνα μ' ζουρλή, μάνα μ' το γιο σου χάνεις
 Και τα άρματα ζητάεις;
 Τα θέλω βρε παιδάκι μου να πάω να πολεμήσω!

15. ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

– Αντώνη μου τι σκέφτεσαι κι είσαι συλλογισμένος;
 – Παιδιά μου μη μου βιάζετε, θα σας το φανερώσω.
 Εφές μου 'ρθαν τα γράμματα από τον Γέρο Δήμο.
 Κι' απόξω γράφ' τ' απόγραμμα και μέσα γράφ' το γράμμα;
 Ο Βελη-Γκέγκας το σκυλί κι ο άπιστος ο σκύλος
 μου πήρε τη γυναίκα μου και το μικρό παιδί μου.
 Σκλάβα την πάει στα Γιάννινα στ' Άλη πασιά το σπίτι.
 Άϊντι, παιδιά μ' ν' αλλάζετε καλά, κι αρματωθείτε,
 γιατί θα πάμε στον πόλεμο, μη λάχει κι λαβωθείτε.

16. ΤΩΝ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Λάμπει ο ήλιος το πρωί κι οι πέτρες στα λαγκάδια,
 λάμπει κι η κλεφτουριά, και οι Κολοκοτρωναίοι,
 πόχουν τ' ασήμια τα πολλά κι τσ' ασημένιες πάλες.
 Νύχτα σελώνουν τ' άλογα, νύχτα τα καλιγώνουν.
 Βάνουν ασ' μένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια.
 Καβάλα παν' στην εκκλησιά, καβάλα προσκυνούνε,
 καβάλα παίρν' αντίδωρο κι απ' του παπά το χέρι.

17. ΤΟΥ ΠΛΙΑΤΣΚΑ

Κείτεται ο Πλιάτσκας, κείτεται στον Όλυμπο από κάτω.
 Με τα πουλιά κουβέντιαζε με τα πουλιά μαλώνει.
 – Τάχα μ', πουλιά μ', θα γιατρευτώ, τάχα, πουλιά μ', θα γιάνω;
 Πότε θα 'ρθει ή άνοιξη, τ' όμορφο καλοκαίρι,

να μπουμπουκιάσουν τα κλαδιά, ν' ανθίσουν τα λουλούδια,
 να βγουν οι στάνες στα βουνά, να βγουν κι οι βλαχοπούλες,
 να βγει κι ο Πλιάτσκακας στα βουνά, ψηλά στα κορφοβούνια,
 να κόψω μάνες με παιδιά και πεθερές με νύφες,
 να κλαιν οι μάνες και παιδιά, κι οι πεθερές τα εγγόνια.

18. ΤΟΥ ΤΖΙΓΡΑ

Ο Τζίγρας κάνει τη χαρά, χαρά στον ανειψιό του
 και κάλεσε την κλεφτουριά κι όλα τα παλληκάρια.
 Το Νίκο δεν προσκάλεσε, πολύ του βαρουφάν'κι.
 Κι ο Νίκος κράζει τα παιδιά κι όλα τα παλληκάρια
 – Άιντε, παιδιά μ', ν' αλλάξετε καλά κι αρματωθείτε,
 γιατί θα πάμε στη χαρά, θα πάμε στο πανηγύρι.

Στο δρόμο όπου πήγαιναν, στο δρόμο που πηγαίνουν
 βρίσκουν αλάφι ζωντανό, στον ίσκιο που κοιμάται.
 Ένας το λέει μάλαμα κι άλλος το λέει ασήμι
 κι ο Νίκος αλάφι ζωντανό και το εκαμαρώνει.
 – Ω ρε για πιάστε το, στολίστε το σαν νύφη στολισμένη.
 Όλοι πηγαίνουν πρόβατα, κριάρια με κουδούνια
 κι ο Νίκος φέρνει αλάφι ζωντανό, σα νύφη στολισμένο.

19. ΤΟΥ ΚΑΠΕΤΑΝ ΘΑΝΑΣΗ

Ποιος είδε άστρο το πρωί
 κι άστρο το μεσημέρι,
 ποιος είδε τον Καραμπελιά,
 τον καπετάν Θανάση;
 Τον είδαμε, τον άκσαμε
 σ' ένα καινούργιο χάνι.
 Πέντε χαντζήδες τον κερνούν
 και τρεις τον παραστέκουν
 κι ένα μικρό χαντζόπουλο
 στέκει και τον ρωτάει:
 – Πού πας, Θανάση, μοναχός,
 πού πας και δεν φοβάσαι;

Εσένα οι Τούρκοι κυνηγούν,
 θέλουν να σε σκοτώσουν.
 – Και ἔγω τους Τούρκους κυνηγώ
 Και θέλω να σκοτώσω!

20. ΓΕΡΑΣΑ, Ο ΜΑΪΡΟΣ, ΓΕΡΑΣΑ

Γέρασα, ο μαύρος, γέρασα κι άσπρισαν τα μαλλιά μου
 Πιδιά μ' σας λέγω δεν μπορώ και σεις μου λέτε «σήκω».
 Κίνησα, ο δόλιος, κίνησα να πάω στο Καρπενήσι.
 Στρατουκαρτέρι μόκαναν, οι άτιμοι οι Τούρκοι.
 – Δύνασαι, Μάρκο μ', δύνασαι τους Τούρκους για να φεύγεις,
 να πάμε στα ψηλά βουνά και στα παλιά λημέρια;
 – Σεις τρώτε ἔδω και πίνετε κι οι Τούρκοι σας πατάνε.
 Πιάσαν του Κώστα τ' άλογο, του Κώστα την γυναίκα,
 κι απ' το μικρό βλαχόπουλο την αρραβωνιαστικιά του.

21. ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΣ

Η Παναγιώτα κίνησε να πάει στα γονικά της,
 Τη μαλώνει η πεθερά της.
 Στο δρόμο όπου πήγαινε, στο δρόμο που πηγαίνει,
 τι κακό έπαθι η καημένη.
 Τρεις Τούρκοι την απήνητησαν, τρεις Τούρκοι Αρβανιτάδες,
 Και οι τρεις ήταν φονιάδες.
 Ο ένας της λέει «ώρα καλή» κι ο άλλος «καλημέρα»
 κι ο τρίτος ο χειρότερος τράβηξε τη μαχαίρα.
 – Δος μας φιλή,δος, μας τσιμπή, για δος μας μαύρα μάτια,
 μη σε κάμουμε κομμάτια.
 – Κάλιο να δω το αίμα μου
 τη γης να κοκκινίσει
 παρά Τούρκο να φιλήσει.

22. ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΑΚΗ

Κάτω στην άσπρη πέτρα,
 στα πλατιά νερά
 σκότωσαν τον Γιαννάκη
 τον αρματωλό
 – Γιαννάκη μ', δεν έχεις μάνα,
 δεν έχεις κι αδελφή
 δεν έχεις καλή γυναίκα
 για να 'ρθει να σε δει;

23. ΤΟ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟ

Μαζεύθηκαν, συνάχθηκαν τρακόσια παλληκάρια,
 ένας τον άλλον λέγονταν, ένας τον άλλον λέγουν:
 – Μπίρου μ' σαν πάμε στα βουνά καλά να κοιταχτούμε.

Το λόγο δεν απόσωσε, το λόγο δεν απού' πε
 κι πέφτει το βλαχόπουλο στης Λάρ'σας το γεφύρι.
 – Μπιρου μ', σαν πάτε στο χωριό, θα βγουν όλες οι μάνες,
 θα βγει και μένα η μάνα μου θα βγει να σας ρωτήσει.

Να μην της πεις πως πέθανα, μόν' να την πεις παντρεύκα,
 Πέστης ότι παντρεύτηκα πολύ μακριά στα ξένα.

Έχω την πλάκα πεθερά, την μαύρη γη γυναίκα
 και κειν' τα νιροχόρταρα αδέρφια και ξαδέλφια.

24. ΔΩΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΕΚΑΜΑ

Δώδεκα χρόνια έκαμα με έν' έμορφο κοράσι.
 Δώδεκα χρόνια τ' αγαπώ κι θέλω να το πάρω
 κι ακόμα δεν το φίλησα κι έχω καημό μεγάλο.
 Να το φιλήσω ντρέπομαι, κι να το πω φοβούμαι.

Μια Κυριακή πρωί-πρωί κι μια επίσημη ημέρα
 παίρνω σελώνω τ' άλογο, βάζω και τ' άρματα μου.
 Φιλώ την κόρη σταυρωτά, στα μάτια και στα φρύδια.

- Σ' αφήνω γεια, κοράσι μου, κι πάγω για τα ξένα.
- Ίκει π' θα πας, λεβέντη μου, να 'ρθω και γω μαζί σου, να κάμνω δείπνο να δειπνάς, να στρώνω να κοιμάσαι.
- Ίκει π' θα πάω, κοράσι μου, γυναίκες δεν περνούνε, στη σκάλα τρώνε το ψωμί, στη σέλα άπαν' κοιμούνται.

ΤΗΣ ΦΥΛΑΚΗΣ

25. ΠΑΙΡΝΩ ΕΝΑΝ ΑΝΗΦΟΡΟ

Παίρνω έναν ανήφορο κι ένα ανηφοράκι,
 όσο να βρω κοντό κλαρί στη ρίζα του να κάτσω.
 Να κάτσω να σας διηγηθώ της φυλακής τα πάθια.
 Τι πάθια έχ' η φυλακή, τι πίκρες και φαρμάκια.
 Η φυλακή είναι σίδερα και σιδερένιες πόρτες.
 Έχει και χωροφύλακα με τα κλειδιά στα χέρια.
 Να δώσει ο Θεός να γιατρευτώ,
 να δώσει ο Θεός να γιάνω
 Να βγάλω τα ποδήματα, να βάλω τα τσαρούχια,
 να πάρω το λαμπρό σπαθί και το βαρύ ντουφέκι,
 να πάρω δίπλα τα βουνά, δίπλα τα κορφοβούνια,
 να κόψω μάνες με παιδιά κι πεθερές με νύφες,
 να κλαιν οι μάνες τα παιδιά κι οι πεθερές τις νύφες.

26. ΤΟΥ ΝΤΟΥΛΑ

Τίνος μανούλα θλίβεται
 Τίνος μανούλα κλαίει.
 Του Ντούλα η μάνα θλίβεται
 του Ντούλα η μάνα κλαίει.
 Σήμερα Ντούλα μ' πασχαλιά,
 σήμερα πανηγύρι
 σήμερα αλλάζουν οι γαμπροί
 στολίζονται οι νυφούλες
 και συ, Ντούλα μ', στις φυλακές,

στα σίδερα βαλμένος.
 Ντούλα μ', δεν αντρειώνεσαι
 τα σίδερα να σπάσεις
 να πάρεις άκρη τα βουνά
 κι άκρη τα κορφοβούνια,
 και γω, Ντούλα μ', σι καρτερώ
 να ζήσουμε κι οι δυό μας.

ΠΑΡΑΛΟΓΕΣ

27. ΤΗΣ ΚΥΡΑ ΒΔΟΥΚΙΑΣ

- Κυρά Βδουκιά, κυρά Βδουκιά, ο άντρας σου σε θέλει.
- Το τι με θέλ' ο άντρας μου, το τι μου θέλ' ο Ρήγας;
 Πες μου, κι αν είναι για καλό, καθώς είμαι να πάω.
- Σαν άρχιψε να στολιστεί, τρεις μέρες και τρεις νύχτες
 θαυμάζονταν, λοϊζόνταν το τι να βάλ' να πάει.
 Βάνει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρο' αστήθι
 Και του κοράκου τα φτερά βάνει καμαροφρύδι.
- Σαν κίνησε να πήγαινε, στο δρόμου που πηγαίνει,
 πολλά πουλιά τη συναντούν, πολλά αηδόνια τη λένε:
- Κυρά, μην πας στον άνδρα σου και γυρισμό δεν έχεις.
 Σαν πήγε κι στον άντρα της κι τον καλημερνάει.
 Καλημερνάει τους άρχοντες κι όλη τη δωδεκάδα.
- Το τι με θέλεις, άντρα μου, το τι με θέλεις Ρήγα;
 – Το δαχτυλίδι μου 'πεσε και ποιός θα μου το βγάλει;
 – Το δαχτυλίδ' κι αν σου 'πεσε, εγώ θα σου το βγάλω.
- Ρίχνει σκοινιά δεκαεφτά κι κάτω δεν επήγε,
 ρίχνει ακόμα τέσσερα κι τότες βρήκε πάτο.
 Ψάχνει εδώ, ψάχνει εκεί και δαχτυλίδ' δεν βρίσκει.
 Βρίσκει κεφάλια ανθρώπινα, κορμιά χορταριασμένα.
- Για τράβα μι, βρε Κωνσταντή, 'δω δαχτυλίδ' δεν έχει.
 – Το δαχτυλίδι τόχω εγώ και συ βγαλμό δεν έχεις.

- Πως τρέμει το κορμάκι μου να τρέμει το γιοφύρι,
πως τρέχ' το γαλατάκι μου να τρέχει το ποτάμι,
πως πέφτουν τα μαλλάκια μου να πέφτουν οι διαβάτες.
- Κυρά Βδουκιά, κυρά Βδουκιά, τα λόγια σου ν' αλλάξεις
γιατ' έχεις αδελφό στην ξενιτιά μη λάχει και περάσει.

28. ΤΗΣ ΛΥΓΕΡΗΣ

Τραγούδησε μια λυγερή 'πόνα ψηλό σαράγι.
Και το σαράι ήταν ψηλό κι η κόρη βραχνιασμένη
Την παίρν' αγέρας τη φωνή, στο πέλαγο την πάει.
Όσα καράβια τα 'κουσαν, όλα λιμάνι πιάσαν.

Ένα καράβι Κρητικό δεν τρέμει, δεν φοβάται,
μόν' τραγουδούσε κι έλεγε, μόν' τραγουδεί κι λέει:
– Δεν σε φοβούμε, κυρ-βοριά, και σένα δειλινό μου.
Έχω καράβ' από καρά και μπρούτζινο κατάρτι.
Έχω και το μουτσιόϊπουλο, που ξεύρει τους ανέμους,
το τι άνεμος θε να μας βγει, το τι καιρό θα κάνει.
– Γι' ανέβα απάνω μουτσιόϊπουλο.

Με γέλια-γέλια ανέβαινε, κλαίγοντας κατεβαίνει.
– Τι κλαις, τι κλαις, μουτσιόϊπουλο, τι είσαι πικραμένος;
– Τι να σου πω αφέντη μου, τι να σου φανερώσω;
Στην Πόλη αστράφτει και βροντάει, στο Γαλατά χιονίζει
και μεις εδώ που είμαστε θέλει να ρίξ' χαλάζι.
Το λόγο δεν τον έσωσε, το λόγο αποείπε,
Και να η φουρτούνα φοβερή μαζί με το χαλάζι.

ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

29. ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Μες στην Άγια Παρασκευή, γαλάζιος πετεινός λαλεί
Κοιμάτι κι ονειρεύεται, θαρουσι πως παντρεύεται.
Παίρνει νιρό και νίβεται, σφοξήτρι και σφογγίζεται

και στο γυαλί γυαλίζεται.

– Ματάκια μου περδικωτά μη σας γελάσουν τα φλωριά
και σας φιλήσουν τα παιδιά.

Και εδώ προσέθεταν ένα στίχο ως ρεφραίν για να διαφημίσουν τα Λα-
γκαδιανά προϊόντα της γης.

Τρεις ντομάτες Λαγκαδιώτκες κάμνουν μιάμισι οκά
κάμνουν μιαμισι οκά να τέτουμ, κάμνουν μιαμισι οκά σκασιάρου μ'
κάμνουν μιάμισι οκά.

Για κατέβα βρε Τραντάφλη, απού ντ' τρανταφλιά, απού ντ' τρανταφλιά
να τέτου μ', απού ντ' τρανταφλιά σκασιάρου μ', απού ντ' τρανταφλιά.
Για να μη σε κηνυγύσουν τα τρανά τα σκλιά, τα τρανά τα σκλιά να
τέτουμ,

Τα τρανά τα σκλιά σκασιάρου μ' τα τρανά τα σκλιά!!!

Το παρακάτω τραγούδι του «Κυρ-Θανάς» ήταν από τα πιο αγαπημένα
τραγούδια που λέγονταν σε όλες τις παρέες και σε όλες τις γιορτές, καθώς
ήταν ένα αργό καθιστικό τραγούδι της τάβλας.

30. ΤΟΥ ΚΥΡ ΘΑΝΑΣ'

Τον κυρ-Θανάσ' μωρ' μάνα μ', τον κυρ-Θανάσ'
τον κυρ-Θανάσ' μωρ' μάνα μ' τον περήφανο,
Απού ξέρει να χορεύει, χείλια να πατεί.

– Μ' έπεσε και το μετζίτι* μ' άπαν' στα γόνατα.

– ν' έσκυφα για να το πάρω και με φίλησε.

– Κι αν συ φιλήσει, βρε κόρη μου, τι κατάλαβες;

– Δεν κατάλαβα, μουρ' μάνα μ', μα ντρουπιάστηκα.

(Μετζίτι = φέσι κόκκινο προς το λιλά).

31. ΤΗΣ ΜΑΡΙΟΓΚΑΣ

Τούτο το μήνα τον αποπάνω
τον αποπάνω τον παραπάνω
αετός εβγήκε να κυνηγήσει
να κυνηγήσει και να γυρίσει.

Δεν κυνηγούσε λαγούς κι ελάφια,
μόν' κυνηγούσε δυο μαύρα μάτια.
– Μαύρα μου μάτια, κόκκινα μ' χείλια,
έβγα, Μαριώ μου, στα παραθύρια
να δεις το νέο που σ' αγαπάει.
να δεις τον νέο Θα τον πάρεις;
– Δεν τον εθέλω δεν τον επαίρνω,
πέρδικα γίνομαι, για πάντα φεύγω.
– Πάρτουνε, κόρη μου, έχει βαπόρι,
θα ταξιιδεύετε Σμύρνη και Πόλη.
– Δεν τον εθέλω, εν τον επαίρνω,
πέρδικα γίνομαι, στα δάση φεύγω.

32. ΜΗ ΜΕ ΚΟΙΤΑΤΕ ΣΗΜΕΡΑ

Μη με κοιτάτε σήμερα, γιατί 'μαι πικραμένος.
Παντρεύεται η αγάπη μου κι παίρνει τον εχθρό μου.
Δεν τόχω πως παντρεύετι, μόν' τόχω πως με προσκαλεί
στο γάμο της να πάγω.
Με προσκαλούνε στη χαρά να πάω να στεφανώσω.
Θαυμάζομαι, λοϊζομαι το τί στεφάνι να κάμω.
Κάμω σιφάνια από φλουρί, κηριά μαλαματένια
και σαν το μπαμπακόσπορο φιλό μαργαριτάρι.
– Παπά, δεν είσι χριστιανός, δεν είσι βαφτισμένος;
Παράτησε τα στέφανα και βάλτα άπαν' σε μένα,
να γίνω 'γω γαμπρός και ο γαμπρός κουμπάρος,
γιατί είναι η παλιά αγάπη μου κι είν' κρίμα να τη χάσω.

33. ΤΗΣ ΝΕΡΑΤΖΟΥΛΑΣ

Στης Νερατζούλας τον ανθό επλάγιασα να κοιμηθώ,
λίγο ύπνο για να πάρω, την αγάπη μου να λάβω.
'Όνειρο είδα στον ύπνο μου, όνειρο είδα στον ξύπνο μου.
'Όνειρο και φαντασιά μου, Βαγγελιώ κι Αναστασία μου.
Παντρεύεται η αγάπη μου, το κάνει για γινάτι μου,
ερ' κι παίρνει τον εχθρό μου, για το πείσμα το δικό μου.

Με προσκαλούνε στη χαρά, βάστα καρδιά μου δυνατά,
 ερ' να πάω να στεφανώσω, δυο χεράκια ν' ανταμώσω.
 Κάνου στεφάνια από φλουρί, κλάψατε μάτια μ' σα βροχή.
 Ερ' λαμπάδες απού ασήμι, έλεος κι ελεημοσύνη.
 «Αη Νικόλα γείτονα, ας μ' έπαιρνες να γλίτωνα,
 «Αη Γιώργη μ' καβαλάρη, κάνε μου κι αυτή τη χάρη.

34. ΧΡΥΣΑΥΓΙΩΤΙΣΑ

Τρελή μου Χρυσουγιώτισα,
 ξανθιά κι μαυρομάτα
 που τρέλανες το Λαγκαδά
 με τα γλυκά σου μάτια.
 Δεν στο 'πα, Χρυσουγιώτισα,
 να μην αγαπηθούμε,
 γιατί 'ναι ο έρωτας πικρός
 και θα φαρμακωθούμε.
 Αν θέλεις ν' αγαπιούμαστε
 κρυφά απ' τους γειτόνους,
 σπείρε μηλιά στην πόρτα σου
 να κρύβουμαι στους κλώνους.
 Αηδόνια δέκα τέσσερα
 θα στείλω στην αυλή σου,
 να κελαηδούν κάθε πρωί,
 να σκάνουν οι εχθροί σου.

35. ΜΙΑ ΒΡΑΔΙΑ ΣΤΟ ΛΑΓΚΑΔΑ

Μια βραδιά στο Λαγκαδά
 ήρθε κάποια για λουτρά.
 Την είδα και μου ήρθε ζάλη,
 μ' άναψε φωτιά.
 Πέφτω δίπλα, της μιλώ
 και της λέγω: σ' αγαπώ.
 Μα, για σένα 'γω πεθαίνω,
 λιώνω κι αρρωστώ.

Αυτή μου λέγει με καημό:

- Είμαι χήρα δυο χρονώ,
- είμαι χήρα η κακομοίρα,
- κι είμαι από χωριό.

36. ΜΙΑ ΚΟΡΗ, ΜΙΑ ΓΚΑΡΤΣΙΩΤΙΣΣΑ

Μια κόρη, μια Γκαρτσιώτισσα και μια Γκαρτσιωτοπούλα
μασουρίζε, εκαλάμιζε και φιλοτραγουδούσε,
πόχει ασημένιον αργαλειό και φιλντισένιο χτένι
και τη σαΐτα απ' έριχνε φιλό μαργαριτάρι.

Κι από το βρόντος το πολύ κι απ' τα πολλά τραγούδια,
τσακίστηκε ο αργαλειός, το φιλτσένιο χτένι,
στο παραθύρι έκαστε και μήλο καθαρίζει.

Περνάει κι έναςπραματευτής στον μαύρο του καβάλα.

- Καλή μέρα Γκαρτσιώτισσα.
- Καλώς τον τον λιβέντη.
- Κόρη μου δεν παντρεύεσαι να πάρης παλληκάρι;
- Έχω άντρα στη ξενητειά, δώδεκα χρόνια πάνε
κι ακόμα τρία τον καρτερώ να γίνουν δεκαπέντε.

37. ΤΟΥ ΜΗΤΣΟΥ

Χαμνά μαντάτα ακούσαμε, Μήτσιο μου, για σένα.

Ο Κούφο- Κώστας το 'λεγε ψηλά στο καφενείο.

- Θέλουν το Μήτσιο ζωντανό, του Μήτσιου το κεφάλι.
  - Μη φοβάσαι Βαγγέλω μου, στο νου σου μην το βάζεις.
- Έχω βαριά τη συντροφιά, έχω το Ντεληγιάννη.

Το λόγο δεν τον έσωσε, το λόγο δεν τον είπε,

τρία ντουφέκια βρόντησαν τα τρία αράδα-αράδα

Το 'να τον παίρνει στα πλευρά, το άλλο μες στις πλάτες,

το τρίτο το φαρμακερό τον πήρε στην καρδιά του.

Γεμίζ' το στόμα του αίματα, τ' αχείλι του φαρμάκι.

- Σαν αποθάνω, Βαγγέλω μου, τον εχτρό μ' να μην τον πάρεις.
- Σ' αφήνω γεια παντοτεινά και μη μ' αλησμονήσεις.

38. ΑΗΔΟΝΙ ΚΑΙ ΚΑΝΑΡΙ ΜΟΥ

Αηδόνι μ' και κανάρι μου,
 τι γίνεται το χάλι μου.
 Στην Πόλ' θέλω να πάω,
 στα μπουγιατζίτικα,
 να βιάσω τα μαλλάκια μου
 τα σεβνταλίτικα.
 Αηδόνι μ' και κανάρι μου,
 τι γίνεται το χάλι μου;

39. ΕΨ'ΕΣ, ΠΡΟΨ'ΕΣ ΕΔΙΑΒΑΙΝΑ

Εψές, προψές εδιάβαινα από το μαχαλά σου
 κι άκουσα γέλια τραγανά και νόστιμες κουβέντες
 μ' άκουσα πως σε μάλωνε κι η σκύλα πεθερά σου.
 Κι αν σε μαλώνη οπού περνώ, πες μου να μην περάσω.
 – Πέρασε, ασίκη μ', πέρασε, ο δρόμος είν' ντερβένι.
 Κι όταν περάσεις με πολλούς για βήχα για τραγουδά.
 κι όταν πέρασης μοναχός, πάρε πέτρα και ρίξε,
 και ρίξε πετρολίθαρο κατά το παραθύρι.

40. ΜΩΡΗ ΚΑΛΗ ΓΕΙΤΟΝΙΣΣΑ

– Μωρή καλή γειτόνισσα τρεις χρόνους δεν κοινώνησα.
 Κι ακόμα τρεις δεν κοινωνώ, γιατί εσένα αγαπώ.
 Μάγια μου 'χεις καμωμένα, και τρελαίνομαι για σένα.
 – Μωρή κακιά γειτόνισσα, τον άντρα μ' μην τον αγαπάς,
 'γω θα σι κάνω μαγικά, να πέσουν τα μαλλούδια σου,
 να ξηραθή η κορφίτσα σου.
 – Τρία Σαββάτα θα λουστώ, πάλι μαλλιά θα κάνω 'γω.
 πάλι τον άντρα σ' θα αγαπώ.

41. ΠΟΙΟΣ Σ' ΕΙΠΕ, ΦΕΓΓΑΡΑΚΙ ΜΟΥ

Ποιός σ' είπε, φεγγαράκι μου, να πας να βασιλέψης.
 Σκοτειδίασε στη γειτονιά κι άλλου να πας να φέξης.

Ακόμα δεν απέθανα, μ' άναψαν τα κηριά μου,
Μου πήραν την αγάπη μου μέσα απ' την αγκαλιά μου.
Έμαθα αρραβωνιάστηκες, στείλε μου ζαχαράτα,
στείλε και το μαντήλι σου να το γεμίσω δάκρυα.
όλοι να τρων' στο γάμο σου και 'γω στα κόλλυβά σου.

42. ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ ΓΙΟΣ ΑΡΡΩΣΤΗΣΕ

Της χήρας γιος αρρώστησε βαριά για να 'ποθάνη.
Δεν έχει μάνα, να τον δη, 'δερφή να τον λυπάται,
μον' έχει έναν μπράτιμο πολύ μακρυά στα ξένα.
Γράφει χαρτί και προβοδάει, γράμμα τον παραγγέλνει.
– Αγγήγορα στο μπράτιμον, αγγήγορα να έρθη.
Την Κυριακή πρωί-πρωί, το Σάββατο το βράδυ,
τότε βγαίνει η ψυχούλα μου, τότες βγαίνει η ψυχή μου.
Για κόψτε δέντρα και κλαδιά και βάλτε με να κάτσω,
για φέρτε μου τον ταμπουρά και το καραγκιοζέλι
να το λαλήσω μια φορά, να γλυκοτραγουδήσω,
να κάμω τα βουνά να κλαιν' κι οι κάμποι να δακρύνουν,
να κάνω ταν αγάπη μου μαύρα δάκρυα να χύνει,
να χύνωνται στον κόρφο της, να πέφτουν στην ποδιά της.

* (Μπράτιμος = αδελφικός φίλος).

43. ΜΑΥΡΑ ΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ

Μαύρα μου περιστέρια, όπου ψηλά πετάτε
Να πείτε την αγάπη μου, να μη με καρτερεί.
Πείτε την πώς παντρέφκα και πήρα μάγισσα.
Μαγεύει τους ανθρώπους, μαγεύ' κι τα νερά.
Κινώ για να 'ρθω, βρε πουλιά μου, όλο βροχές και όλο χιονιά.
Γυρίζω πίσω, βρε πουλιά μου, ήλιος παντού κι ξαστεριά.

44. ΕΝΑ ΧΕΛΙΔΟΝΙ ΜΟΝΑΧΟ

Ένα χελιδόνι μοναχό
 κάθετται στο δάσος κι λαλεί
 μου λαλεί και λέει και χαιρέται:
 – Πώς να τις περάσω τρεις θάλασσες
 κι άλλες τρεις να πάω στη μάνα μ',
 να με κάμει γάμο και χαρά,
 να καλέσω κόσμο απ' τη Βλαχιά.
 Για να ῥθουν πεζοί, καβαλαραίοι
 ερ' να ῥθη και κείνος που αγαπώ.

45. Ο ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ

Να ἔχα ένα ταχυδρόμο, να τον είχα βοηθό,
 να μαθαίνω το πουλί μου πώς περνάει μοναχό.
 Αλλά ποίος ταχυδρόμος θα μπορέσει να διαβεί
 τέτοια ὄρη, τέτοια δάση, τέτοια θάλασσα φριχτή;
 Κι ἔρχεται ένα πουλάκι, μ' ανοιγμένα τα φτερά και του λέω:
 – Ωραίο τρυγονάκι, πώς περνάς στην ξενιτιά;
 Και το δένω γραμματάκι στο λαιμό με μια κλωστή.
 Και το λέω:
 – Ωραίο τρυγονάκι, πρόσεξε να μη χαθεί.
 Όπου βρεις δυο κυπαρίσσια και στη μέση μια μηλιά,
 εκεί μέσα ωραίο τρυγονάκι, να τινάξεις τα φτερά.
 Εκεί θα βρεις νέα κόρη αγγελοζωγραφιστή,
 κει θα δώ'εις το γραμματάκι, πρόσεξε τι θα σου πει.
 Θα γυρίσεις πάλι πίσω στην παλιά μας τη φωλιά,
 εκεί θα ῥρεις νέα αγάπη και ολόθερμα φιλιά.

46. Η ΣΜΥΡΝΙΑ

Η Σμύρνη κι αν εκάηκε κι αν ἔγινε βεράνι,
 ας ειν' καλά μια Σμυρνια πάλ' την ξαναφκειάνει.
 Άσε Σμυρνια μ', τον άντρα σου και πάρε με εμένα,
 για να περνάς, καλέ Σμυρνια μ', ζωή χαριτωμένα.

Στα ολόγλυκα ματάκια σου ορκίζομαι επάνω
κι αν δεν σε κάνω ταίρι μου, Σμυρνιά μου, θα πεθάνω.
Σμυρνιά μου, ποιος σε φίλησε και σου 'κανε σημάδι,
και σ' άφησε στο μάγουλο ολόχρυσο στεφάνι.

Γεια σου, Σμυρνιά Μπουρνοβαλιά και μικροπαντρεμένη,
μας έχεις κάψει την καρδιά, παναθεματισμένη.
Σμυρνιά μου, το φακιόλι σου, ποιος το 'χει λερωμένο,
με ποιο μπεκρή τα έβαλες και στο 'χει ξεσχισμένο.

Στα ολόγλυκα ματάκια σου ορκίζομαι επάνω
κι αν δεν σου κάνω ταίρι μου, Σμυρνιά μου, θα πεθάνω.
Γεια σου, Σμυρνιά Μπουρνοβαλιά και μικροπαντρεμένη,
μας έχεις κάψει την καρδιά, π' αναθεματισμένη.

47. ΟΣΕΣ ΒΡΥΣΟΥΛΕΣ ΜΕ ΝΕΡΟ

Όσες βρυσούλες με νερό κι όσα βουνά με χιόνια,
εκεί μου στέλνει η μάνα μου νερό για να γεμίσω.
Στο δρόμο όπου πήγαινα, στο δρόμο που πηγαίνω
κανένα δεν αντάμωσα πεζόν και καβαλάρη,
μόν' τον Δημήτρη αντάμωσα, τον αγαπητικό μου.
– Δεν μου μιλάς, Δημήτρη μου, με παίρνεις, δεν με παίρνεις;
– Κόρη μ', εγώ σε αγαπώ και θέλω να σε πάρω,
μα δεν σε θέλει η μάνα μου κι η σκύλα η αδερφή μου.

48. ΟΛΕΣ ΒΕΡΓΟΥΔΕΣ ΕΙΝ' ΕΔΩ

Όλες οι βε, Μαρία μου
Όλες οι βέργες είναι εδώ
Όλες βεργουδες είν' εδώ,
δική μου βέργα δεν ειν' εδώ.
Πάει σε στη βρύση Μαρία μου
Πάει σε στη βρύση για νερό
Πάει σε στη βρύση για νερό
και 'γω στο δρόμο καρτερώ,
και 'γω στο δρόμο καρτερώ

για να με δώσ' κρύο νερό.
 Κι αν δε μι δώσ' κρύο νερό,
 πικρή κατάρα θα την πω:
 – Τη μάνα τς' χήρα να τη δω,
 τον αδελφό τς' στα σίδερα.
 Και 'γώ πέρασα από κει
 να διω αν τον πρέπει φυλακή.
 Και τι καλά τον έπρεπε,
 και τι καλά τον φάνταζε.

49. AMAN ΣΟΦΙΩ

Αμάν Σοφιώ ψήσε μ' καφέ, σε μπακιρένιονα τζεσβέ, Σοφάκι μου.
 Σα δε με θέλει η μάνα σου, εγώ θε να κλέψω, βρε Σοφάκι μου.
 Αμάν Σοφιώ ψήσε καφέ, μαζί να τον επιούμε βρε πουλάκι μου
 μαζί να τον επιούμε βρε Σοφάκι μου.
 Τα κάστρα της ανατολής και τα πουλιά της Δύσης,
 Όλα το σιγοτραγουδούν μαζί μου πως θα ζήσεις βρε Σοφάκι μου
 μαζί μου πως θα ζήσεις βρε πουλάκι μου.

50. ΤΟ ΠΑΤΣΑΚ' ΣΤΟ ΠΑΝΑΘΥΡΙ

Το πατσάκ' στου παναθύρι
 νταλαβέρα στην αυλή,
 πέταξε ένα ζαχαρωτό
 κι τη βάρωσε στ' αυτί.
 Άσε τις πολλές κοβέντες
 κι άσε τα ζαχαρωτά
 με αυτά δεν ξεγελιούμε
 θέλω λόγια καθαρά.
 Έλα μέσα εις το σπίτι
 στους δικούς μου να το πεις
 πως ταχειά στον άλλου μήνα
 θα 'ρθεις να με παντρευτείς.

51. Η ΔΑΣΚΑΛΑ

Ήτανε οργισμένα τα καημένα
Καμιά δεκαριά παιδιά
Ήθελαν για να κλέψουν τη δασκάλα
Να την πάνε στα νησιά
Μα εκείνη δεν το δέχει, δεν το δέχει
Να την πάνε στα νησιά, Κυρά δασκάλα,
να την πάνε στα νησιά.

52. ΑΠΟΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Άιντε παιδιά μ'να φύγω εγώ, να μη με βαρεθείτε
Αυτό τον κόσμο τον καλό, τον άλλον ποιος τον ξέρει;
Για ζούμε για πεθαίνουμε, για σ' άλλον κόσμο πάμε.

53. Ο ΞΕΝΟΣ

Ξένος ήμαν κι ήρθα τώρα
Από μέρη μακρινά
Και κανέναν δε γνωρίζω
Ορέ και πού θα μείνω μια βραδιά.
Έμεινα στις απουλιάνες
Και στα έρημα βουνά
Κάνω τα πουλιά γειτόνους
Και τα αηδόνια συντροφιά.
Τρεις κοπέλες μ' αγαπούνε
Και τις αγαπώ κι εγώ
Ποια να πάρω, ποια ν' αφήσω
Ορέ το θαμάζουμε κι εγώ.

54. ΤΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΥ

Τα νταούλια κρουν μπρε Στέργιο
Κι το ψικ χορεύει
Αμάν Στέργιο, αμάν βρε Στέργιο
Στέργιος δεν είναι δω.

δω τον Στέργιο, κει τον Στέργιο
 Στέργιος απάν' στην αγκριντιά,
 Κατέβα Στέργιου, κατέβα τζάνεμ'
 Να σε παντρέψουμε.
 Δεν κατεβαίνω δεν αλλάζου
 Γαμπρός δε γίνουμε
 Τα μιτζίτια πίσω να πάρτε
 Στέργιους πισμάνεφι.

52. ΕΜΕΙΣ ΕΔΩ ΔΕΝ ΗΡΘΑΜΕ, ΚΕΡΝΑ ΜΑΣ ΚΕΡΝΑ ΜΑΣ

Να φάμε και να πιούμε, άντε αν κερνάς να καλοπερνάς.
 Μόνο σας αγαπούσαμε κέρνα μας κέρνα μας,
 Κι ήρθαμε να σας δούμε, άντε αν κερνάς να καλοπερνάς.
 Σ' αυτό το σπίτι που ῥθαμε, κέρνα μας κέρνα μας,
 Πέτρα να μη ραγίσει, άντε αν κερνάς να καλοπερνάς.
 Άιντε πατάτες με ελιές κέρνα μας κέρνα μας
 Να φάμε και να πιούμε, άντε αν δε κερνάς να κακοπερνάς.

53. ΘΩΜΑΗ

Στη σκάλα π' ανεβαίνεις ν' ανέβαινα κι εγώ
 Σε κάθε σκαλοπάτι Θωμαή να σε γλυκοφιλώ.
 Στη σκάλα π' ανεβαίνεις να πέσει η κάλτσα σου
 Να σκύψεις να τη βάλεις, Θωμαή, να δω τη γάμπα σου.
 Στη σκάλα π' ανεβαίνεις και στα σκαλώματα
 Στο νου σου πάντα βάζεις Θωμαή στα στεφανώματα.
 Στη σκάλα π' ανεβαίνεις ν' ανέβαινα κι εγώ
 Σε κάθε σκαλοπάτι Θωμαή να σε γλυκοφιλώ.

54. ΓΛΥΚΟΧΑΡΑΖΕΙ Η ΑΥΓΗ

Κι η πούλια πάει στη δύση, αχ στη δύση.
 Παν' τα πουλάκια στη βοσκή
 Κι η κοπελιά στη βρύση, αχ στη βρύση.
 Έβγα στο παραθύρι κρυφά απ' τη μάνα σου

Και κάμε πως ποτίζεις τη μαντζουράνα σου.
 Έβγα παναθεμάσαι με ξέπλεκα μαλλιά
 Κι εγώ θα καταλάβω πως είσαι μοναχιά.

55. ΑΣΠΡΑ ΜΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙΑ ΚΑΙ ΜΑΥΡΑ ΜΟΥ ΠΟΥΛΙΑ

Σεις που ψηλά πετάτε και διαβαίνετε
 Περάστε απ' την αυλής μας και από το σπίτι μας
 Να στείλω ένα γράμμα και μια φιλή γραφή
 Να πείτε στην αγάπη μ'να μη καρτερεί.

56. ΓΙΩΡΓΙΤΣΑ

Εγώ έλεγα να σ' αγαπώ Γιωργίτσα μου,
 Κανείς να μη το ξέρει
 Τώρα το μάθαν οι δικοί μ' Γιωργίτσα μου
 Το μάθανε κι οι ξένοι.
 Το γιασεμί στην πόρτα σου
 άνθισε και θα δέσει
 Τ' αγγελικό σου το κορμό Γιωργίτσα μου
 Στα χέρια μου θα πέσει.
 Έλα γιούλα-γιούλα-γιούλα έλα πάρε με
 Άνοιξε τις δυο σου αγκάλες μέσα βάλε με.

57. ΑΣ ΧΑΜΗΛΩΝΑΝ ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Άιντε ας χαμηλώναν τα βουνά
 Να διω τη Σαλονίκη, τα μεσάνυχτα την πόρτα σ' άνοιξα.
 Άιντε να διω και την αγάπη μου, με ποιόν τρώει και πίνει
 Μήλο της μηλιάς κορμί της αγκαλιάς.
 Άιντε μ' έναν τσαχπίνη κάθονταν,
 μ' αυτόν τρώει και πίνει
 Μήλο κόκκινο, κορμί μου νόστιμο.
 Μήλο της μηλιάς, γιατί με τυραννάς.

58. ΤΡΙΑ ΠΟΥΛΑΚΙΑ

Τρία πουλάκια κάθονταν
στης Νιάουσας το κάστρο
Μακρυνίτσα μου,
καημό πόχει η καρδίτσα μου.
Το 'να τηράει τα Βοδενά,
τ' άλλο τη Σαλονίκη
Μακρυνίτσα μου καημό πο' χει η καρδίτσα μου.

ΝΥΦΙΑΤΙΚΑ

59. ΠΕΡΙΠΛΕΓΜΕΝΗ ΛΕΜΟΝΙΑ

Περιπλεγμένη λεμονιά με τ' άνθη στολισμένη.
Την ώρα που σ' αγάπησα ήσαν ερωτευμένη.
Σ' αγάπησα κι αρρώστησα σαράντα μία μέρα.
Το 'μαθαν όλοι οι φίλοι μου και κλάψανε για μένα.
Κλάψατε, φίλοι μ', κλάψατε και σεις εχθροί χαρείτε
και σεις γειτονοπούλισσες στα μαύρα εντυθείτε.

60. ΜΑΡΓΑΡΙΤΑΡΙ Ο ΓΑΜΠΡΟΣ

Μαργαριτάρι ο γαμπρός
και μάλαμα η νύφη.
Σ' αυτό το σπίτι που 'ρθαμε
πέτρα να μη ραΐσει
κι ο νοικοκύρης του σπιτιού
χρόνια πολλά να ζήσει.
Ένα τραγούδι θα σας πω
απάνω στην πεντάρα
να ζήση η νύφη κι ο γαμπρός
κουμπάρος και κουμπάρα.

61. ΕΛΑ ΖΩΓΡΑΦΕ ΝΑ ΖΩΓΡΑΦΙΣΗΣ

Έλα ζωγράφε να ζωγραφίσεις
 αυτήν τη νέα να πολεμήσεις.
 – Μα δεν την είδα, μα δεν την ξέρω,
 πώς να τολμήσω να ζωγραφίσω;
 – Ιδέ τα κάλλη της και τη μορφή της
 και τόλμησε να ζωγραφίσεις.

62. ΣΗΜΕΡΑ ΜΑΥΡΟΣ ΟΥΡΑΝΟΣ

Σήμερα μαύρος ουρανός,
 σήμερα μαύρη μέρα,
 σήμερα που χωρίζεται, αμάν,
 μάνα και θυγατέρα.
 Κλάψτε, ματάκια μ', κλάψτε,
 δάκρυα φορτωθείτε,
 γιατί θα δείτε ξενητιά, αμάν,
 ώσπου να βαρεθείτε.
 Αφήνω γεια στη γειτονιά
 και γεια στους ιδικούς μου,
 αφήνω και στη μάνα μου, αμάν,
 τρία γυαλιά φαρμάκι.
 Το 'να να πίνη το πρωί,
 τ' άλλο το μεσημέρι,
 το τρίτο το φαρμακερό, αμάν,
 να πίν' και μένα να θυμάται.

63. ΕΝΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΘΑ ΣΑΣ ΠΩ

Ένα τραγούδι θα σας πω επάνω στο ρεβύθι,
 χαρά στα μάτια του γαμπρού, που διάλεξαν τη νύφη.
 Ένα τραγούδι θα σας πω επάνω στο κεράσι,
 τ αντρόγυνο που γίνιτι να ζήση, να γηράσει.
 Ένα τραγούδι θα σας πω επάνω στο λεμόνι,
 να ζήση η παρέα μας κι οι συμπεθέροι όλοι.

Ένα τραγούδι θα σας πω επάνω στην πινακίδα,
να ζήση η νύφη κι ο γαμπρός μαζί και η κουμπάρα.

ΚΑΛΑΝΤΑ - ΔΩΔΕΚΑΗΜΕΡΟΥ - ΒΑΪΤΙΚΑ

α) Του Δωδεκαήμερου

64. ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΑ, ΠΡΩΤΟΥΓΕΝΝΑ

Χριστούγεννα, πρωτούγεννα,
πρώτη γιορτή του χρόνου.
Για βγάτε διέτε μάθετε
πως ο Χριστός γεννιέται
στη γη να περπατήσει
και να μας καλώς ορίσει.

Γεννιέται κι ανατρέφεται
με μέλι και με γάλα
το μέλι τρώνε οι άρχοντες
το γάλα οι αφεντάδες
και το μελλισοβότανο
του λούζονται οι κυράδες.

65. ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΣΙΛΗ

Άγιος Βασίλης έρχεται από την Καισαρεία.
Κρατάει εικόνα και χαρτί, χαρτί και καλαμάρι.
Το καλαμάρι έγγραφε και το χαρτί μιλούσε.
– Βασίλη μ', πόθεν έρχεσαι
και πόθεν κατεβαίνεις;
– Από τη μάνα μ' έρχομαι
και στο σχολειό μ' πηγαίνω.
Εγώ γράμματα μάθαινα,
τραγούδια δεν ηξεύρω.
– Και σαν ηξεύρεις γράμματα,
πες μας την αλφαβήτα.

Ξηρό ραβδί, χλωρό ραβδί
 Ξερά βλαστάρια πέφτουν
 κι απάνω στα κλωνάρια του
 πέρδικες κελαηδούσαν.
 Κατέβηκε μια πέρδικα
 να βρέξει το φτερό της
 και βρέχει τον αφέντη μας
 τον πολυχρονεμένο.
 Και του χρόνου με υγεία και καλά μπερεκέτια.

66. ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ

Σήμερα τα Φώτα και φωτεινές
 Κι χαρές μεγάλες στους ουρανούς.
 Σήμερα Κυρά μας η Παναγιά
 απ' τους ουρανούς εκατέβηκε.
 Σπάργα να κρατούσε, κηριά άναφτει
 και τον Άγιο Γιάννη παρακαλεί:
 – Άγιε Γιάννη, αφέντη μ' κι Πρόδρομε,
 σήκου να βάφτισεις Θεού παιδί.
 Με τα θυμιατήρια στα δάχτυλα
 και με τις λαμπάδες στα χέρια σου.
 – Δύναμαι και σώζω και προσκυνώ
 αύριο θ' ανέβω στον ουρανό,
 να παρακαλέσω τον Κύριο
 ν' απολύκει δρόσο κατά τη γη,
 να καταπραίνουν τα είδωλα,
 να κατασπαράξουν τα ζούζουλα.

67. ΑΚΟΥΣ, ΚΥΡΑ Μ', ΤΟ Τ' ΗΡΘΑΜΕ

– Ακούς, κυρά μ', το τ' ήρθαμε,
 ήρθαμε να σας πούμε:
 Αυτόν τον γιο που έχετε
 να τον αρραβωνιάσετε.
 Να πάρτε νύφ' από μακρυά

και νύφ' από τα ξένα.
 – Δεν θέλω νύφ' από μακρυά
 και νύφ' από τα ξένα,
 μόν' θέλω τη γειτόνισσα μ'
 την παραμαυρομάτσα,
 πο' χει το μάτι σαν καυχί,
 το φρύδι σά γαιϊτάνι,
 το δόλιο το ματόκλαδο
 ξαγόρασμα δεν έχει.

68. ΠΡΟΥΞΙΝΙΤΑΔΕΣ ΕΡΧΟΥΝΤΙ

Προυξινήτάδες έρχουντι 'που μέσα από την Πόλη.
 Ζητούν, εδώ, ρωτούν εκεί, πού να 'βρουν τέτοια κόρη.
 Τέτοια καλή, τέτοια όμορφη τέτοια και μαυρομάτσα,
 που εχ' το μάτι σαν καυχί, το φρύδι σα γαιϊτάνι,
 του δόλιου του ματόφυλλο ξαγόρασμα δεν έχει.

69. ΚΑΛΟΤΥΧΗ ΚΥΡΑΤΣΑ ΜΟΥ

Καλότυχη κυράτσα μου, πο' χεις δυο θυγατέρες.
 Τη μια της δίνεις γραμματ' κο,
 την αλλ' της δίνεις ράφτη,
 που σ' έραφτε τα «μπουχασιά»,
 τα δώδεκα φουστάνια,
 φουστάνια χρυσοκέντητα όλο μαργαριτάρια.

70. ΣΕΝΑ ΣΟΥ ΠΡΕΠΕΙ, ΑΦΕΝΤΗ ΜΟΥ (σκωπτικό)

Σένα σου πρέπει, αφέντη μου,
 τορβάς και δεκανίκι
 και ψείρα στο μανίκι.
 Να σε γαυγίζουν τα σκυλιά και πέντε δέκα λύκοι.

71. ΜΑΡΤΗ, ΜΑΡΤΗ ΜΟΥ ΚΑΛΕ

Μάρτη, Μάρτη μου καλέ
 και Φλεβάρη Φλεβαρέ
 και καλή νοικοκυρά
 σήκω να μας δώ'εις
 αυγά, κι του χρόνου
 με υγεία
 κι καλή μας Πασχαλιά.

72. ΧΕΛΙΔΟΝΑ ΕΡΧΕΤΑΙ

Χελιδόνα έρχεται
 Απ' τη Μαύρη θάλασσα.
 Θάλασσα επέρασε,
 Πύργο εθεμέλιωσε
 σήκω μπόζια απ' τη γωνιά
 να μας δώ'ης τρία αυγά.
 Κι του χρόμε υγεία.

γ) Του Αγίου Γεωργίου

73. ΚΑΡΑΒΙ, ΚΑΡΑΒΑΚΙ

– Καράβι, караβάκι,
 που πας γιαλό-γιαλό;
 Αν είσαι για την Πόλη,
 στάσου να 'ρθω κι εγώ.
 – Δεν είμαι για την Πόλη,
 μόν' είμαι για τα νησιά,
 κορίτσια να φορτώσω
 και έμορφα παιδιά.
 Στο δρόμο που πηγαίνω
 βρίσκω και μια μηλιά,
 με μήλα φορτωμένη
 κι απάνω μια ξανθιά.

– Ξανθιά κατέβα κάτω
να ομιλήσουμε,
φες είδα στ' όνειρο μου,
πως θα χωρίσουμε.

74. ΓΑΡΥΦΑΛΛΙΑ ΜΟΥ ΠΡΑΣΙΝΗ

Γαρυφαλλιά μου πράσινη, καλέ (δεις)
πότε θα κοκκινίσης; (δεις)
Να κόψω ένα γαρυφαλλο καλέ
να κάνω φουρκαλάκι,
να φουρκαλώ τη θάλασσα, καλέ
ν' αράζουν τα καράβια.
Ένα καράβι άραξε καλέ
Στου βασιλιά την πόρτα.
Κι ο βασιλιάς δεν ήταν 'κει, καλέ
μόν' ήταν τρεις κοπέλες,
η μια κεντάει τον ουρανό καλέ
κι η άλλη το φεγγάρι
κι η τρίτη η μικρότερη καλέ
κεντάει το μαξιλάρι
να κοιμηθεί ο βασιλιάς, καλέ
να του περάσει η ζάλη,
που έχει στο κεφάλι
κι ένα χρυσό στεφάνι.

75. ΑΥΓΟ ΓΟΡΓΟ

Αυγό γοργό,
είναι άσπρο το αυγό,
είναι άσπρο το μπουκάλι,
σήκω εσύ να κάτσει άλλη,
ως τα ψάρια,
ως τα «γκουτζάρια»*,
ως τις «τούρνες»,*
κατέβα κι απ' τις κούνιες.

Ένας μπορνοβιότης* τον Θεό παρακαλεί
Μαύρα να φορεί, βρακί να μη φορεί!

- * (Γκοτζάρια τούρνες = ψάρια της λίμνης Κορώνειας)
- * (Μπορνοβιότης- ο πρόσφυγας από το Μπορντίβο της Ανατολικής Ρωμηλίας)

ΤΗΣ ΞΕΝΗΤΙΑΣ

76. ΟΛΕΣ ΟΙ ΜΑΝΕΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Όλες οι μάνες τα παιδιά τα ευχιούνται να προκόψουν
και μια μάνα, σκύλα μάνα, το γιο της καταριέται.
– Παιδί μ', σαν πας στην ξενητιά, πίσω να μη γυρίσεις.
--Σ' ευχαριστώ, μανούλα μου, το λόγο που μου είπες.
Μάνα μ' σαν πας στην εκκλησιά και κάνεις το σταυρό σου
ν' ανάψεις κεριά στην Παναγιά και στο Χριστό λαμπάδα,
να δεις τις νιες, να δεις τους νιους, να δεις τα παλληκάρια,
να δεις και το στασίδι μου, πως στέκει μαραμένο.
Μηδέ παπάς το θυμιατεί, μηδέ διάκος το θυμιάζει.
Τότε και συ βρε μάνα μου να θυμηθείς τον γιο σου.

77. ΜΕΤΑΝΑΣΤΗΣ

Μετανάστης φεύγω τώρα, αχ μανούλα μου,
και στα χέρια σου αφήνω πια τη γυναικούλα μου.
Γυναίκα αφήνω νιόπαντρη, μανούλα μου, σε σένα
και πάω να βρω την τύχη μου στα έρημα τα ξένα.
Μετανάστης φεύγω τώρα, αχ μανούλα μου,
και στα χέρια σου αφήνω πια τη γυναικούλα μου.
Καρδιά κι αν έχης, μάνα μου, και με πονεί η ψυχή σου,
αγάπα τη γυναίκα μου σαν να 'τανε παιδί σου.
Μετανάστης φεύγω τώρα, αχ μανούλα μου,
και στα χέρια σου αφήνω πια τη γυναικούλα μου.

Στα δάκρυα του χωρισμού πνίγομαι ο καημένος,
αφήνω τη γυναίκα μου, καινούργιος παντρεμένος.

Μετανάστης φεύγω τώρα, αχ μανούλα μου,
και στα χέρια σου αφήνω πια τη γυναικούλα μου.

78. ΟΛΕΣ ΟΙ ΜΑΝΕΣ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Όλες οι μάνες τα παιδιά τ' αυχιούνται να προκόψουν
κι μένα ή μανούλα μου πικρή κατάρα μούπε:
– Στ' ανάθεμα, παιδάκι μου, πίσω να μη γυρίσεις.
Όλ' τη μερά να πολεμάς, το βράδυ καρραούλι.
Το χέρι σου προσκέφαλο και το σπαθί σου στρώμα.
Δείπνο, μπαρούτι να δειπνάς, βόλια να γευματίζεις.
Κοράκια να τρων' απ το κορμί σ' καρτάλια απ' το λαιμό σου.
– Σ' ευχαριστώ, μανούλα μου, εις την ευχή που δίδεις.
Μάνα μ' σαν πας στην εκκλησιά κι κάνεις το σταυρό σου,
να δεις νέους, να δεις νιες, να ιδείς και παλληκάρια,
να δεις και το στασίδι μου, που στέκει μαραμένο.
Να δεις του κόσμου τα παιδιά, να ῥχοντ' απ' τα ξένα,
θα βγουν όλες οι μάνες τους, θα βγουν να τα δεχθούμε.
Θα βγεις και συ, μανούλα μου, θα βγεις για να ρωτήσης:
– Μην είδατε το γιόκα μου, τον περιφρονημένο;
– Τον είδαμε το γιόκα σου στο δρόμο ξαπλωμένον,
μαύρα πουλιά τον έτρωγαν κι άσπρα τον τρογυρνούσαν
κι ένα πουλί, καλό πουλί, τα βάσανα του κλαίγει:
– Τι έκαμες, παιδί μ', κι η μάνα σου, πικρά σε βλαστήμηθηκε,
μήπως, παιδί μ', την έδειρες κι έπιασε η βλαστημιά της;
Στον πόλεμο ξεκίνησα να πάω να πολεμήσω
Και ευλογία δεν έδωκε, γιατί την βαριοφάνκει!

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙΑ

79. ΤΟΥ ΛΕΒΕΝΤΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΧΑΡΟΥ

Ένας βοσκός κατέβαινε ἔπο μια φιλή ραχούλα,
κατέβαινε κι ἔλεγε κι τραγουδεῖ κι λέει:
– Κανέναν δεν φοβήθηκα, κανέναν δεν φοβούμαι.
Μηδέ το χάρο του Θεού, μηδέ κανά στον κόσμο.
Κι ο χάρος σαν τον άκουσε, πολύ του βαρουφάν'κι.
Πήγε και τον περιμένε σε ένα σταυροδρόμι.
– Καλή μέρα, λεβέντη μου,
– Καλώσ' τονε το χάρο
– Έμενα Θεός με ἔστειλε να πάρω την ψυχή σου.
– Δίχως ασθένεια κι αρρώστια το τι ψυχή γυρεύεις;
Έβγα για να παλαίψουμε στα μαρμαρένια αλώνια
Κι αν με νικήσεις χάροντα να πάρεις την ψυχή μου
κι αν σε νικήσω, χάρε μου, θα πάρω το σπαθί σου.
Κι ο χάρος σαν γονάτισε απ τα μαλλιά τον πιάνει.
– Αφ' σε με, χάρε, απ' τα μαλλιά και πιάσε με απ' το χέρι
γιατ' έχω παιδιά παραμικρά κι ορφάνια δεν τα πρέπει,
γιατ' έχω γυναίκα παρανιά και χήρα δεν την πρέπει,
να περπατάει σιγανά και να μη καμαρώνει.

80. ΜΙΑ ΣΥΝΝΕΦΙΑΣΜΕΝΗ ΜΕΡΑ

Μια συννεφιασμένη μέρα και μια σκοτεινή βραδυά
βγήκανε να σεργιανίζουν δυο Ρεδαιστιανά παιδιά.
Βάρκα γύρισε άνω-κάτω και πνίχτηκαν δυο παιδιά.
Ένας ήτανε ο Νίκος του Θεόδωρου ο γιος,
τ' άλλο ήταν Αρμενάκι στην εμορφιά του ξακουστός.
Κι η γυναίκα του φωνάζει, αχ, φωνάζει και θρηνεί:
– Θόδωρε μου, δεν σου είπα, μην το στέλνεις το παιδί.
Δεν ξέρει να βαρκαρέψει και θα πέσει να πνιγεί.
Θόδωρε μου, τι σου λέγω, σφάλισε τα μαγαζιά,
πέρασ' τα μαύρες κουρτίνες να το μάθουν τα χωριά.

Σαν το μάθανε στην Πόλη, όλοι λυπηθήκανε,
δούλες, μα και παραμάνες μαύρα φορεθήκανε.
Κι η μανούλα του φωνάζει, τάζει λίρες και φλουριά,
για να βγάλουνε τα Νίκο ζωντανό από τα βαθιά.
Κι η αρραβωνιαστικιά τ' φωνάζει αχ! φωνάζει και θρηνεί:
– Θάλασσα, δεν τον λυπήθ'κες, που τον πήρες μοναχόν.
Ας μου έπαιρνες και μένα για να ζούμε και οι δυο.
Φιλενάδες της φωνάζουν, κλαίνε όλες και θρηνούν
– Θάλασσα, παρακαλούμε, βγαλ' το Νίκο ζωντανόν.
Θάλασσα, τα κοριτσάκια όλα σε παρακαλούν
μην τα κάνεις τα καημένα όλα μαύρα να ντυθούν.
Η Θάλασσα χτυπάει το κύμα και θολώνει το νερό,
και ο Νίκος δεν εφάνη για να βγει από το γιालό.
– Θάλασσα δε θελ' παράδες, ούτε λίρες και φλουριά.
Θάλασσα θέλει το Νίκο να τον έχει συντροφιά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΤΑ ΑΝΑΣΤΕΝΑΡΙΑ ΣΤΗ ΛΑΓΚΑΔΙΑΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Πρόκειται για κατάλοιπο ειδωλολατρικών - οργιαστικών εθίμων, αναμειγμένων με χριστιανικά λατρευτικά έθιμα, που τελείται σε περιοχές της βορείου Ελλάδος, από ανθρώπους Θρακικής καταγωγής. Το έθιμο στον Ελλαδικό χώρο ήλθε μετά το 1922, από πρόσφυγες της Θράκης, κυρίως από το χωριό Κωστή αλλά και από άλλα χωριά της περιοχής της Βιζύης. Στις περιοχές αυτές το έθιμο ετελείτο από πολλά χρόνια, ως μια τοπική παράδοση, ξεκινούσε μάλιστα από τις 2 Μαΐου (εορτή του Αγ. Αθανασίου) και κορυφώνονταν στις 21 Μαΐου εορτή των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Σε άλλα χωριά το έθιμο τελούνταν και κατά την γιορτή του Αγίου Παντελεήμονος στις 27 Ιουλίου. Σήμερα περιορίζονται μόνο στο τριήμερο 21-23 Μαΐου και στις 27 Ιουλίου σε στενό οικογενειακό κύκλο.

Προετοιμασία για την πυροβασία.

Οι γιορτές των αναστεναρίων τελούνται με την ηγετική παρουσία του αρχιαναστεναρή, ο οποίος επιλέγει και την ομάδα των αναστεναρήδων που πλαισιώνουν το τελετουργικό δρώμενο. Η επιλογή των μελών εγκρί-

νεται από όλους τους μετέχοντες στην ομάδα. Οι εικόνες που κατέχουν θεωρούνται παλαιά οικογενειακά κειμήλια, που μεταφέρθηκαν από τις πατρίδες τους, φυλάσσονται στα σπίτια τους σε ειδικό εικονοστάσι, ή στο «κονάκι» δηλαδή το σπίτι του αρχιαναστενάρη ο οποίος απολάμβανε τιμής και σεβασμού από όλους. Οι εικόνες πολλές φορές είναι κατάφορες από πολλά αφιερώματα, καλυμμένες με ειδικά υφάσματα, άλλες δε φέρουν μικρούς κωδωνίσκους. Την παραμονή της γιορτής, το απόγευμα συγκεντρώνονται στο κονάκι και ξεκινούν εν πομπή κατευθυνόμενοι προς τον πανηγυρίζοντα ναό, με συνοδεία θυμιατών και τις εικόνες των «παππούδων», δηλ. των εικόνων των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης. Εκεί τελούσαν αγιασμό τον οποίο μοιράζαν στα σπίτια των αναστενάρηδων.

Από το 1952 η Μητρόπολη Θεσσαλονίκης απαγόρευσε στους ιερείς να μετέχουν σε ένα καταφανώς διονυσιακό - αρχαιοελληνικό έθιμο, και έκτοτε τον αγιασμό «τελεί» μόνος του ο κάθε αρχιαναστενάρης. Σήμερα όλο αυτό το τελετουργικό δρώμενο δεν γίνεται στο ναό αλλά στο κονάκι. Στη συνέχεια εν πομπή και με τη συνοδεία της θρακικής λύρας, οδηγείται στον χώρο ο ταύρος της θυσίας, στολισμένος με λουλούδια και κορδέλες στον τράχηλο, και του οποίου η ηλικία πρέπει να είναι σε περιττό αριθμό, δηλ. 3 ή 5 ή 7 ετών. Ο ταύρος προσδένεται σε ειδικούς πασσάλους και σφάζεται, το δε κρέας βράζεται και μοιράζεται στους μετέχοντες ως ευλογία, είναι το λεγόμενο «κουρμπάνι».

Ανήμερα του αγίου Κωνσταντίνου, προ της απαγόρευσης από την Εκκλησία, αφού επισκέπτονταν τον εορτάζοντα ναό, έτρωγαν όλοι μαζί από το κουρμπάνι, και προετοιμάζονταν για το νυχτερινό τελετουργικό δρώμενο της πυροβασίας. Θα πρέπει δε να τονιστεί ότι όλη την ημέρα χορεύοντας μέσα στο κονάκι, υπό τους ήχους της λύρας και του νταουλιού, προετοιμάζονταν ψυχολογικά για τα δρώμενα. Κατά την διάρκεια της ολόήμερης προετοιμασίας και του χορού, οι αναστενάρηδες περιπίπτουν σε κατάσταση εκστάσεως, βγάζουν ήχους (αχ..αχ..ιχ.ιχ..), βρίσκονται σε έντονη συναισθηματική φόρτιση, ίσως δε και η όλη αυτή κατάσταση βοηθά να ξεπεραστεί το άγχος των νέων αναστενάρηδων, οι οποίοι περνούν το στάδιο της μύησης μέχρι να «τους πιάσει ο άγιος» και να μπορέσουν να μπουν στη φωτιά. Ανήμερα της γιορτής κατά τις απογευματινές ώρες στήνεται σε κεντρικό μέρος η πυρά, και όταν πια όλα είναι έτοιμα και τα κάρβουνα έχουν πλέον ετοιμασθεί για την πυροβασία, η πομπή με πρώτον

τον αρχιαναστενάρη τον οποίον ακολουθούν όλοι κατά σειρά και κατά αρχαιότητα, κάνει τον πρώτο γύρο γύρω από τη φωτιά και πρώτος αυτός εισέρχεται, οιστριλατούμενος και με οργιαστικό ενθουσιασμό πατεί πάνω στην πυρά και δίνει το σύνθημα της ενάρξεως της πυροβασίας. Τον ακολουθεί όλη η ομάδα των αναστενάρηδων με τον ίδιο ενθουσιασμό, φωνάζοντας *αχ..αχ..ιχ..ιχ* κρατώντας τις εικόνες ή κόκκινα μανδήλια στα χέρια και ορμώντας με πάθος πάνω στην ανθρακιά, ενώ ο ήχος των οργάνων επιτείνει με τον ρυθμικό και μονότονο μουσικό μοτίβο τον εκστασιασμό τους. Όταν πια ο αρχιαναστενάρης δώσει το σύνθημα της αποχώρησης, αποχωρούν με τον ίδιο λιτανευτικό τρόπο, προηγούμενων λαμπάδων, θυμιατών και των οργάνων.

Πυροβασία στην πλατεία Αναστεναρίων.

Ο Αν. Χουρμουζιάδης το 1873 έγραφε περί οργιαστικού εθίμου, που έρεε άφθονος οίνος, και ότι εκτρέπονταν σε ακόλαστα όργια. Σήμερα δεν έχουμε μαρτυρίες για παρόμοια πράγματα, ούτε επιβεβαιώνονται από την λαογραφική έρευνα. Οι αναστενάρηδες συνήθως είναι άνθρωποι φιλήσυχοι και όπως σημειώνει ο Στ. Κυριακίδης, εγγρατέστατοι και ηθικότατοι. Πάντως είναι σίγουρα συναισθηματικοί και προληπτικοί, κάποτε αγράμματοι, σήμερα όμως όχι, δεδομένου ότι και επιστήμονες πυροβατούν, χωρίς μάλιστα να έχουν θρακική καταγωγή, που κάποτε θεωρούνταν απαραίτητο.

Ο Αγγ. Τανάγρας παλαιός μελετητής και ερευνητής του εθίμου, γράφει: «πάντως πρόκειται περί ανθρώπων μέ κλωνισμένον τό νευρικόν σύστημα, τό όποϊον έπηρεάζει τό περιβάλλον, οί ήχοι τής μουσικής και διάφοροι άλλοι παράγοντες. Γενικώς ή προσήλωσις τών αναστενάρηδων εις τά παραδεδομένα από γενεάς εις γενεάν τούς έκαμε νά δεικνύονται άφελείς εις τά θρησκευτικά των χρέη. Μεταβαίνουν μόνον τά Φώτα εις τήν έκκλησίαν, ούδέποτε μεταλαμβάνουν, πολλοί έξομολογούνται στό δάσος, χαράσσοντες σταυρόν επί τών δένδρων... είναι παντελώς ψυχροί εις τά θεία και άδιάφοροι, δίδουν μεγάλην σημασίαν εις τάς προλήψεις των και τήν τήρησιν τών έθίμων των...». Πάντως περί της ακριβούς καταγωγής του εθίμου δεν γνωρίζουμε πολλά.

Η λατρεία τους με επίφαση χριστιανική, ομοιάζει καταπληκτικά με την οργιαστική λατρεία του Διονύσου. Σε διάφορα κείμενα του 12^{ου} αιώνα βρίσκουμε περιγραφές της ζωής των ομάδων των Θρακών, όπου αναφέρονται όργια και συνήθειες αναμειγμένες με χριστιανικά στοιχεία που ομοιάζουν με αυτά των αναστεναρίων. Ο Τανάγρας και ο Κυριακίδης πιστεύουν ότι έχουν σχέση με παραδόσεις και δρώμενα των αιρέσεων των Παυλικιανών και των Βογομίλων.

Το βέβαιο είναι πως και σήμερα στην περιοχή της Ανατολικής Θράκης γύρω από την περιοχή του Κωστή, το έθιμο διατηρείται από ομάδες κυρίως αθιγγάνων, οι οποίοι παρουσιάζουν το δρώμενο υπό μορφήν ατραξιόν στα ξενοδοχεία της περιοχής προς τέρψιν των τουριστών, χωρίς βεβαίως να ισχυρίζονται ότι καθοδηγούνται από αγίους, ή ότι επιτελείται το θαύμα της ακαΐας.

Πηγαίνοντας προς τον χώρο της πυροβολίας.

Το φαινόμενο των αναστεναρίων απασχόλησε τον τελευταίο αιώνα την επιστήμη αλλά και την εκκλησία, δεδομένου ότι πολλοί ήταν αυτοί που πίστεψαν στο φαινόμενο της ακαΐας, ως ένα θαύμα που επιτελείται σε καθορισμένο τόπο και χρόνο. Πρέπει όμως να τονιστεί ότι τα υπερφυσικά φαινόμενα, ή απλά η αναστολή των κανόνων της φύσης, είναι ζητήματα που ανήκουν στη σφαίρα του Θεού ή του σατανά, ή στη ανοχή του Θεού. Αν κάτι πρέπει να εκλαμβάνεται ως χάρισμα του Θεού, θα πρέπει να υπάρχουν και οι στοιχειώδεις προϋποθέσεις της πίστης ή της μετοχής στη λατρευτική ζωή της εκκλησίας. Η άνευ «επικοδομής» δημόσια έκστασις κατακρίνεται από τον Απ. Παύλο διότι ο Θεός δεν είναι «ἀκαταστασίας ἀλλά ειρήνης» (Α΄ Κορ. ιδ΄ 26-33). Η τήρηση εξωτερικών θρησκευτικών τύπων, δεν σημαίνει κατ' ανάγκη και θρησκευτικότητα, ή ορθόδοξη πνευματικότητα. Αυτό που κυρίως ενοχλεί την εκκλησία στην περίπτωση των αναστεναρίων, είναι η κακή χρήση των εικόνων και η διαπόμπευσή τους, υπό τους ήχους οργάνων και οργιαστικού χορού.

Σχετικά με αυτή την κακή χρήση των εικόνων έγραφε ο Μητροπολίτης Καμπανίας Θεόφιλος: «δέν συγχωρείται εις τούς λαϊκούς ούτε έπ' ώμων νά τάς σηκώνουν, ούτε νά τρέχουν καί νά περιέρχονται μέ αὐτάς...» (Ταμείον Ορθοδοξίας, Βενετία 1780 κεφ. νστ΄.) Οι κανόνες απαγορεύουν ακόμα τη χρήση αντιχριστιανικών ειδωλολατρικών εθίμων (Αγκύρας καν.

ΚΔ', Μ. Βασιλείου, καν. ΠΓ'). Η δε Ζ' Οικουμενική Σύνοδος απαγορεύει να γίνονται «ελληνικά επιτηδεύματα, προς βλάβην των απλουστέρων» απαγορεύει ακόμη και «τάς ὀρχήσεις καί τελετάς», και βέβαια κατακρίνονται και τα κουρμπάνια (Πηδάλιον, σημ. εις την συμφωνία του κθ' κανόνα της ΣΤ' Οικ. Συνόδου), τα οποία δεν έχουν την μορφή που συχνά παρατηρούνται να γίνονται σε τοπικές πανηγύρεις, που έχουν την μορφή των παλαιών «αγαπών», όπου μετά τη θεία λειτουργία ακολουθούσε τράπεζα-αγάπης για όλους τους συνεορταστές. Η θυσία ταύρου όπως γίνεται στα αναστενάρια παραπέμπει σε μη χριστιανική παράδοση και πάντως ειδωλολατρική.

;;;;

Η αποκοπή μάλιστα των αναστενάρηδων από την εκκλησία και η τέλεση αγιασμού από μη κληρικό, τον αρχιαναστενάρη, βάζει σε σκέψεις για την σχέση των ανθρώπων με την ελληνορθόδοξη παράδοση. Σήμερα κανείς σοβαρός επιστήμονας, ιστορικός, λαογράφος, ανθρωπολόγος κοινωνιολόγος, ή θεολόγος δέχεται ότι τα αναστενάρια είναι ένα έθιμο της χριστιανικής παράδοσης. Όλοι τονίζουν την εθνική- ειδωλολατρική του καταγωγή και την σύνδεσή του με τη Διονυσιακή λατρεία που υπήρχε

διαδεδομένη στη Θράκη. Άλλωστε και μόνο το γεγονός ότι το έθιμο ήλθε από την Θράκη και δεν επεκτάθηκε σε περιοχές όπου δεν υπήρχε θρακικό στοιχείο, επιβεβαιώνει την πραγματικότητα ότι ήταν ένα καθαρά τοπικό έθιμο, το οποίο όπου γίνεται, γίνεται από συγκεκριμένες οικογένειες και όχι από όλους τους Θράκες, και σίγουρα δεν υπήρχε σαν παράδοση σε άλλες περιοχές της Ελλάδος, όπου τελείται το έθιμο ως ατραξιόν για να προσελκύσει το τουριστικό ενδιαφέρον.

Πρέπει δε να πούμε πως σε περιοχές της Αφρικής, αλλά και ιδιαίτερα της Σιγκαπούρης, το έθιμο της πυροβασίας είναι σύνηθες σε λατρευτικές - ειδωλολατρικές εκδηλώσεις των ντόπιων πληθυσμών, οι οποίοι δεν έχουν καμιά απολύτως σχέση με τη χριστιανική παράδοση.

Ο ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΛΟΥΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΛΑΓΚΑΔΑ

Στον Λαγκαδά συχνά μιλάμε για τις ομορφιές του, αλλά μιλάμε μόνο για αυτές που έτυχε αποκλειστικά εμείς να γνωρίσουμε αγνοώντας τον όλο πλούτο που διαθέτει αυτός ο ευλογημένος τόπος. Αυτή η άγνοια μας κάνει φτωχούς αφού δεν μετέχουμε αυτής της ομορφιάς και κυρίως της ιστορίας του τόπου, και θα λέγαμε ότι και οι άνθρωποι που ανέλαβαν την τύχη αυτών των περιοχών, λόγω των φτωχών τους γνώσεων, είναι ευνόητο να παράγουν και φτωχό έργο και βέβαια να αποκλείουν τον τόπο από την τροχιά της ανάπτυξης.

Ο Δήμος μας μετέχει στο δίκτυο της «Αμφικτυονίας Αρχαίων Ελληνικών Πόλεων» αφού έχει τη δυνατότητα να επιδείξει ένα σημαντικό και αξιόλογο αρχαιολογικό πλούτο σε όλες τις δημοτικές ενότητες.

Το δίκτυο αυτό έγινε με σκοπό να αποτελέσει την πρώτη οργανωμένη κίνηση και προσπάθεια συνεργασίας για θέματα πολιτισμού σε επίπεδο αυτοδιοίκησης και με στόχο την αξιοποίηση και ενίσχυση των διοικητικών δομών των Δήμων με τεχνογνωσία, ειδικότερα στο θέμα του πολιτισμού. Προϋπόθεση όμως είναι να ξέρουμε πού κατοικούμε, πάνω σε τι χώματα πατάμε και τι θέλουμε για αυτόν τον τόπο.

Ο αρχαιολογικός χώρος των Καλινδοίων.

Στην περιοχή μας λοιπόν καταγράφονται οι εξής αρχαιολογικοί χώροι καθώς και άλλοι χώροι που έχουν να κάνουν με την ναοδομία και την μεταβυζαντινή τέχνη. Ας τους γνωρίσουμε λοιπόν:

1. Ξεκινώντας από τον καταπληκτικό αρχαιολογικό χώρο των Καλινδοίων με τα εξαιρετικά αρχαιολογικά και παλαιοντολογικά ευρήματα αλλά και τον περιβάλλοντα χώρο που κρύβει ακόμα μεγάλες εκπλήξεις, (πιθανόν κι ένα αρχαίο θέατρο) μπορούμε να γνωρίσουμε τον μακεδονικό πολιτισμό και την τέχνη του.
2. Σε κοντινή απόσταση θα βρούμε τον βυζαντινό Πύργο του Αγ. Βασιλείου, στις όχθες της Κορώνειας, που ανήκει στο 14^ο αιώνα.
3. Ενδιαφέρον έχει επίσης ο αρχαιολογικός χώρος της Ασσήρου, η γνωστή Α' Τούμπα της Ασσήρου, όπου τα πρώτα στοιχεία μιλούν για έναν πολιτισμό που χρονολογείται το 2000 π.Χ. (ΦΕΚ.97B/1999).
4. Στη συνέχεια έχουμε την Β' Τούμπα ή Κουτσολίτης της Ασσήρου με επιχώσεις της μέσης και ύστερης εποχής του χαλκού και της πρώιμης εποχής του σιδήρου (2000-750 π.Χ.) (ΦΕΚ. 97 B/1999).
5. Ακόμα στην Άσσηρο θα βρούμε την περιοχή της Αγ. Άννας, όπου είναι ένας εκτεταμένος αρχαιολογικός χώρος δίπλα στην όχθη του Μπογδάνα (ΦΕΚ.97 B/1999).
6. Η Τούμπα του Λάκου στην ίδια περιοχή χρονολογείται στην πρώιμη εποχή του σιδήρου (ΦΕΚ 97 B/1999).

7. Στο Εξαμίλι στην περιοχή Σαρακάσου Μπαίρα, υπάρχει αρχαιολογικός χώρος με νεκροταφείο της ύστερης εποχής του χαλκού (ΦΕΚ 521 Β/2000).
8. Στην Κριθιά περιοχή Ταψί, απομονωμένος αρχαιολογικός χώρος της εποχής του χαλκού (ΦΕΚ. 521 Β/2000).
9. Αρχαιολογικός χώρος στη θέση ΑΓ. ANNA μεγάλος αρχαιολογικός χώρος (ΦΕΚ 97/Β/1999).
10. Μαυροράχη, Μουσουλμανικό Τέμενος κηρυγμένο ως μνημείο με το ΦΕΚ 466/Β/1996).
11. Ακόμα στην περιοχή της Κριθιάς στη θέση ΤΑΨΙ υπάρχουν υπολείματα νερόμυλων του 1920.
12. Στην Άσσηρο επίσης ο ναός του Προφήτη Ηλία, είναι κηρυγμένος ως μεταβυζαντινός Ναός.
13. Στη ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΒΕΡΤΙΣΚΟΥ διαπιστώνονται αποτελέσματα αρχαιολογικής έρευνας στην περιοχή Όσσας, Γαλήνης και Βερτίσκου που ανάγονται στην εποχή του χαλκού και την πρώιμη εποχή του σιδήρου. Στη Γαλήνη συγκεκριμένα υπάρχουν ευρήματα ελληνιστικής και ρωμαϊκής περιόδου.
14. Παράλληλα έχουν βρεθεί και άλλοι αρχαιολογικοί χώροι, που δεν έτυχαν αναλόγου ενδιαφέροντος από τους αρμοδίους, όπως ο Οικισμός Τούμπα σε λόφο της περιοχής του Λοφίσκου, και η τούμπα στην περιοχή της Χωρούδας που ανάγονται στην Εποχή του χαλκού.
15. Οικισμός-Τούμπα με επιχώσεις της εποχής του χαλκού και των ρωμαϊκών χρόνων στην Όσσα.
16. Τούμπα με επιχώσεις εποχής του χαλκού σε λόφο στη Γαλήνη.
17. Οικισμός στην Όσσα της εποχής του σιδήρου της κλασικής ελληνιστικής περιόδου.
18. Άλλος οικισμός στην περιοχή Εξαλόφου-Πέντε Βρύσες.
19. Παράλληλα υπάρχουν κηρυγμένοι ως αρχαιολογικά διατηρητέοι 12 μεταβυζαντινοί ναοί της περιοχής μας. Στην Όσσα 1, τον Βερτίσκο 1, τη Χωρούδα 1 Καβαλάρι 2, Λητή 2, Μελισοχώρι 1, Ξυλούπολη 1, Λαγυνά 1, Κολχικό 1, Σωχό 1.
20. Παράλληλα έχουμε κηρυγμένες 10 οικίες ως μνημεία ιδιαίτερου κάλους όπως οι οικίες Ζλατάνου και Βενιώτη, Γεωργιάδη, Κούζου, Δόγχα, Τανάσκου, Χαρίτου, και Μαγνήσαλη στο Λαγκαδά, επίσης η οι-

κία Δαβελούδη στο Αδάμ, το Δημοτικό Σχολείο Χωρούδας, αρκετές οικίες με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική στην Όσσα και τον Βερτίσκο, καθώς και ο όμορφος οικισμός των Πετροκεράσων, που μόνος του αποτελεί ένα στολίδι.

1. Στην περιοχή του Αγίου Βασιλείου υπάρχει οικισμός με ενδείξεις κατοίκησης από τους αρχαϊκούς χρόνους μέχρι τους ρωμαϊκούς, ενώ το αρχαίο νεκροταφείο εκτείνεται στο χώρο του οικισμού. Αρχαϊκοί τάφοι βρέθηκαν στα υψώματα του οικισμού.

Επίσης στον Άγιο Βασίλειο υπάρχει ρωμαϊκός οικισμός που εκτείνεται μέχρι τους βυζαντινούς χρόνους.

2. Στην παραλίμνια περιοχή μαρτυρούνται στη βιβλιογραφία περί τα 5 αγιορείτικα μετόχια. Υπάρχει σχετική διδακτορική διατριβή για τα παραλίμνια μετόχια της περιοχής μας (Χαριζάνη Γεωργίου, Η περιοχή των λιμνών Αγίου Βασιλείου (Λαγκαδά) και Βόλβης, κατά τους τελευταίους Βυζαντινούς αιώνες (11^{ος}-15^{ος}), Τα Αθωνικά Μετόχια).

1. Στο Βασιλούδι-Γερακαρού υπάρχει κηρυγμένος αρχαιολογικός χώρος (ΦΕΚ354/2000) Με πυρήνες στο Βασιλούδι (θέση ΠΑΛΑΙΟΜΟΝΑΣΤΗΡΟ) στη Γερακαρού (θέση ΔΟΓΑΝΤΖΗ) ενώ στη θέση Αμυγδαλιές υπάρχει αρχαίος ρωμαϊκός οικισμός.

2. Στη Γερακαρού στη θέση ΛΥΚΟΣ υπάρχει επίσης ρωμαϊκός οικισμός. Επίσης προ δεκαετίας ανακαλύφθηκε στρατιωτικό νεκροταφείο της εποχής του Μ. Αλεξάνδρου. Τα χρυσά ευρήματα, θώρακες, δόρατα και περικεφαλαίες μεταφέρθηκαν στον Αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών.

3. Στην περιοχή του Σωχού συναντάμε ίχνη αρχαίων οικισμών, υπάρχει ο ωραίος μεταβυζαντινός ναός του αγίου Γεωργίου, καταπληκτικά τοξωτά γεφύρια, πλούσιο δάσος με υπέροχες διαδρομές, καθώς και δύο ενεργεία μοναστήρια.

4. Στον Ασκό υπάρχουν αποτυπώματα διαφόρων εποχών ενώ στην Αυγή η ανασκαφική έρευνα του 1938-39 αποκάλυψε προϊστορικό οικισμό σε 4 φάσεις.

5. Στη θέση Πεντέμισι έξω από τον Λαγκαδά υπάρχει προϊστορικός οικισμός με ευρήματα της εποχής του 4^{ου}-5^{ου} αιώνα π.Χ.

6. Αυτή τη στιγμή η περιοχή μας διαθέτει ένα εκκλησιαστικό Μουσείο στο Σωχό και ένα στον Λαγκαδά. Επίσης ένα Λαογραφικό μουσείο στο Σωχό κι ένα στο Λαγκαδά. Το αναξιοποίητο στρατόπεδο ΜΠΑΡΕΤΗ

που μπορεί το 1940 να είχε αναψυκτήριο, και ταβέρνα, τώρα παραμένει έρημο. Ενώ τα 2 Μπίλλεια πολιτιστικά κέντρα στο Λαγκαδά και στο Σωχό, περιμένουν επί δεκαετίες την ολοκλήρωσή τους!

Το λεοντάρι της αρχαίας Μυγδονίας.

Όλοι αυτοί οι χώροι σε άλλες περιοχές θα είχαν προβληθεί και θα αποτελούσαν την αιχμή του δόρατος της πολιτιστικής και οικονομικής ανάπτυξης όλης της περιοχής. Το δε θερμαλιστικό κέντρο των Λουτρών Λαγκαδά, με τους βυζαντινούς λουτήρες, του 6^{ου} και 9^{ου} αιώνα, που κάποτε ήταν από τα πρώτα των Βαλκανίων, θα μπορούσε να ξαναβρεί την παλιά του αίγλη, αν οι αρμόδιοι λειτουργήσουν κάποτε με όραμα, σχέδιο και προγραμματισμό. Η περιοχή της Κορώνειας ήταν πάντα πηγή πλούτου και ζωής, ενώ σήμερα εξ αιτίας της κακοδιαχείρισης του περιβάλλοντος, υποβαθμίστηκε ο ρόλος της και μάλιστα εξ αιτίας και της αδιαφορίας όλων μας η επαρχία μας κατάντησε η χωματερή της κεντρικής Μακεδονίας, με τεράστιες ευθύνες των αυτοδιοικητικών, των πολιτικών και όλων των κομμάτων. Η παραλίμνια περιοχή της Κορώνειας θα μπορούσε και σήμερα να λειτουργήσει ως χώρος προβολής της ιστορίας της λίμνης και των παραλίμνιων οικισμών. Το δε κτήριο του κωπηλατικού ομίλου παραμένει

επί δεκαετίες αναξιοποίητο, όπως βέβαια και το Κονσερβοποιείο με τις αποθήκες της Ε.Γ.Σ.Α!!!

Αλήθεια, απ' όλα αυτά που παραθέτουμε παραπάνω, αν κάποια μόνο είχαν προβληθεί και τεθεί στην αναπτυξιακή τροχιά της Επαρχίας μας, ποιός θα τολμούσε να εγκαταστήσει στην περιοχή μας ΧΥΤΑ και ΜΕΑ; Όταν εμείς δεν γνωρίζουμε και δε σεβόμαστε τον τόπο μας γιατί να τον σεβαστούν οι άλλοι;

Ο μόνος ίσως που ξεχώρισε ήταν ο αείμνηστος μητροπολίτης Ιωάννης που σε 10 χρόνια κατάφερε με τη συνεργασία των ιερέων να αναστηλώσουν 12 μεταβυζαντινούς ναούς, να κάνει 3 μουσεία, κατασκηνώσεις, προσκυνηματικά κέντρα, επειδή στόχευε στο μέλλον και τον θρησκευτικό τουρισμό της επαρχίας μας και βέβαια την ανάπτυξή της.

Η παραδοσιακή οικία Βενιώτη, δείγμα της αρχιτεκτονικής του τόπου.

Αν η επαρχία μας ήταν ένα απέραντο αρχαιολογικό πάρκο, με ανάδειξη της αρχιτεκτονικής του και της ντόπιας ομορφιάς κι αν οι δήμαρχοί μας αντί να ξοδεύουν 80-100.000 ευρώ για καρναβάλια και φασολάδες, ή να σπαταλούν το δημόσιο χρήμα σε ρουσφέτια, έδιναν κάθε χρόνο ένα ποσό στο Πανεπιστήμιο για να ανασκάψει και να προβάλλει το χώρο μας, ποιος

θα τολμούσε να ασελγήσει με τις αποφάσεις του για χωματερές ΜΕΑ και καταστροφή του περιβάλλοντος; Αν αξιοποιούνταν τα παραδοσιακά και διατηρητέα σπίτια ως χώροι πολιτισμού και τουρισμού ποιος θα μας πετούσε απροκάλυπτα τα σκουπίδια του;

Δυστυχώς εμείς τους δίνουμε το δικαίωμα να λειτουργούν όπως λειτουργούν εις βάρος μας, και βέβαια και η δική μας ευθύνη να αναθέτουμε τα τίμια και σοβαρά πράγματα της ζωής και του τόπου μας, σε ανθρώπους που δεν έμαθαν ποτέ την ιστορία της γης που πατάνε είναι επόμενο να τραβάμε αυτά που τραβάμε, χωρίς όμως να βάζουμε μυαλό!

Διαβάζοντας όλα όσα τα παραπάνω ίσως πει κανείς μα δεν έχουμε τίποτα από αυτά όρθιο και σε καλή κατάσταση. Έχουμε ένα τίποτα. «Ας παλέψουμε λοιπόν για ένα τίποτα που ωστόσο είναι το παν», όπως θα έλεγε κι ο Οδυσσεάς Ελύτης. Κάποτε και ο Παρθενώνας ήταν ένα γκρεμίδι, ένα τίποτα!!! Σπασμένα μάρμαρα και κλεμμένα αγάλματα. Σήμερα είναι πόλος έλξης 3 εκατομμυρίων τουριστών το χρόνο!

Χρειάζεται λοιπόν αναπροσανατολισμός και στοχοθεσία!!! Ποιος θα το κάνει;;;

Οικία οικογένειας Ζλατάνου.

Η ΛΑΓΚΑΔΙΑΝΗ ΦΟΡΕΣΙΑ

Η παραδοσιακή φορεσιά στο Λαγκαδά καταργήθηκε σχεδόν αμέσως μετά το 1950. Πάντως οι αναμνήσεις μου φέρνουν εικόνες της δεκαετίας του 1960 όπου 3-4 γριές και 2-3 γέροντες επέμεναν να φορούν την παραδοσιακή τους φορεσιά. Πρέπει να πούμε ότι η φορεσιά εξαρτιόταν κυρίως από τις κλιματολογικές συνθήκες, την κοινωνική κατάσταση, την επαγγελματική επίσης θέση, αλλά και το έδαφος της περιοχής. Ο κάμπος του Λαγκαδά δεν επέβαλλε ένα διαφορετικό είδος αμφίεσης, απλά οι καιρικές συνθήκες, το καλοκαίρι ή ο χειμώνας επέβαλλαν και τον τρόπο της ένδυσης.

Η ανδρική φορεσιά ήταν θα λέγαμε η συνήθης σε όλη την επαρχία, δηλαδή αποτελούνταν από το μπενεβρέκι, που ήταν από χονδρό γκριζο μάλλινο ύφασμα, υφασμένο στον αργαλειό και χτυπημένο στη νεροτριβιά. Το καλοκαιρινό μπενεβρέκι ήταν από βαμβακερό ύφασμα. Οι πλούσιοι το έκαναν από τσόχα. Στη μέση έσφιγγε με ζωνάρι και αποτελούνταν από τρία φύλλα υφάσματος. Εσωτερικά φορούσαν το βρακοζώνι, που ήταν όμως από λευκό κάμποτο ύφασμα, και δένονταν επίσης με κορδόνι.

Ενδυμασία γερόντων περί το 1900.

Γυναικεία φορεσιά περί του 1900.

Τα σκουφούνια ήταν μάλλινες πλεχτές κάλτσες ενώ η φανέλα ήταν από μάλλινο και βαμβάκι και υφαίνονταν στον αργαλειό ή πλέκονταν στο χέρι. Εσωτερικά φορούσαν επίσης το πουκάμισο που ήταν από το ίδιο ύφασμα με τη βρακοζώνα, ήταν ανοιχτό και έκλεινε με κουμπιά. Πάνω από το πουκάμισο φορούσαν το ντουλαμά που ήταν καμωμένος από τσόχα, είχε όρθιο γιακά, ήταν κεντημένος περιμετρικά και κούμπωνε σταυρωτά. Ο ντουλαμάς ήταν για τον χειμώνα, από την άνοιξη και μετά φορούσαν το γιλέκο, που ήταν από λεπτό ύφασμα, κυρίως σατέν, ήταν αμάνικο, είχε επίσης κέντημα περιμετρικά και έφτανε ως το ζωνάρι. Πάνω από τον ντουλαμά φορούσαν τον χειμώνα το κουπαράνι σαν είδος ενός πανωφοριού (σακάκι) για τον χειμώνα και την άνοιξη κυρίως. Βεβαίως οι πλούσιοι τον χειμώνα ξεχώριζαν γιατί αυτό που φορούσαν που ήταν ντουμπλαρισμένο με προβιά εσωτερικά και είχε και μαύρη γούνα στα πέτα, κούμπωνε δε σταυρωτά.

Το ζωνάρι ή ζναρ' είχε φάρδος 25-30 πόντους και μήκος περίπου 5 μέτρα. Συνήθως ήταν μαύρο και στις άκρες είχε κρόσσια. Τα παπούτσια τα έλεγαν «παπάτκα Βυσωκνά» γιατί το διπλανό χωριό της Όσσας φημίζονταν για την κατασκευή δερμάτινων παπουτσιών και προμήθευαν όλη την Μακεδονία ως και την Ήπειρο. Οι άνδρες από την ηλικία περίπου των 20 χρόνων φορούσαν κασκέτο, καπέλο δηλαδή στη μορφή της σημερινής τραγιάσκας.

Η γυναικεία φορεσιά ήταν στην ίδια λογική με την ανδρική, δηλαδή διαμορφώνονταν ανάλογα με τις εποχές και την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της οικογένειας. Αποτελούνταν από τα εσώρουχα που ήταν καμωμένα στο αργαλειό και ήταν μάλλινα ή βαμβακερά, οι πλούσιες είχαν μεταξωτά. Ήταν δε το βρακί, η φανέλα και το πουκάμισο το οποίο ήταν μακρύ ως τους αστραγάλους και ήταν υφασμένο ή ήταν από ριγωτό αλατζά. Οι ρίγες είχαν διάφορα χρώματα. Είχε μανίκια γαϊτανωμένα και ως τη μέση ήταν εφαρμοστό ενώ από τη μέση και κάτω ήταν φαρδύ. Οι κυρίες της άλλης τάξης είχαν αντερί μεταξωτό ή από αλατζά που κατέληγε σε δίπλες πλισέ. Μετά το 1912 το αντερί αντικαταστάθηκε από φούστα υφαντή μαλλινοβάμβακη.

Λαγκαδιανή φορεσιά καθημερινή.

Τη φορεσιά συμπλήρωνε η ποδιά που ήταν σε μαύρο ή καφέ ύφασμα και είχε ωραία κεντήματα και ήταν λουλουδιασμένη. Υπήρχαν και πιο απλές ποδιές υφαντές στον αργαλειό με απλή ραβδωτή διακόσμηση. Και οι γυναίκες φορούσαν το κουπαράνι, δηλαδή ένα είδος γιλέκου που ανάλογα με την οικονομική επιφάνεια ήταν υφαντό, ή από σατέν ή μεταξωτό. Ήταν ντουμπλαρισμένο με γούνα εσωτερικά και στο γιακά. Τα χειμωνιάτικα ήταν τσόχινα και τα καλοκαιρινά με ελαφρύτερο ύφασμα και έφτανε ως τη μέση. Αντίθετα οι τζιουμπές ως χειμωνιάτικο ένδυμα έφτανε ως τα γόνατα ενώ η σκουρτέλα φοριόταν στις γιορτές και ήταν το επίσημο ένδυμα των πλουσίων κυριών, καθώς φοδράρονταν με κόκκινη φόδρα και τόνιζε περισσότερο ως ρούχο. Και οι γυναίκες φορούσαν ζωνάρι που ήταν καμωμένο από μαύρο σατέν ύφασμα. Τα σκουφούνια των γυναικών ήταν άσπρα και μάλλινα, στη κεφαλή φορούσαν κόκκινο φεσάκι, το οποίο δένονταν με ένα τσεμπέρι-μαντήλα. Από πάνω φορούσα το σιαμί, ένα είδος μαντήλας που σκέπαζε το κεφάλι και άφηνε πίσω στους ώμους να κρέμονται οι πλεξούδες των μαλλιών.

Καλοκαιρινή φορεσιά κοπέλας.

Ανδρική φορεσιά.

Αναπαράσταση Μουσείου Ιερών Μεταρρύπων, Λαγκαδά

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΟΙΚΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑΔΗ

*Δ. Δήμου, Γ. Σαραντόπουλος, Μιχ. Βοσνακίδης, Αθ. Ζλατάνος,
επιτροπή Μακεδονικού Αγώνα.*

Λουτρά Λαγκαδά 1932.

Στο καρποποιείο Δημ. Κισαπαναγιώτη 1950.

Δασκάλα και μαθήτριες μοδιστρικής τέχνης.

Οι Επαγγελματίες του Λαγκαδά.

Μια τάξη του Α΄ Δημοτικού Σχολείου Λαγκαδά 1960.

*Ο καθηγητής Ηλίας Γεωργιάδης με μαθητές του Γυμνασίου,
εκδρομή στο Άγιο Όρος, 1936.*

Κινητό κατάστημα Γιαννάκη Τζίτζιρα 1950.

Αποκριές στο Α΄ Δημοτικό Σχολείο (Δάσκαλος κ. Καμπούρης).

Ο γραφικός κουλουριτζής της πόλης.

Το κουβάλημα της προίκας 1950.

Μέρος της αγοράς του Λαγκαδά 1945.

Η καταβρεχτήρα του Δήμου Λαγκαδά.

Ο θερισμός.

Η μεταφορά των χόρτων.

Μουχαμπέτι και παγωτάκι καλοκαιρινό.

Η τάξη της κ. Σάνης Μαχαβού, 1964-65.

Νηπιαγωγείο Λαγκαδά, 1934.

Γυμναστικές επιδείξεις στο Α' Δημοτικό Σχολείο, 1963.

*Δ. Παπαδημητρίου, Τρ. Τσομπάνης, Μ. Δόμπρολης, Μ. Μπορδόλης,
Ε. Τζαμπάζη, Γ. Καμάρης.*

Οι νερουλάδες.

Η κ. Χαρίτου στο ροδάνι.

Εργαζόμενες στα λουτρά του Λαγκαδά.

Καθάρισμα καλαμποκιού.

Οικογενειακή εκδρομή.

Καλοκαιρινή βραδιά στου «Ρουμάνου».

Η ταβέρνα «Το αηδονάκι».

Οι Βενιώτιδες κατασκευαστές καραβιών, στο καρνάγιο τους.

Στο φούρνο του Στάθη περιμένοντας το ψωμί.

Επιστροφή στο σπίτι από το χωράφι.

Α΄ Δημοτικό με την κ. Θάλεια.

Βόλτα στη γέφυρα, 1934.

Ο Ναός της Αγίας Παρασκευής (ανατολική πλευρά).

Λουτρά, 1933.

Η οδός Μεγάλου Αλεξάνδρου, 1923.

Πλανόδιος παγωτατζής, 1960.

Νεανική συντροφιά στο πάρκο της πόλης.

Πρωτομαγιά στα Λουτρά. 1938.

Στον μπαξέ του Χρήστου Φυλάκη. 1942.

Συνεργείο εργασίας στον μπαξέ του Φυλάκη. 1946.

Πασχαλινό γλέντι, 1946.

Αγροτική κατοικία οικογένειας Κακαβράκα.

Αρχοντικό της οικογένειας Βενιώτη.

Γαμήλιο γεύμα, 1963.

Ο αστυνομικός διοικητής Λαγκαδά, 1912.

Το οναμαστό τραινάκι της γραμμής Λαγκαδά-Ασπροβάλτας.